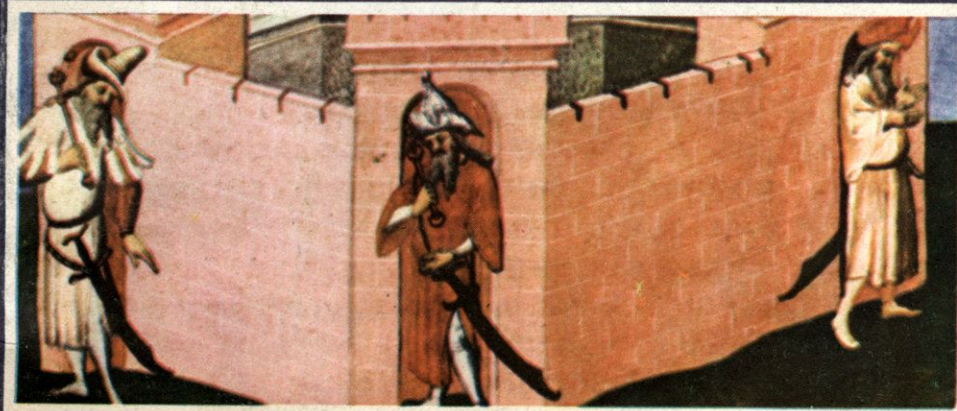

magazin istoric

ANUL XX NR. 2 (227) FEBRUARIE 1986

magazin istoric

Revistă de cultură
istorică

Anul XX
Nr. 2 (227)
februarie 1986

Redactor șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

Colegiul redacției
DUMITRU ALMAȘ
CONSTANTIN ANTIP
VIRGIL CÂNDEA
NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DEMÉNY
TIȚU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ȘTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIȚA
ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU

Secretar responsabil
VALERIU BUDURU

SUMAR

• Tudor Vladimirescu — omul, fapta, epoca: *Dan Berindei... 2*
• În focul revoluției alături de domnul Tudor: *Antonie Plămădeală... 7* • Documente scandinave necunoscute — marele patriot român: *Eugen Glück... 10* • În Divanul țării, pledoarie pentru învățămîntul românesc: *Radu Economu... 12*

11 august 1528 — „Greva” tăietorilor de sare: <i>Gheorghe David</i>	16
1842 — Prima asociație muncitorească de întraajutorare: <i>Ștefan Suciu</i>	19
Lațcu vodă: <i>Lia Bătrîna, Adrian Bătrîna</i>	20
Țara Făgărașului: <i>Radu Popa</i>	23
Lucian Blaga — diplomat: <i>Constantin I. Turcu</i>	25
Pe urmele strămoșilor (VIII): <i>Ion Popescu-Pușuri</i>	33
Tezaur monedare geto-dacice: <i>Mihai Gramatopol</i>	36
1940-1944 — Mislunea lui Neubacher în România: <i>Eugen Preda</i>	49
Itinerar istoric pe Valea Oitului: <i>Vasile Smărăndescu</i>	54
În București, acum 50 ani	56

• Cometa Halley și „urmele” ei în istorie: *Cornelia Cristescu, Magda Ștăvinschi... 29* • Bătrînul zid chinezesc întineresc: *Valeriu Buduru... 39* • Sprawy Miedzynarodowe — Varșovia: *Politica externă a României — „spirit activ și dinamism diplomatic”... 42*
• Cursa spre Roma: *Dan Kurzman... 43* • Cine a fost Dama de pică?: *N.A. Rabkina... 61*

• Cărți sosite la redacție... 15 • Clio zîmbește... 48 • Concursul Magazin istoric, ediția 1985, Victoria, răspunsurile la întrebări... 53
• Poșta Magazin istoric... 63

COPERTELE NOASTRE

①④ Călător în urmă cu șapte secole în China, Marco Polo (Magazin istoric, nr. 10/1982) a lăsat, în însemnările sale, valoroase informații despre viața politică, militară, culturală, economică din sec. XIII a acestui mari și fascinant țări. În imagini, miniaturi dintr-un manuscris francez al relatărilor de călătorie ale lui Marco Polo, aflat la Biblioteca Națională din Paris, imagini datorate unor iscusți artiști miniaturisti ai sec. XIV: a) Marele han, Kublai Khan și chiiva dintre sfetnicii săi; b) În orașul Taidu (detaliu), numit și Cambalic iar apoi Beijing; c) Palatul marelui han; d) Marele han la Curtea sa... e) ...în luptă cu un vasal răzvrătit (detaliu)... f) ...și în timpul unei ceremonii religioase (Bătrînul zid chinezesc întineresc, p. 39)

② Tudor Vladimirescu, într-o gravură din sec. XIX (Tudor Vladimirescu — omul, fapta, epoca, p. 2)

③ Apariții spectaculoase pe bolta cerului, cometele au stîrnit dintotdeauna un mare interes, lîncea lor fiind consemnată — în decursul vremii — în cronicile și documente și înfățișată în opere de artă. Iată două ipostaze ale celebrei comete Halley, încă înainte ca ea să fi primit această denumire: a) detaliu din tapiseria de la Bayeux, ilustrare a evenimentelor ocupării Angliei de către normanzii lui Wilhelm Cuceritorul (anul 1066); b) detaliu din fresca de la Capela Arena din Padova, datorată marelui pictor italian Giotto (anul 1301). Imaginea altor două comete, așa cum au fost surprinse pe: c) Ineunabulul de la Nürnberg (1493) și d) tapiseria din timpul lui Vasile Lupu dăruită ctitoriei Trei Ierarhi; desenul înfățișează, se pare, cometa din anul 1648 („Ivitu-s-au pe cer o stea cu coadă”, p. 29)

TUDOR VLADIMIRESCU:

omul, fapta, epoca

DAN BERINDEI

Începuturile epocii moderne în istoria poporului nostru sînt dominate de Horea, cel frînt pe roată (cărui un izvor îi atribuie aceste cuvinte, rostite chiar înaintea morții: „Mor pentru națiune”) și de Tudor Vladimirescu, cel ridicat

la luptă patru decenii mai târziu și jertfit și el pentru cutezătoarea sa faptă. Ei au fost, sînt și vor rămîne deschizătorii de drum pentru ceea ce trebuia să vină, cîtoroi ai eliberării naționale și și sociale a poporului lor.

După datină

Tudor Vladimirescu¹ — „domnul Tudor”, cum a rămas în conștiința românilor din afara arcului carpatic sau „crăișorul Todoruț”, pentru țărani transilvăneni, care au văzut în el un nou Horea ce urma să le aducă libertatea — s-a născut în deceniul opt al secolului XVIII, în Vladimirii Gorjului și a aparținut prin obîrșie moșnenimii, țăranilor liberi oteni. A învățat carte la curtea marelui boier Glogoveanu. Interesat să tragă foloase din însușirile tinărului moșnean, Ioniță Glogoveanu l-a ajutat să-și completeze cunoștințele, trimițîndu-l la Craiova, iar după aceea l-a folosit ca administrator și om de încredere, așa cum a procedat, apoi, și fiul său, Nicolae Glogoveanu. Pătrunzînd în rîndurile micii boierii, Tudor n-a uitat niciodată obida și durerile țăranimii din rîndurile căreia se ridicase. Dar, așa cum aveau s-o demonstreze evenimentele, el întru-chipa nu o clasă anume, ci națiunea română modernă în curs de constituire și afirmare, era un stegar al lumii noi.

Energic, dîrz și intransigent, inteligent și dornic de învățătură, Tudor s-a impus contemporanilor ca o personalitate dominantă, cel mai legitim reprezentant al revoluției în acțiune.

În succesele sale ocupații și dregătorii, a acumulat o bogată experiență: a administrat moșii, s-a ocupat de afaceri, de negoț, iar mai apoi, cînd și-a consolidat starea materială, a arendat ori a cumpărat el însuși pămînt; a slujit în administrația locală, ca vâtaf de plai al Cloșanilor, a fost hotarnic și și-a însușit temeinice cunoștințe juridice, în țară, dar și la Viena, unde a apărut cu izbîndă o cauză de succesiune a lui Nicolae Glogoveanu². În fiecare dintre multiplele sale ocupații, Tudor a reușit să demonstreze nu numai o deosebită capacitate, ci și tact, spirit de dreptate și onestitate.

De tînăr, a „întrat între panduri [corp de oaste neregulată] după datina județului în care se născuse”, cum arată aghiotantul său Mihai Cioreanu, lucru confirmat de Chiriack Popescu, un alt apropiat al lui din timpul revoluției, care relatează că Tudor „au fost mai înainte în slujba militărească neregulată cu pandurii mehedindei din tinerețile lui”. Ca oștean și-a lărgit contactele cu oamenii, element esențial

în formarea conducătorului revoluționar.

Meseria armelor a exercitat-o neconștient, în vremurile tulburi pe care le trăia provincia sa natală, expusă incursiunilor bandelor lui Pazvantoğlu³, dar mai ales s-a distins în timpul războiului ruso-turc din 1806-1812, cînd deosebitele sale însușiri militare s-au vădit din plin, fiind recunoscut ca atare atît prin acordarea gradului de locotenent în armata rusă, cît și prin decorarea lui cu Ordinul „Sf. Vladimir”. La începutul conflictului, Tudor avea sub comanda lui 1 000 panduri, pentru ca în final efectivul unității comandate de el să se ridice la 6 000. Admirația pandurilor pentru „comandirul” lor era nețarmurită: „Știi dumneata, domnule — relatea peste o jumătate de veac unul dintre ei, Ioan Ghica —, ce om era căpitanul nostru Tudor?... Întra în foc, domnule, parcar fi mers la nuntă”. Și ei, pandurii pe care îi condusesse de atitea ori la izbîndă, aveau să răspundă cu însuflețire chemării sale, formînd nucleul taberei revoluționare, a acelei „adunări a norodului” cum e ea numită în documente.

Acestui om i-a revenit misiunea de a se afla în fruntea revoluției din 1821, menită să încheie o perioadă istorică și să deschidă drum către România modernă, către patria unită și independentă.

¹ În cursul anilor, revista noastră a publicat numeroase articole și evocări consacrate diferitelor aspecte ale revoluției din 1821 și conducătorului acesteia, Tudor Vladimirescu (*Magazin istoric*, nr. 8/1970, 4/1971, 11/1974, 3/1976, 6/1980, 4, 6/1981).

²⁻³ *Magazin istoric*, nr. 2/1984; 11/1985.

„sclavia liniștită“

Avind profunde rădăcini în realitățile românești, revoluția condusă de Tudor se integrează firesc întregului ansamblu de transformări desfășurate pe plan european încă de la începutul sec. XVIII și mai ales de la Revoluția franceză din 1789.

În anii 1814-1815, monarhii Europei își reconsolidează pozițiile. Supunând popoarele continentului unui regim de „sclavia liniștită“, cum atât de plastic se exprima marele poet rus A.S. Pușkin, biruitorii lui Napoleon au crezut că prin încheierea Sfintei Alianțe¹ au pus capăt procesului revoluționar, luptei popoarelor pentru afirmarea lor independentă. Ei n-au înțeles, atunci, în 1815, că Sfânta Alianță nu se putea opune la nesfârșit unei stări de spirit ireversibile, creată în cursul deceniilor anterioare nu numai de efectele Revoluției franceze și ale războaielor revoluționare și napoleoneene, care-i răspândiseră principiile în toate colturile continentului, ci, mai ales, de însuși stadiul de evoluție atins de societățile europene. În condițiile ascensiunii capitalismului, mișcările naționale și modernizatoare luau tot mai mare amploare.

Nu s-a scurs nici o jumătate de deceniu de la Congresul de la Viena și atmosfera de tensiune revoluționară din multe țări europene a arătat că mersul înainte al forțelor înnoitoare nu putuse fi stăvilit. În luna martie 1819, mișcările burghezo-liberale din statele germane au crescut în intensitate. Un student a ucis pe scriitorul și diplomatul August von Kotzebue, considerat unealtă a țarului, monarhabsolutist gata oricând să-și trimită trupele spre a înnăbuși orice licărire de libertate. Și nu s-a stins încă eoul celor petrecute în Germania când, la 1 ianuarie 1820, a izbucnit

o insurecție militară în Spania, sub conducerea colonelului Rafael Riego; insurgenții s-au ridicat împotriva absolutismului reinstaurat de Ferdinand VII, căruia au reușit să-i impună restabilirea Constituției din 1812. În luna următoare declanșării insurjecției spaniole, la Paris a avut loc asasinarea ducelui de Berry, nepotul lui Ludovic XVIII, eveniment care a stimulat activitatea societăților secrete, întemeiate pe principiile Revoluției din 1789 și ale cuceririlor ei.

Succesul revoluției spaniole a influențat evoluția societății din Italia, unde, de asemenea, se dezvoltaseră societățile revoluționare secrete. În luna iulie 1820, ca și Riego în Spania, generalul Florestano Pepe a impus regelui Ferdinand I, la Neapole, să accepte adoptarea Constituției spaniole din 1812, eveniment cu profunde ecouri în toată Peninsula italiană, declanșând acțiunile represive ale Sfintei Alianțe. În august 1820, trupele din garnizoana orașului Porto S-au răscolat și au impus, la Lisabona, adoptarea unei Constituții, noul regim rezistind până în 1823. În sfârșit, intervenția trupelor austriece în Italia a grăbit izbucnirea frământărilor revoluționare și în Piemont. Valul a cuprins apoi și Peninsula Balcanică unde, în 1820, Ali pașa din Iania s-a răscolat deschis împotriva autorității centrale a Porții, încercând să se alieze cu sîrbii, munteșii grecii. O puternică mișcare de eliberare era în plină desfășurare în America Latină.

Evenimentele de natură revoluționară ce se desfășurau pretutindeni erau cunoscute și aveau un puternic ecou în țările române. La începutul anului 1821, un pamflet care circula la București consemna și el acest lucru: „Se pare — se scria în acest pamflet referitor la un grup de boieri — că ei nu citesc gazeta, altfel ar ști ce se petrece acum în Spania, la Neapole și în alte țări și că privilegiile popoarelor cresc pretutindeni“.

În principatele române, în cel de-al doilea deceniu al sec. XIX, situația locuitorilor ajunsese de nesuportat. „Nu există pe lume — scria consulul englez W. Wilkinson — popor mai asuprit de un guvern despotice și mai strivit de biruri și angarale decât țăranii din Moldova și din Țara Românească“. În preajma revoluției din 1821 o scrisoare îl prevenea pe boierul Nicolae Glogoveanu: „[Glogova] este pe jumătate fugită. Au părăsit creștinii și biserica, că la biserică găsindu-i [reprezentantul autorității] sare și îi leagă și îi căznește tilhărește pentru datorile altora“.

Nemulțumirea păturilor largi ale poporului căpăta forme tot mai accentuate. În 1815, un vâtaf de moșie mănăstirească scria marelui negustor Hagi Ianuș — referindu-se la țărani și la starea lor de spirit — că „nu este destul că nu vor să ne dea nici dijma, nici să-și facă claca, dar au făcut și zorbalic [răzvătire]...“ În orașe și țirguri se constata aceeași surdă agitație. În 1802, în 1810 și 1811 au avut loc puternice agitații ale orașenimii bucureștene, iar în vara lui 1819 ale celei din Iași. Importante mișcări s-au petrecut la Brlad, Ploiești și Tirgoviște. Nemulțumiri existau și în rîndurile boierimii pămîntene, mai ales a celei mici și mijlocii, potrivit sistemului fanariot și — într-o anumită măsură — dornică de înnoire.

În domeniul culturii, „secolul luminilor“ avusese ecouri adînci și în țările române. Ele se împleteau cu o cultură națională incipientă, așezată pe temeiurile puse de Școala ardeleană. Ideile enciclopediștilor și, mai apoi, ale Revoluției franceze pătrunseseră și ele². Cărți și gazete înaintate ajunseseră nu numai în bibliotecile unor boieri luminați, ci și pe rafturile unor negustori. În a sa *Scurtă cunoștință a istoriei românilor*, Samuil Micu înfățișă pe români să urmărească „cele ce sînt spre zidirea

¹ Despre crearea și scopurile acestei coaliții a monarhilor absolute europene, vezi *Magazin istoric*, nr. 7-8/1969.

² *Magazin istoric*, nr. 7/1985.

neamului și spre fericirea cea de obște și să caute la neamurile cele mari și învățate, pre acelea să le urmeze și științele și învățăturile în limba sa să le învețe și așa și ei fericire și mărire mai mare vor avea". Numărul intelectualilor crescuse și aceștia erau aproape întotdeauna situați pe pozițiile progresului și nu rareori chiar pe poziții revoluționare. Se dezvoltă un spirit nou, o modalitate nouă în gândirea politică. Se face apel mai mult ca altădată la trecutul glorios al poporului, se înfiripă cu efecte pe multiple planuri conștiința că viitorul este strâns legat de afirmarea națiunii românești unite și independente. Tudor a fost, firește, și el în contact cu multe idei ale vremii, găsind în cultură temei pentru formularea telurilor sale de eliberare. A citit „calendarele de Buda”, dar și *Istoria pentru începuturile românilor în Dacia* a lui Petru Maior. S-a aflat la Viena tocmai în perioada de desfășurare a Congresului Sfintei Alianțe, când în capitala Austriei marile puteri hotărau destinele continentului, și a cunoscut multe din problemele care frământau Europa. Fiind „în toată vremea călător”, cum mărturisea el în 1812, a avut un strâns contact cu evoluțiile socio-politice din alte țări. În iulie 1814 el scria din Viena aceste rânduri semnificative: „Să așteaptă la octombrie din toate părțile miniștri pentru congres și vine și împăratul Rusiei. Se sună [zvonește] că atunci va fi ceva și pentru locurile acelea [țările române]; ci mult au fost, puțin au rămas”.

Când s-a reîntors în țară, era gata de acțiune. Nu aștepta decît „vremea” prielnică, cu alte cuvinte, circumstanțe interne și internaționale favorizante. În 1815 spunea: „Eu numai cu pandurii țării, fără de nici un ostaș străin, voi face de nu se va mișca o iarbă din pămîntul țării”. Tudor avea înaltul sentiment al responsabilității față de națiune și încredere nestrămutată în puterile ei. S-a străduit ca acțiunea căreia îi dedicase viața să nu fie un rod al improvizăției și al hazardului, ci ca pregătirea ei să

fie o lucrare temeinică. Și-a ales oameni de nădejde pentru luptă, întemeindu-se îndeosebi pe pandurii, cunoscătorii ai meseriei armelor, căci voia să se ridice în fruntea unui popor înarmat, a unei armate populare și nu doar a unor țărani răzvrătiți împotriva exploatarei. În vederea acestui țel n-a prețuit nimic. Și-a jertfit averea pentru stringerea de arme. A alcătuit un nucleu de acțiune și, mai ales, și-a pregătit secundanții, comandanții viitoarelor unități. A înțeles să dea o largă bază de masă acțiunii sale revoluționare, prin atragerea maselor țărănești, atît de apăsate, a păturilor mijlocii și chiar a reprezentanților boierimii naționale, interesată atît în înlăturarea sistemului fanariot, cît și a dominației otomane. Înainte de a porni la luptă s-a asigurat în scris de sprijinul, material în primul rînd, al citorva mari boieri: Grigore Ghica, cel care va fi cel dintîi domn pămîntean, Grigore Brîncoveanu și Barbu Văcărescu.

Firește, planurile sale s-au interferat cu cele ale Eteriei grecești, însuși consulul general al Rusiei la București, Pini — eterist și el — îndemnînd la conlucrare. Tudor a încheiat un legămint de colaborare cu principalii șefi militari ai Eteriei din Țara Românească, legămint întemeiat (și pentru unii și pentru alții) pe ajutorul așteptat din partea țarului Alexandru I al Rusiei. Tudor nu respingea ideea colaborării cu alte forțe în lupta pentru libertate națională, dar e lucru cert: relațiile sale cu Eteria au fost puse încă de la început sub semnul sprijinului pe care țarul îl promisese lui Ipsilanti. El a sperat în acest sprijin, în inevitabilul conflict cu Imperiul otoman, în fața căruia mișcarea revoluționară declanșată de el revendica independența țării, dar curînd și-a dat seama că a miza pe factorul extern este oricum o soluție nesigură și că salvarea consta în unitatea națională și în dreptatea socială, ca principii de bază ale unei politici de profundă esență patriotică. În această viziune trebuie judecate gîndurile sale despre Moldova și poporul românesc din această provin-

cie: „Urmează să știm — scria Tudor — cele ce se fac acolo și să le vestim ceste de aici ca, fiind la un gînd și într-un glas cu Moldova, să putem cîștiga deopotrivă dreptățile acestor prințipaturi, ajutîndu-ne unii pe alții”.

„Un zeu eliberator”

Momentul ridicării poporului la luptă a fost și el ales cu mare grijă. Boala gravă a domnului Alexandru Suțu (a

și decedat la 19 ianuarie 1821 a oferit condiții propice, la 18 ianuarie 1821, pentru trecerea efectivă la acțiune. Aceasta, minuțios pregătită, s-a desfășurat cu o rapiditate uimitoare. În numai trei zile, Tudor, plecat din București, a ajuns la Tîrgu Jiu, unde, pentru a paraliza orice împotrivire a administrației locale, a ordonat arestarea unuia din ispravnicii județului. În ziua de 22 ianuarie, el și oamenii care îl însoțeau a ajuns la mănăstirea Tismana, pe care a ocupat-o și fortificat-o, transformînd-o în centru de rezistență și bază de aprovizionare. A doua zi, la Padeș, în fața țaranilor și a pandurilor mobilizați de

oamenii săi de încredere, Tudor a lansat celebra sa proclamație, făcând cunoscute țelurile ridicării sale la luptă. Adresându-se „către norod și către toți căpitani care purtau arme”, el le declara că „nici o pravilă nu oprește pre om de a întîmpina răul cu rău”, iar în scrisoarea (arz) către Înalta Poartă, din motive tactice, arată că poporul s-a ridicat împotriva silniciilor boierilor care „ne-au prădat ca niciodată mai înainte... încît am rămas mai goli decît morții

lor, aprinse de „entuziasmul răzbunării”, i s-au alăturat lui Tudor cu însuflețire, considerîndu-l, cum mărturisea un raport diplomatic austriac, „un salvator și un zeu eliberator”. Se confirma, astfel, opinia exprimată încă în 1816 de consulul francez la București că „poporul român așteaptă cele mai mari binefaceri de la o revoluție, pe care o crede apropiată și o dorește”.

Acum venise ceasul revoluției. Ea pusese stăpînire pe întreaga Oltenie, această pro-

cerea Oltului și continuarea marșului spre București.

La 22 februarie, Ipsilanti, șeful Eteriei, a trecut Prutul în fruntea unei gărzii de 200 oameni. Printr-o proclamație, făcută publică a doua zi, el îi anunța pe locuitorii Moldovei, așa cum va proceda și în 4 martie, la intrarea lui în Muntenia, că se îndreaptă spre Grecia, pentru eliberarea căreia se ridicase la luptă și că pe timpul trecerii sale pe pîmîntul românesc „cea mai dintîi îngrijire îmi va fi acea

Tudor Vladimirescu și căpitani săi trecînd Oltul

din morminte”. Proclamația a avut un profund ecou în rîndul maselor, țărani alergînd „cu miile supt steagurile lui”. Între 23 și 28 ianuarie, pornit de la Padeș în fruntea taberei sale revoluționare, simbolic denumită „adunarea norodului”, Tudor a trecut prin Baia de Aramă, Broșteni, îndreptîndu-se spre Strehaia. Taberei sale i s-au alăturat încă 1 500 panduri; mănăstirile Tismana, Strehaia și Motru au fost bine întărite în eventualitatea unei confruntări cu forțe otomane. Masele populare, în special țărani și sărăcimea orașelor și tîrguri-

vincie aflîndu-se în puterea „adunării norodului” și a „comandirului” ei. Forțele stăpînirii trimise împotriva lor, prea slabe ori „înțelese” cu cei pe care trebuiau să-i reprime, în marea lor majoritate au trecut sub ascultarea lui Tudor. De la mănăstirea Țîntăreni, în apropiere de Strehaia, unde tabăra lui Tudor zăbovise mai multe zile, în care timp efectivele sporiseră pînă la 8 000 oameni, revoluționarii au pornit spre Slatina. Aici, în cadrul unei consfătuiri pe care a avut-o cu colaboratorii săi, Tudor a hotărît tre-

ostăsească bună rînduială”. Deși Ipsilanti lăsa să se înțeleagă că acțiunea sa se bucura de concursul țarului, în aceeași zi în care el lansase proclamația către moldoveni, ministrul de externe țarist Capodistria îi anunța pe consulul Pini la București că țarul Alexandru I dezavua mișcarea lui Tudor Vladimirescu. Vestea aceasta a primit-o Tudor în drum spre București; a primit-o cu sînge rece și și-a continuat drumul spre Capitală. Dar o nouă lovitură de trăznit: la 17 martie țarul Alexandru I dezavua Eteria, declarînd că „deza-

prinderea sa și că [ea] nu se va putea aștepta niciodată la vreun ajutor din partea Rusiei".

Chipul patriei

Așadar, în situația generală s-a produs o cotitură esențială de care Tudor era obligat să țină seamă. În 21 martie a pătruns în Capitală (voise să intre în oraș înaintea eteriștilor). Cu boierii „făgăduiți” (adică cei cu care era înțelese) a ajuns la un schimb de jurăminte: formal, Tudor recunoștea „vremelnica stăpânire” boierească, dar în fapt întreaga putere în stat o păstra în minile sale, Divanul boieresc fiind în primul rând un instrument de „legitimare” a faptelor sale. „Jălbile de la jăluitori — relatează o cronică a vremii — pentru orice se da la Tudor și el le orînduia, ori la Divan, ori la mitropolie, ori la bimbașa Sava și cu anaforele de la dinșii el hotăra și îndrepta [subl. ns.]”.

Să vedem care era chipul patriei visate de cel care se puse în fruntea maselor, chemându-le cu atita înflăcărare și patos la luptă. În revendicările „norodului românesc” formulate de el la București, se prevedea, între altele, înălțurarea boierilor și călugărilor greci, confiscarea și împărțirea averilor boierilor asupritori, micșorarea dădiiilor, desființarea vămilor din orașe și sate, încetarea numirii în dregătorii prin plata unor sume de bani, aceasta urmînd a se face numai pe merit, stăvilirea abuzurilor etc. Se prevedea, de asemenea, ca țara să țină un corp de 4 000 panduri, prin scutirea lor de dări, ceea ce ar fi pus bazele viitoareii oștiri a țării. Revoluția urmărea și feluri naționale care, date fiind condițiile internaționale, nu puteau fi afirmate deschis. Cum altfel pot fi interpretate cuvintele rostite de Tudor în fața „adunării norodului” la Slatina: „nouă ne vor ajuta rușii ca să luăm cetățile de pe pămîntul țării noastre [adică raialele dunărene] și apoi ne vor lăsa liberi și cu legile noastre”. Dacă adăugăm aici și planurile lui în legătură cu Moldova, este

limpede că între țelurile de viitor ale lui Tudor se înscria și eliberarea națională și formarea unui stat românesc unitar, constituit pe noi baze sociale.

Dar dacă dezavuarea celor două mișcări de către țar nu schimba obiectivele interne ale revoluției, cele externe trebuiau adaptate noii situații. Planurile unei grandioase acțiuni de eliberare de sub dominația otomană cu sprijinul militar al Rusiei se năruiseră în urma atitudinii țarului. „Alianța” cu eteriștii, lipsită acum de girantul ei — armata rusă — trebuia revăzută, mai ales că unitățile eteriste dăduseră dovadă, spre deosebire de cele ale „adunării norodului” din Țara Românească, de multă indisciplină și de slab spirit combativ. Pe de altă parte, imperiile reunită în cadrul Sfintei Alianțe se pregăteau să trimită trupe pentru reprimarea revoluției.

Tudor s-a văzut în fața unui ghem de dificultăți, iar căile de ieșire din impas trebuia, evident, să le găsească singur. Dacă pe plan intern el reușise să conexeze țara la suflul revoluționar, relațiile cu Ipsilanti au început să se deterioreze rapid. Șeful Eteriei nu dădea semne că intenționează să-și țină făgăduiala de a trece grabnic peste Dunăre, spre a ajunge în Grecia. Or, în această situație, iminenta reacție a Porții s-ar fi petrecut pe teritoriul Țării Românești. Spre a evita o intervenție otomană, Tudor se ferise încă de la începutul acțiunii sale să rupă relațiile cu Poarta. El evitase să adopte o atitudine ostilă la adresa acesteia pînă nu avea certitudinea unei acțiuni conjugate cu eteriștii și cu armata țaristă. În noua conjunctură, tocmai spre a nu atrage intervenția otomană, Tudor a inițiat un complicat proces de negocieri, prelungit luni de-a rîndul. Totodată, ca să nu înrăutățească relațiile cu eteriștii, a acceptat ca aceștia să păstreze sub controlul lor cîteva județe ale țării și a respins pretențiile Porții ca oștenii „adunării norodului” să depună armele ori

să atace, în cooperare cu forțele otomane intervenționiste, pe eteriști, declarînd apropierea lor să că el nu putea colabora cu asupritorii popoarelor creștine ale Europei orientale.

După intrarea trupelor intervenționiste otomane în țară, Tudor a hotărît evacuarea Bucureștilor, de unde „adunarea norodului” s-a retras, la 15 mai, îndreptîndu-se spre nordul Olteniei. Aici, în mănăstirile oltene fortificate, intenționa să desfășoare o lungă luptă de rezistență, nădăjduind ca astfel să atragă atenția puterilor continentului asupra grelei situații a românilor. În acest context complex, conducătorii Eteriei, sub nefatemeata învinuire că Tudor trădase cauza, au hotărît să-l lichideze și să continue pe cont propriu acțiunea. Prin intrigă și înșelăciune, eteriștii l-au arestat pe Tudor la Golești. Dus la Tîrgoviște și supus unui simulacru de judecată, condamnat la moarte și apoi grațiat, dirzul comandant al „adunării norodului” a fost scos noaptea din oraș și ucis mișelește. Lipsiți de conducătorul lor, pandurii și-au făcut cu eroism datoria ostășească, biruind un corp de oaste otomană la Drăgășani, în 28 și 29 mai, înainte de a se risipi pe la casele lor, iar unii, în cete mai mici, de a opune rezistență pînă în vara anului 1821. Rămăși singuri în fața dușmanului, eteriștii au fost o pradă ușoară pentru trupele intervenționiste care i-au zdrobit în cursul bătăliei ce s-a dat în 7 iunie tot la Drăgășani.

Deși înfrîntă, revoluția condusă de Tudor Vladimirescu a deschis larg porțile viitorului, inaugurînd un proces care n-a mai putut fi stăvilit. Obiectivele de eliberare socială și națională schițate de Tudor au fost dezvoltate și realizate în succesive etape istorice — 1848-1859-1877 —, iar anul 1821 s-a impus ca unul din momentele luminoase ale istoriei luptelor poporului nostru pentru libertate socială și națională. Tudor Vladimirescu, conducătorul și martirul revoluției, este cel care, cu sabia în mînă, a deschis drum înainte României moderne. ■

ÎN FOCUL REVOLUȚIEI

ALĂTURI DE DOMNUL TUDOR

Dr. ANTONIE PLĂMĂDEALĂ

„Om cu idei... împodobit cu învățătură... și cu cercare de a ocîrmui”. Așa îl caracterizau, printre altele, membrii Divanului pe starețul mănăstirii Dealu, Ilarion Gheorghe, în anafaraua pe care o înaintau domnitorului Alexandru N. Suțu la 1 noiembrie 1820, cerîndu-i să-i înțarească alegerea ca episcop al Argeșului. A păstorit în două rînduri: înția oară numai un an (1820-1821), a doua oară mai mult (1828-1845). N-a strălucit în administrație și n-a lăsat multe scrieri. Gabriel Cocora, care i-a cercetat opera în amănunțime, a reușit să-i adune vreo 18 cuvîntări (teologice, dar și politice) rostite cu diverse ocazii. Alte scrieri, rămase în manuscris, i-au fost arse după moarte, împreună cu biblioteca — act ultim de răzbunare oarbă a celor care fuseseră, probabil, ținta sarcasmelor lui, necruțătoare cu proștia și îngustimea.

N-a tipărit nimic, dar a fost și a rămas în amintirea contemporanilor ca un om deosebit. *Albina românească* îl deplîngea în 1845, cînd a murit, ca pe unul care, în cuvîntări, „dezvelea adevărul și propovăduia credința și moralul”, amintind cu discreție intransigența care i-a fost o trăsătură constantă întreaga viață. *Curierul românesc* și *Vestitorul românesc* îi subliniau „elocvența deopotrivă cu învățătura”. Nicolae Iorga îi reține cu deosebire „darul cuvîntării retorice înflorite”. Ceea ce știa toată lumea era faptul că

Vlădica Ilarion

avea o mare bibliotecă și că citea tot timpul. Avea un achizitor permanent de cărți. Pe dreptate era socotit „om cu învățătură”. Vorbea mai multe limbi: rusește, grecește, franțuzește, nemțește și înțelegea latinește, turcește și italienește. Dar mai era ceva. Om al unei epoci frământate, și-a lăsat mintea lui vioaie și iscoditoare cuprinsă de frămîntări. Atras de iluminism și fiind văzut citind cele mai incendiare cărți ale Apusului revoluționar, a putut fi acuzat la un moment dat de „ateism”.

Era deci îndreptățită caracterizarea Divanului către domnitor, că era „om cu idei”. Și ideile i s-au dovedit pînă la urmă într-adevăr revoluțio-

nare, iar cînd s-a ivit momentul, s-au transformat, fără nici o reținere, în fapte. Fără aceste idei, Ilarion al Argeșului ar fi rămas în istoria Bisericii noastre un nume oarecare, prins în catagrafii la anii păstoririi în dreptul lui, cu cele cîteva cuvîntări, și atîta tot. *Ideile* i-au înscris însă numele și în istoria Patriei, legîndu-l de unul din marii eroi luptători pentru dezrobirea ei și pentru dreptatea poporului, Tudor Vladimirescu.

Se știe astăzi că Ilarion a fost „vechi prieten” și „prim sfetnic” al lui Tudor și că, din prima zi a revoluției pornită de acesta, i-a stat în preajmă cu sfatul și cu încurajarea. Este în afară de orice îndoială că între cei doi au avut loc schimburi de *idei*, cu mult înainte de a fi început Tudor revoluția și de a fi devenit Ilarion episcop. Se cunoșteau și se vizitau de multă vreme. Se vor fi întărit și luminat unul pe altul, pînă cînd au ajuns la hotărîrea de a trece la faptă. Tradiția reține momentul, desigur spectaculos, ca tot ceea ce trebuie să fie sintetic, și poate inventat ca atare — deși, cine știe! — cînd Ilarion i-ar fi dat lui Tudor o sabie și 4 000 galbeni pentru arme și i-ar fi spus: „Du-te și mînuie Țara”.

V.G. Durak, care transmite această tradiție, a preluat-o din „*Guardistul civic Galați*” nr. 15, din 1872, unde Romulus Scriban formula părerea că Ilarion ar fi fost cel ce „concepe planul pentru libertatea lor [a românilor — n.n.]”, o

exagerare, dar de aici putem totuși reține faptul că Ilarion Gheorghiadă avea el însuși anumite principii, care se potriveau cu ale revoluționarului Tudor și că tocmai acestea i-au ținut foarte aproape pe unul de celălalt.

Un pătimăș al dreptății

Ilarion se născuse în București (1777). Deși părinții lui erau greci, de prin sudul Dunării, și i-ar fi putut transmite sentimente filo-grecești, el și-a simțit de la început și suferința împămintenit, precum era pămîntean prin naștere. A fost un antifanariot convins și un pătimăș al dreptății. Iubea poporul și îi împărțea suferințele, denunțînd ciocoimea și boierimea exploatare. După instalarea sa la Argeș, la care se zice că ar fi luat parte și Tudor, Ilarion a pus pe dascălul Pavel să cite în Reședință o „doxologie”, pentru că i s-a reproșat că a sărit peste ea în slujba din biserică: Probabil o făcuse înadins, ca să-și poată motiva cîntarea ei după aceea. Versurile erau alcătuite, se spune, chiar de el:

„Mugur, mugur, mugurel/
Ia fă-te mai măricel.../
Că ne-am săturat de iarnă! Și
de greutăți în țară/ Bate-i,
Doamne, pe ciocoi/ Cum ne
bat și ei pe noi/ Vîno scumpă
primăvară/ Și ne adă bine-n
țară.”

Principiile lui sociale și politice se pot desprinde și din sfaturile pe care i le adresa lui Grigore Ghica, în 1822, primul domnitor pămîntean după Tudor, într-o scrisoare pe care i-a scris-o din Brașov: „Nu este altă de lucr mare, Prea Luminate Doamne, a ocîrmui un norod, cît este a te face părintele norodului... Nu este de laudă a domni peste averile supușilor, ci e de laudă a domni în inimile lor, iar această știință a cîștigării de inimă, avînd-o de moștenire Înălțimii Tale, cît și de la repausatul întru fericire părintele Măriei Tale, caută în icoana acelor Eroi ai Valahiei și ei te vor pune pe calea cea dreaptă și te vor mîna la sălașul slavei și al nemuririi”.

El îl mai sfătuiește pe domnitor să se aplede de boierii din jurul său, de „aspidele și de năpștile care, încolăcindu-se în jurul scaunului, stau gata să salte pe el”, și îi mai recomandă să țină și „cumpăna dreptății în cuvînt și faptă”.

Că Ilarion era un om luminat și preocupat de cultură, se vede și din instrucțiunile pe care le-a dat protosinghelui Vlăsie, la 17 ianuarie 1829, învățîndu-l „să cerceteze toate școlile românești așezate pentru învățătura copiilor”, iar într-o Circulară trimisă protopopilor, în 1836, la „pontul” 2, îi îndatoră și pe aceștia să-i cerceteze pe preoți „pentru știința de carte”.

Anul vieții

Clerul vremii a fost în 1821, în general, în bune și numeroase raporturi cu Tudor Vladimirescu. Problema a fost cercetată de prof. Al. Elian, de P.I. David, de Emil Virtosu și de mulți alții. Dovezile în privința acestor sporesc odată cu explorarea documentelor de arhivă. Este însă în afară de orice îndoială că cel mai apropiat lui Tudor Vladimirescu i-a fost Ilarion al Argeșului. Ideile lor se potriveau. Mînia lor împotriva nedreptăților și a făcătorilor de nedreptate era asemănătoare. Iubirea de țară și setea de eliberare, atît de sub fanarioți cît și de sub turci, îi mistuiau pe amîndoi. Ca și Domnul Tudor, Ilarion și-a dăruit toată mintea și inima revoluției inițiate și conduse de prietenul său. Adevărata viață a lui Ilarion a durat un an: anul alături de Tudor, în 1821. Și viața adevărată a lui Tudor a durat tot un an. Istoricii caută premise, legături și urmări, și înainte și după 1821, pentru amîndoi. Și căutarea nu e inutilă, pentru că luminează multe fapte ale vieții lor, altfel ascunse în umbră. Dar ceea ce concentrează și definește viața amîndurora e istoria anului 1821.

Această strînsă apropiere a rămas în tradiția orală și în cea scrisă. Bucura Dumbrăvă în romanul *Pandurul* face din Ilarion „jumătatea omenească

a lui Tudor Vladimirescu”. Colonelul rus I.P. Liprandi notează în memoriile sale că Ilarion „întreținea mai mult decît toți legăturile cu Tudor” și, înainte de a declanșa Tudor revoluția, i-a înlesnit convorbiri cu banul Brîncoveanu, cu Grigore Dimitrie Ghica și cu Barbu Văcărescu, boieri din partida națională pe sprijinul cărora, eventual, s-ar fi putut bizui, Tudor, se spune — fiindcă pînă acum nu s-a găsit nici o dovadă materială, în afară de conținutul *Proclamațiilor* — s-a slujit de Ilarion în alcătuirea celor mai multe dintre ele, așa încît în ele sînt cuprinse ideile și convingerile amîndurora. Același colonel Liprandi, aflat pe atunci în Principate, scrie: „Tudor a întocmit împreună cu Ilarion, în casa acestuia din urmă, o proclamație și alte acte”.

Trei sînt în principal actele la care a contribuit Ilarion alături de Tudor: 1. *Proclamația de la Padeș* (23 ianuarie 1821), 2. *Arzul către Înalta Poartă* (în aceeași zi) și 3. *Cererile norodului* (date de unii 17 ianuarie 1821, deci anterior Proclamației, ceea ce poate confirma afirmațiile lui Liprandi că au fost concepute în București). George Călinescu remarcă stilul biblic al documentelor lui Tudor, „ca de zăugrăveală de tîndă bisericăscă”, ceea ce duce imediat gîndul la Ilarion. În *Cererile norodului*, care erau de fapt programul politico-social al lui Tudor, e în afară de orice îndoială că toate „ponturile” referitoare la problemele bisericesti au fost redactate împreună cu Ilarion, dacă nu chiar de acesta singur. Antifanariotismul și democratizarea instituțiilor sînt evidente: pe scaunele ierarhice urma să nu mai aibă acces grecii; în școli se va intra fără deosebire de stare socială, iar funcțiile publice se vor da după merit și nu vor mai fi cumpărate pe bani.

În martie 1821, înainte de a intra în Capitală, Tudor dă din Bolintin o *Proclamație*, de data aceasta fără concursul lui Ilarion. Acesta se afla în București, ca membru al Divanului însărcinat cu conducerea

țării după moartea lui Alexandru Suțu. Mai făceau parte: mitropolitul Dionisie Lupu, vornicul Mihalcea Manu și alții. Cu ei trebuia să trateze Tudor. Ca membru în Divan, și încă într-un Divan cu prerogative de domnitor, Ilarion se găsea într-o situație ciudată, aproape de adversar al prietenului său. Divanul în întregime era, de altfel, total dezorientat. Consulul rus la București, Pini, făcuse intervenție la Poartă ca să numească domn pe Nicolae Suțu, beizadeaua decedatului. Dar la porțile Bucureștilor bătea acum Tudor, și poporul aștepta și vedea în el pe viitorul domn.

Pentru dreptatea norodului

Ilarion e trimis, însoțit de visterul Alexandru Filipescu-Vulpe, să negocieze cu Tudor. Merge apoi și Dionisie Lupu, mitropolit primat și președinte al Divanului. Drept urmare, Tudor face un nou popas, în Cotroceni, de unde dă o nouă Proclamație, la 20 martie 1821. Plină din nou de termeni bisericești, ceea ce ar putea indica iarăși o cooperare a lui Ilarion. De altfel, acum, Tudor înainta spre București oarecum cu acordul Divanului, așa că Ilarion îl putea vizita fără să mai cadă sub vreo bănuială.

Membrilor Divanului, ieșiți să-l întâmpine, Tudor le cerea să depună jurământ „cum că înțeleg și recunosc dreptatea norodului și vor lucra cu toții pentru dobândirea ei”. Jurământul, intitulat „Cartea de adevărire ce s-a dat slugerului Theodor”, a fost semnat la 23 martie 1821 și înmănat lui Tudor în Divan. A depus și Tudor jurământul prin care „se leagă și el cu glasul obștei norodului”.

Este acesta momentul când Tudor devine domn? Aparent, treburile continuă a fi conduse de Divan. Multe acte interne și externe sînt semnate de Ilarion. Totodată însă Tudor, care își fixase tabăra

la Cotroceni, unde se fortifica, își organizase aici o cancelarie. La porunca sa, Divanul și-a mutat sediul în clădirea Belvedere, mai aproape de Cotroceni. Ilarion făcea parte din intimii sfătuitoari, și îl aprovizionau din pivnițele de la mănăstirea Antim, metoc al Argeșului. C.D. Aricescu notează o mărturie de mare valoare a secretarului lui Ilarion, Nicolae Popescu din Mușetești, care ni-l arată pe Ilarion bun sfătuitoar, cît și un iscusit cap politic. Cînd Tudor era gata să se dezlănțuie, pedepsind rezistența Divanului și a unor boieri, Ilarion i-a atras atenția că, deși nici el nu-i iubește pe boieri, e bine să se procedeze cu ei altfel, cu diplomație: „trebuie să omorîți politiciștii, însă nu trupește. E mai grea moarte pentru ei cînd se vor vedea fără privilegiu și fără slujbe și smeriți înaintea boierilor celor mici care se vor urca pe scaunele lor în Divan, în Adunare și în slujbele cele mari”.

Contemporanii relatează că, de fapt, aici, la Cotroceni, la 8 mai 1821, ar fi fost Tudor uns domn de către Ilarion, în cadrul unei slujbe solemne. „Am luat parte activă — declara mai tirziu un pandur — la declarația făcută de acest Domn la Cotroceni, cînd el singur s-a declarat Domn al Țării”.

În această calitate va fi primit vlădica Ilarion de la Tudor ultima misiune, aceea de a pleca, la 13 mai 1821, la Laybach (Ljubljana) pentru a explica Congresului Sfinței Alianțe situația din Țara Românească¹. Îl însoțeau Geani Orășanu și Petrarhe Poenaru. Solii au ajuns pînă la Brașov și au rămas acolo. În fapt, Congresul la care mergeau se încheiase la 12 mai. Spre a nu fi surprins de turcii care înaintau dinspre sud, Tudor a părăsit Capitala la 15 mai. Toate puterile străine, speriate de revoluție, îi erau potrivnice.

¹ Congres al Sfinței Alianțe (20 octombrie 1820 - 12 mai 1821) care a proclamat „dreptul” marilor puteri la intervenția împotriva forțelor revoluționare.

Prin trădarea unora din apropiații săi și din însuși a lui nepurtare de grijă față de sine, domnul Tudor a fost omorît mișelește, undeva lîngă Tirgoviște, precum odinioară fusese omorît Mihai Viteazul în Transilvania, tot prin mișelească și vicleană punere la cale.

Așa a luat sfîrșit unul din cele mai frumoase și mai îndrăznețe episoade din istoria poporului român. Tudor a murit, dar revoluția sa a izbutit. Ea a deschis atît în Muntenia, cît și în Moldova calea domnitorilor pămînteni. În Transilvania, ecoul victoriilor sale a trezit speranțe nebănuite, poporul așteptînd un Tudor eliberator, precum odinioară fusese Mihai.

Cînd a auzit de asasinarea lui Tudor, Ilarion, care se afla la Brașov, a trecut de îndată Carpații. A venit la mănăstirea Butoiul (azi în comuna Hula-Besti, județul Dimbovița), la părintele Ilie, om de taină și iubitor al Vladimirescului. L-au căutat împreună peste tot, prin locuri și finții părăsite, dar nu l-au găsit. În cronica lăsată de preotul Ilie, citim: „Și cu durere de inimă am auzit și am plîns, cînd l-au vîndut pe Tudor doi căpitani de-ai săi, de l-au tăiat noaptea... Și am mers cu părintele Ilarion la mănăstire de am făcut slujbă pentru odihna sufletului. Și plîngea lumea, și părintele Ilarion se bătea cu pumnii în piept, și da crucea la norod ca să se închine. Și multă jale era pe noi toți”.

Cîtiva ani după evenimentele din 1821, Ilarion și-a recăpătat episcopia Argeșului pentru a doua păstorire (1828-1845). A luat parte la viața publică, a mai cuvîntat din cînd în cînd cu diverse prilejuri, iar înainte de moarte, ca un ultim act de generozitate, a ars zăpisiurile tuturor datornicilor săi, care totalizau 2 000 galbeni. A murit în ianuarie 1845, la mănăstirea Antim din București, amintindu-și de zilele glorioase ale lui Tudor. ■

MARELE PATRIOT ROMÂN

Ecouri ale revoluției de la 1821 în presa scandinavă

EUGEN GLÜCK

Eveniment care a zguduit structurile social-politice ale principatelor române și a exercitat o puternică influență asupra evoluției sud-estului european, revoluția din 1821, condusă de Tudor Vladimirescu, a avut un puternic răsunet internațional, relatările asupra evenimentelor ocupând un loc de seamă în presa vremii. Printre publicațiile care au scris despre acest mare moment al istoriei românești se numără — cum rezultă din recente cercetări pe care le-am făcut la Biblioteca universitară din Oslo, în Norvegia, și la Lund, în Suedia — și ziare din aceste țări.

În Norvegia, cele mai ample știri au apărut în ziarul *Den Norske Rigstidender*. Relatări mai extinse au fost publicate și în gazeta *Morgenbladet*. Informațiile amintite au ajuns în Norvegia cu întârziere de câteva luni și prin intermediul unor surse din Imperiul habsburgic și din Anglia, cum a fost, de exemplu, ziarul *Times*.

Primele știri despre desfășurarea evenimentelor poartă data 13 aprilie 1821. *Den Norske Rigstidender* a reproduș o scurtă corespondență sosită de la Viena, unde fusese expedită de la Sibiu la 19 februarie, privind ridicarea oștirii lui Tudor, care număra — cum scrie ziarul — vreo 8 000 oameni. În numărul următor, gazeta norvegiană a adăugat faptul că trupele trimise de guvernanți împo-

triva revoluționarilor s-au raliat acestora. La 20 aprilie, o corespondență menționată ca provenind din Iași și datată 10 martie aprecia efectivele lui Tudor la 6 000-7 000 oameni, precizând că pandurii înaintau spre București. La 3 mai, gazeta anunța că trupele victorioase ale lui Tudor au intrat în Craiova și comandantul dispunea de 8 000-10 000 oameni. Din text reieșea și caracterul antiboieresc al mișcării.

Relatînd pe larg sosirea pandurilor în capitala Țării Românești, într-o corespondență trimisă din București la data de 4 aprilie 1821, ziarul consemna: „Tudor e un patriot pur și simplu, fără pretenții, care a declarat totdeauna că... dorește numai să ajute la rezolvarea greutăților din țara sa și să se împotrivească împilării din partea grecilor și a unor boieri aliați cu ei”. Numeroase alte știri prezentau elemente ale programului lui Tudor, probabil pe baza proclamațiilor lui, care au fost cunoscute și în Transilvania. În numărul din 3 iulie se preciza că Tudor a devenit de fapt conducătorul țării. Erau date și unele amănunte cu privire la oastea pandurilor, menționîndu-se că ei dispun de 30 tunuri. Același ziar a publicat și informații despre acțiunile de solidarizare cu oastea lui Tudor. Ziarul consemna că: „Printre cei ce s-au declarat

de partea lui Tudor s-a aflat și un inginer, [Gheorghe Lazăr] care i-a spus lui Tudor că vrea să sape șanțuri în jurul Bucureștilor și să transforme orașul într-o fortăreață; dar cînd Tudor a aflat ce cheltuieli necesită aceasta, a renunțat la întreg planul”.

Den Norske Rigstidender a furnizat informații și cu privire la poziția marilor puteri. La 3 mai era reprodușă o comunicare sosită din Ungaria cu privire la formarea unui cordon militar habsburgic de-a lungul graniței Transilvaniei și Banatului. La 5 mai, ziarul menționa că Regimentul 5 infanterie și Regimentul 3 cavalerie au fost dislocate în vederea întăririi cordonului. De asemenea, se consemna că de-a lungul Prutului a luat poziție de luptă un corp de oaste țarist.

Atenția cea mai mare a fost acordată intervenției otomane. „Astăzi — se arată într-o corespondență cu data de 28 aprilie — au pătruns primele trupe turcești în această Capitală [București]... La știrea că pașa din Silistra urmează să sosească din clipă în clipă cu o armată de 12 000 de oameni, ieri s-au retras spre Pitești și Curtea de Argeș atît Tudor Vladimirescu, cît și Hagi Prodan și Bimbașa Sava cu toți partizanii lor... Ipsilanti a rămas la Tirgoviște cu un detașament de 600 de oameni. Dar și în direcția Tirgoviște înaintează un deta-

sament de turci sub comanda lui Hagi Ahmet Paşa".

Deznodământul evenimentelor a fost prezentat succint. Despre Tudor s-a menționat, la 20 iunie, că a fost "luat prizonier" (Golești 21 mai), condamnat la moarte pe baza legilor de război și executat. Nu e greu de descifrat în această știre versiunea falsă răspîndită de Eterie, care voia să prezinte eșecul mișcării ca o consecință a atitudinii lui Tudor Vladimirescu. Ultimele informații din presa norvegiană se referă la lupta de la Drăgășani și fuga lui Ipsilanti în Transilvania.

În Suedia relații mai ample despre revoluția de la 1821 au apărut în *Courier fran Stockholm*. Unele știri au publicat și *Stockholms Posten* și *Göteborgs Tidningar*. *Courier* din 1 iunie menționa că numărul aderenților la mișcare era în creștere, iar la 4 iunie evalua oștirea românească la 15 000-20 000 persoane. Mai adăuga și faptul că oștenii lui Tudor au tunuri bune și poartă îmbrăcăminte „națională”. Se preciza că tunurile oastei revoluționarului român au fost turnate din clopote. Tot în aceeași relație se sublinia că oștirea lui Tudor, pe lângă români, cuprinde și armăuți, bulgari și sârbi. În sfârșit, se menționa sosirea pandurilor la București. Tot *Courier*, din 1 iunie amintea de prezența simultană, la București, a celor două tabere (pandurii lui Tudor și eteriștii lui Ipsilanti).

Göteborgs Tidningar din 17 mai 1821 a făcut loc pe prima pagină unei corespondențe sosite din Lemberg (Lvov) cu data de 18 aprilie, cu privire la succesele lui Tudor, fuga boierilor, precum și adeziunea poporului la acțiunea pandurilor.

Mai multe relații s-au referit la intervenția otomană. *Courier* din 3 mai semnală concentrarea trupelor otomane la Brăila, iar la 12 iunie aducea vestea ocupării Iașului. La 25 iunie, comunica cititorilor săi că la 28 mai, otomanii au sosit la București. Cu privire la oastea lui Tudor se arăta că s-a retras pe drumul spre Curtea de Argeș. Despre intervenția otomană au apărut informații și în *Stockholms*

Ungarian. 1ste
terretninger.
Buchar est, den 4de April. — Med den i
vort og Nabo Furkendommen udbredte Revolution
synes det ikke længe at ville gaar fremad. Endau
herfor, især i vor Land der største Anse
10

Stockholms Posten.

Onsdagen den 6 Juni 1821.

Tidningar från Utrikes Orter.

Constantinopol, d. 2 Maj. Den nya Storvisiten, Banderli Ali Pascha, har efter en ensidig tids dagars tienstgörning blifvit försatt till öfversten, der han haft bästet sångliga förmoden förnaghet i tjensten såväl såsom ådragit honom Storherrens ordn. De Christne låta honom den råttvisa vederfaras, att under hans förvaltning de brödsnåde beparnas öfvermålad och grumphet blifvit mer sålign. Enligt Faida, hvilken fere blit öfverst i egenhet af Saimatan förvaltare. Förmåga åmbet dr utnämnd till hans efterträdare. — Förligbeterna på hösten för a synas gifva liting sig, och höstas af de skrifva grumphet å de uppskrifvas å a.

Wien, den 19 Maj. Från Constantinopol berättas, att dagligen hundrabetales Christne underas af det utnämnda felf. Enligt en underrättelse hade till och med detta gater i Pera blifvit antända och alla frövarne, män, kvinnor och barn,

Posten. Într-o corespondență cu data de 29 aprilie se arăta: „Ipsilanti se baricadează în Tîrgoviște. Se pare că trupele [eteriste] sînt foarte nemulțumite de el și se risipesc în toate părțile. Ele îl învinovătesc de trădare, fiindcă Ipsilanti nu numai că a promis că rușii vor veni în ajutor, ci le-a dat asigurări că grecii au ocupat deja toate fortărețele de-a lungul Dunării. Potrivit unui zvon, Ipsilanti ar fi apelat la unul din statele vecine pentru a-i acorda azil lui și cîtorva dintre locotenenții săi.

Tudor și-a încercat recent cele șapte tunuri; trei de proveniență suedeză s-au dovedit a fi în stare bună, celelalte nu. Și Tudor se baricadează într-o mănăstire. În ziua de 27 aprilie am primit vestea importantă că turcii au trecut Dunărea și că au înaintat spre București și Tîrgoviște”.

Cu data de 7 mai, aceeași publicație oferea noi informații privind mersul evenimentelor: „Pe de altă parte pașa din Vidin se pare că a început operațiile sale între 28-30 aprilie la granița cu Valahia împotriva lui Tudor Vladimirescu. Pașa ar fi trecut cu

circa 8 000 de oameni peste Dunăre în dreptul Vidinului, dar, potrivit mai multor versiuni concordante între ele, Tudor i-a cauzat mari pierderi în dreptul Craiovei și l-a silit să se retragă înapoi peste Dunăre”.

Și presa suedeză cuprinde scurte relații privind sfîrșitul revoluției din 1821, înșușindu-și versiunea lansată de eteriști. Desigur, remarcabile rămîn nu atît știrile în sine — știri pe care le facem pentru prima oară cunoscute cititorilor din țara noastră — (deși în unele privințe ele adaugă unele elemente la reconstituirea evenimentelor din 1821), cît mai ales faptul că revoluția condusă de Tudor a fost receptată ca un act de eliberare socială și națională de publicul scandinav al vremii, căruia i s-au relevat patriotismul și vitejia poporului român și a marelui revoluționar care a fost Tudor Vladimirescu; ele constituie informații rămase pînă în prezent necunoscute cititorilor români. ■

Traducerea textelor din norvegiană și suedeză de prof. univ. Valeriu MUNTEANU

1818, București
în Divanul țării

PLEDOARIE PENTRU ÎNVĂȚĂMÎNTUL ROMÂNESC

RADU, ECONOMU

În 1702, însoțindu-l pe lordul Paget în călătoria de întoarcere de la Adrianopol spre Anglia, a trecut prin țara noastră Edmund Chishull, prelat (devenit capelan al reginei Ana Stuart) cu multiple preocupări cărturărești, de la matematică și astronomie, la lingvistică și istorie. Zilele de găzduire în București, în timpul lui Constantin Brincoveanu, ca și itinerarul străbătut prin Țara Românească

și Transilvania au atras din partea călătorului englez o seamă de aprecieri, ce relevau răspindirea și unitatea limbii vorbite pe întreaga întindere locuită de români, consemnate în jurnalul său de călătorie: „Băstinașii — scria el — își zic îndeobște români și numesc țara lor Țara Românească... În dovedirea acestei păreri ei pot să invoce limba lor“. Referindu-se la Țara Românească și Moldova, cărturarul englez sublinia că „aceste două țări împreună cu Transilvania alcătuiau vechea Dacie“.

Existența limbii române, distincte și riguros structurate, intrase de multă vreme în conștiința lumii de atunci. Francezul Pierre Lescaopier, trimis de regina-mamă Caterina de Medici pentru a mijloci o căsătorie între principele Transilvaniei, Ștefan Báthory, și Renée de Rieux, domnișoara de onoare a reginei amintite, consemna și el, încă din 1574, referindu-se la români că „ils nomment leur parler «romaneches», c'est à dire roumain“ (el numesc vorbirea lor „românește“, adică română).

„Creșterea limbii românești“

Ca toate limbile moderne ale Europei, limba română a parcurs un drum complex pentru afirmarea în cultura scrisă a vremii. Cum se știe, cancelariile medievale utilizau limbile consacrate (latina în apusul Europei, slava și greaca în răsărit), învățămîntul desfășurându-se multă vreme tot în latinește, grecește sau slavonește.

Încă din primele decenii ale secolului XVI, sub impulsul ideilor Renașterii, dar mai cu seamă al cristalizării conștiinței de neam a românilor, limba română a pătruns tot mai constant în scrierile vremii, mai întâi în scriori cu caracter personal (așa cum e celebra scrisoare a lui Neacșu¹ din 1521), apoi în cancelaria oficială (și e de subliniat, în acest sens, contribuția lui Mihai Viteazul la „românizarea“ cancelariei domnești²). Veacul XVII a marcat un real progres prin apariția

^{1,2} Magazin istoric, nr. 5/1971; 11/1985.

primelor letopisește în limba română, ca și a întâiilor scrieri cu caracter literar, lucrări destinate întregii cuprinderi locuite de români. Ascensiunea limbii române a fost marcată de operele unor cărturari celebri, din rândul cărora se disting Varlaam, Dosoftei, Miron Costin, Constantin Cantacuzino stolnicul și principele-savant Dimitrie Cantemir. Tipărituri și texte manuscrise s-au răspândit în acea epocă în toate provinciile românești.

Instaurarea domniilor fanariote a avut pentru o vreme o înflăcărare negativă asupra acestei evoluții. Sub influența domnitorilor și a însoțitorilor lor, veniți din Fanarul con-

Ea cucerise învățămîntul inferior, dar continua să rămînă o disciplină secundară în învățămîntul superior sau chiar să lipsească cu totul. "Academia domnească, de pildă, cea mai înaltă școală din Țara Românească, întemeiată în 1679 de Șerban Cantacuzino și reorganizată pe baze umaniste de Alexandru Ipsilanti, la 1776, continua să fie o școală în care aproape întregul program de studii era în grecește. În 1746, într-o anafură prezentată domnitorului Constantin Mavrocordat, unii mari boieri cereau ca „acei ce nu se vor sili la învățătura elinească, aceia vor fi lipsiți din rînduiala curții și nu se vor primi la treapta de cinstire. Iar cei ce vor fi silitori și

Dezbatere în Obșteasca adunare a Țării Românești (gravură)

stantinopolitan, limba greacă a înregistrat o ascensiune în viața culturală și în cancelaria vremii. Dar în pofida acestei conjuncturi nefavorabile, secolul XVIII n-a fost lipsit de unele succese în afirmarea limbii române. Ion Neculce i-a subliniat, prin opera lui, largile posibilități artistice; alți cărturari, ca brașoveanul Dimitrie Eustatievici (autorul primei gramatici românești) și Ienăchiță Văcărescu i-au relevat particularitățile lexicale.

În procesul de modernizare a societății românești, pe care aceasta l-a cunoscut la finele veacului XVIII și începutul celui următor, dezvoltarea limbii române a devenit o latură esențială a afirmării românilor ca entitate statală, politică și culturală. Nu întâmplător în Testamentul său literar, Ienăchiță Văcărescu a cerut imperios urmașilor săi (în sens larg, de oameni de cultură) „Creșterea limbii românești/ Și-a patriei cinstire”.

Un domeniu de deosebită importanță în care trebuia să se manifeste izbînda deplină a limbii române era cel al învățămîntului.

se vor sili la învățătura, aceia să aibă a se cinsti cu dregătorii după învrednicirea învățaturii”. Limbile străine predominau și la celelalte școli superioare din București. La Școala domnească de la mănăstirea Sf. Gheorghe cursurile se predau în limba slavonă, iar la școala de la Văcărești, în limba greacă.

Desigur, și în această formă, învățămîntul era de înaltă calitate, atrăgînd la studii nu numai tineri din țară, ci și din afara hotarelor. Printr-o reglementare în 1761, Academia domnească trebuia să dea „o instrucție școlară bazată pe rațiune [ceea ce era în ton cu principiile iluministe ale vremii — n.n.] pentru a servi ca ghid justiției, înțelepciunii și altor virtuți omenești”.

Destoinic de orice meșteșug

Primele decenii ale veacului XIX sînt marcate de o deosebită preocupare pentru dezvoltarea învățămîntului, îndeosebi a celui

superior. Venit la domnie în anul 1812, Ioan vodă Caragea — care, dincolo de trăsăturile sale negative (lăcomia, dorința de înăvui) ce i-au atras o faimă tristă, era un principe cu o cultură bogată — a instituit, în septembrie 1814, o Eforie a Școalelor care avea, în principal, menirea să procedeze la o nouă organizare a Academiei domnești. Avînd ca președinte pe mitropolitul țării, Nectarie, și ca membri pe marii boieri Grigore Ghica (viitorul domn pămîntean din 1822), Constantin Bălăceanu, Alexandru Mavrocordat și Iordache Golescu, Eforia a adoptat o serie de măsuri salutare: sediul Academiei domnești a fost mutat într-un local mai încăpător, în curtea bisericii Măgureanu, iar ca rector, în locul lui Neofit Ducas, a venit Veniamin din Lesbos, un cărturar de seamă al vremii, care preda filozofia și matematicile. Din februarie 1816 s-a introdus și un curs de drept, predat de marele clucer Ștefan Nestor Craiovescu, singurul profesor român, din acea vreme, al școlii.

Era însă doar un început. Sub impulsul boierilor pămînteni din conducerea Eforiei, îndeosebi al lui Grigore Ghica și Constantin Bălăceanu, eforturile pentru impunerea învățămîntului românesc s-au intensificat. La 15 decembrie 1817, printr-o anafură adresată domnitorului Caragea, Eforia Școalelor cerea ca pe lingă școala slavonă de la Sf. Gheorghe „să se întocmească școală românească cu dascăli iscusiți, spre a se putea îndeletnici și această învățătură, atît la cele bisericesti cît și la cele filozoficești, precum au și celelalte limbi”. Eforia făcea propuneri și în legătură cu persoana capabilă să traducă în fapt această dorință: „Cercetînd ca să găsim pe vreunul din dascălii români care să aibe aceste științe și să poată învăța pe ucenici *chiar în limba noastră cea românească* [s.n.]”, membrii ei îl recomandau pe inginerul Gheorghe Lazăr. La 6 martie 1818, o altă anafură înnoia propunerea: „Lazăr a dat făgăduială că la orice meșteșug filozoficesc este destoinic, dar mai întîi zice ca să le tîlmăcească din limba latinească pe cea românească și apoi să le paradisească [predea] ucenicilor”.

În primăvara anului 1816, Gheorghe Lazăr a sosit la București, fiind angajat ca preceptor al fiilor Ecaterinei Bărcăneasa, în ale cărei case, situate în apropierea mănăstirii Sf. Sava, s-a instalat. Bucureștii acelor ani erau o lume nouă pentru el. Născut la Avrig, în anul 1779, își făcuse studiile la Cluj, Sibiu și Viena. „Inginerul” („solomonarul” cum îi spuneau consătenii din Avrig, datorită experiențelor — ciudate pentru ei — pe care le făcea) era un om neobisnuit pentru peisajul capitaliei Țării Românești. Îmbrăcat după moda „nemțească”, cu rok, steif, cravată și fumînd pipă, făcea o notă aparte față de boierii îmbrăcați cu giubele deasupra precum, cu căftane împodobite cu găitane, antur și de mulțimea de meseriași, negustori și „mahala-

gii” (oameni din cartierele orașului) îmbrăcați după moda orientală, dar și de țărani veniți de la marginea orașului, asemănători la vorbă și port cu avrigienii lui.

Bun educator, capabil și stăruitor, Gheorghe Lazăr a devenit cîrînd cunoscut în cercurile înalte ale orașului. Ecaterina Bărcăneasa era sora logofătului Grigore Ghica, membru în Eforia Școalelor, și în casa ei se adunau adesea marii boieri ai vremii cu vederi patriotice. Aici l-a cunoscut Lazăr pe vornicul Constantin Bălăceanu, și el membru al Eforiei Școalelor, căruia i-a împărtășit gîndurile sale privind pregătirea superioară a tineretului în cadrul unui învățămînt desfășurat în limba națională. Treptat, inginerul venit de peste munți a cîștigat încrederea unui număr de boieri, care au înaintat amintita anafură din 6 martie 1818 lui vodă Caragea.

Caragea ezita însă să aprobe propunerea. În cele din urmă s-a decis să țină o dezbateră în fața boierilor veliți ai țării, constituiți în Divanul domnesc. Pe lingă membrii Divanului au participat, ca invitați, arhidiaconul Veniamin din Lesbos, rectorul Academiei grecești, și Lazăr inginerul. Acesta trebuia să prezinte argumente privind necesitatea introducerii învățămîntului superior în românește și să dovedească largile posibilități ale limbii române de a da expresie limbajului filozofic și științific, pe care unii din învățații vremii îl socoteau „rezervat” doar limbilor clasice, latina și greaca.

Limba română ieși triumfătoare

Dezbateră a avut loc în încăpătoarea sală de la etajul întîi al caselor lui Costache Ghica și Slătineanu, așezate pe locul unde se află astăzi teatrul Comedia, case pe care domnitorul le închiriasă, folosindu-le ca reședință domnească. Ion Heliade-Rădulescu, elev al lui Lazăr și apoi profesor al școlii de la Sf. Sava, în însemnările sale din 1839 (mss. 4 662, de la Academia R.S.R.) ne relatează felul în care a decurs ședința. În cuvîntul, mai corect spus în pledoaria sa, Gheorghe Lazăr a demonstrat, cu patos și ardore, capacitatea deplină a limbii române de a exprima terminologia științelor, filozofiei și artelor. „Omul — a argumentat Gh. Lazăr —, indiferent ce limbă vorbește, este, în genere, apt spre a se înăvui cu idei și științe și că ideilor sau prin învoire sau prin împrumutare li se dă un nume pentru înfățișarea și cunoașterea conținutului lor”. Nu pot fi limbi superioare și inferioare — a arătat el, în continuare. Nici o limbă nu poate avea termeni proprii pentru științe, filozofie și arte, înainte de a cultiva și dezvoltă aceste discipline. „Nici limba greacă înainte de Pitagora” — a susținut Lazăr — n-a avut o terminologie pentru a exprima ideile științelor. Însuși cuvîntul „filozofie” s-a format din limba poporului și anume din *filos* — prieten și *sofia* — înțelepciune. La fel ca și alte limbi europene va proceda și limba

română, „fie împrumutând din greacă sau latină” termenii corespunzători, fie formându-i. Astfel — a spus vorbitorul referindu-se la exemple existente — „din *lucire* s-a format *perlucid* și din rădăcina lui *opăcit* s-a ajuns la cuvântul *opac*”.

Dezbaterile au fost deosebit de însuflețite. Învățații conservatori de la Academia domnească s-au împotrivit cu multă vehemență ideilor formulate de vorbitor. Veniamin din Lesbos, „ținând capul în jos și mușcându-și cte un fir din barbă”, răspundea invariabil „ca un oracol” (spune Heliade) la întrebările lui Caragea asupra posibilității predării învățămîntului în limba română: „nu se poate, stăpîne”. În acest sens s-au pronunțat și Iordache Filipescu și Gheorghe Golescu. La rîndul lor, boierii cu vederi progresiste au susținut cu tărie necesitatea și posibilitatea organizării învățămîntului superior în limba română. Cercetînd proveniența fondurilor Eforiei Școalelor din care erau susținute Academia grecească și celelalte școli în greacă și slavonă, Lazăr a constatat că cea mai mare parte a sumelor proveneau din dările plătite de preoții români. „Nu este drept — i-a spus el lui Bălăceanu — ca preoții români să dea bir pentru școli ca să învețe grecii carte și românii să învețe cum să se dezrumănească”. Bălăceanu s-a înfățișat la Vodă și prezentîndu-i și acest argument l-a prevenit că, dacă nu se va face școala superioară în limba română, preoții nu vor mai da bir și Eforia Școalelor nu va mai putea să plătească atîția dascăli.

Pînă la urmă în fața evidenței, Caragea a fost nevoit să accepte cererea boierilor progresiști și astfel, în august 1818, în odăile de la Sf. Sava, a luat ființă, sub conducerea lui Gh. Lazăr, primul institut de învățămînt superior în limba română. A fost alcătuit din patru grade („tagme”): prima — pentru începători, a doua, a treia și „înalta tagmă filozoficească și juridicească”; institutul a fost conceput ca învățămînt de stat, nu confesional, idee progresistă de mare însemnătate pentru acele vremuri.

Inaugurarea învățămîntului superior în limba națională a reprezentat un important moment în procesul de prefaceri revoluționare în care țările române aveau să se angajeze peste numai trei ani, în vremea lui Tudor Vladimirescu. Pledoaria lui Lazăr nu fusese zadarnică. Stăruința și ardoarea sa patriotică dăduseră roade, limba română ieșind triumfătoare. ■

¹ Un an mai tîrziu, în lucrările sale *Aritmetica matematică* și *Trigonometria cea dreaptă*, Gh. Lazăr va utiliza o serie de termeni originali formați prin învîrte deosebit de expresiv: *număr alcătuit* (număr compus), *atingătoare* (tangenta), *frîngere* (fracție), *înșururare* (simplificare), *pătrul lungăreț* (dreptunghi) ș.a.

CARTI SOSITE LA REDACTIE

● COMITETUL NAȚIONAL ANTIFASCIST ROMÂN (sub egida Institutului de studii istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R.).

Editura politică, București, 1985, 368 pp., 18 lei: culegere de studii consacrate contextului istoric în care s-a manifestat organizația antifascistă de masă creată din inițiativa P.C.R. în iunie 1933 și în a cărei conducere centrală partidul l-a desemnat pe tovarășul Nicolae Ceaușescu; autori: Ion Popescu-Puțuri, Gheorghe Unc, Marin Badea, Cristian Popișteanu, Aurică Simion, Augustin Deac, Constantin Petculescu, Ion Iacoș, Gheorghe Zaharia, Elena Mureșan.

● LUPTA ROMÂNILOR DIN „ȚARA SILVÂNIEI” PENTRU DREPTURI POLITICE ȘI FĂURIREA STATULUI NAȚIONAL UNITAR ROMÂN (culegere de documente de Ioan Tomole).

Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1985, 244 pp., 14,50 lei: 136 documente, în mare parte inedite, redactate în limbile română sau maghiară, din perioada 16 iulie 1904-19 aprilie 1919.

● PROBLEME INTERNAȚIONALE. AGENDĂ '85.

Editura politică, București, 1985, 542 pp., 45 lei: studii privind politica externă a României socialiste, activitatea internațională a P.C.R., însoțite de o succintă cronologie a diplomației românești (1944-1984) și de un ghid de terminologie a relațiilor internaționale.

● Al. Zub — DE LA ISTORIA CRITICĂ LA CRITICISM.

Editura Academiei, București, 1985, 312 pp., 32 lei: cercetare consacrată direcțiilor și orientărilor din istoriografia română de la finele sec. XIX și începutul sec. XX.

● Panait Istrati — AMINTIRI. EVOCĂRI. CONFESIUNI (ediție de Alexandru Talax).

Editura Minerva, București, 1985, 512 pp., 20,50 lei: culegere de texte din activitatea de ziarist a scriitorului.

● Violeta Blaj, Elena Grigorescu — ZONA ETNOGRAFICĂ FĂGET.

Editura Sport-Turism, București, 1985, 164 pp., 23 lei.

● Maria Cioară-Bătcă, Vlad Bătcă — ZONA ETNOGRAFICĂ TELEORMAN.

Editura Sport-Turism, București, 1985, 184 pp., 20 lei: două monografii consacrate unor străvechi așezări din Banat și, respectiv, Cîmpia Dunării.

Cronică timpurie a mișcării muncitorești

din România

11 AUGUST 1528: „GREVA”

TĂIETORILOR DE SARE

GHEORGHE DAVID

Sarea a constituit una din principalele bogății naturale ale țărilor române, fiind cunoscută și apreciată din cele mai vechi timpuri. Despre cantitatea și calitatea acestui mineral, extrem de necesar vieții, ne-au lăsat numeroase mărturii și străinii care au trecut prin țărilor române. Călătorul sirian Paul de Alep, de exemplu, nota la jumătatea veacului XVII că „în Țara Românească și în Moldova sînt ocne în munți și mine sub pămînt, de unde se taie sarea în bolovani mari. Sarea este ca piatra neagră de Alep, dar zdrobită se face ca zăpada”. În aceeași perioadă, vorbind despre ocnele din Troțuș, misionarul catolic de origine bulgară Pietro Deodato Baksî notează că sarea e scoasă în cantități atât de mari „încît este dusă în tot cuprinsul Moldovei, în Rusia, în Turcia, și în alte țări”. La rîndul său, referindu-se la salinele transilvănene, Pietro Busto, muzician al serenissimului principe Sigismund Báthory, scria, la 21 ianuarie 1595, fratelui său, care se afla în Italia, că „aici [în Transilvania] se scoate sarea din ocne, făcîndu-se pufuri adînci de o sută și mai bine de pași, joase, întărite cu lemnărie, pînă ce [săpătorii] dau de sare și apoi o taie cu ciocane ascuțite, în bucăți dreptunghiulare, pentru ca un om să o poată minui; apoi o scot afară cu un vîrtej cu scripete și cu cai. Această sare este tare și străvezie și cînd este pisată seamănă cu zăpada; se extrage de asemenea sarea gemă, care este asemănătoare cu cristalul de rocă”.

**Șaigăi, chepeștiți,
magulatori**

Beneficiind de importante resurse de sare de excelentă calitate, cele trei principate românești au exploatat acest mineral din cele mai vechi timpuri, produsele ajungînd în îndepărtate zone ale Europei. Știrile despre exploatarea sării

Exploatare minieră (desen de Giorgius Agricola, din anul 1530)

Miner transilvănean (gravură din Cosmographia lui Sebastian Münster, Basel 1598)

datează, de altfel, odată cu primele izvoare. Astfel, în *Legenda sancti Gerardi*, alcătuită în sec. XI, se menționează comerțul de sare pe care voievodul român Ahtum îl făcea pe Mureș; în Țara Românească știm — din mărturia cavalerului burgund Walerand de Wawrin, participant la bătălia de la Varna, din anul 1444 — că fiecare piatră din cetatea Giurgiu îl costase pe Mircea cel Bătrîn un

bolovan de sare¹. Moldova — la rîndul ei — aproviziona cu sare întinse regiuni răsăritene din Polonia și Rusia. Importanța acestui produs în economia principatelor reiese și din faptul că ocele constituiau proprietate domnească — în Moldova și Țara Românească — și regească, în Transilvania, după ce aceasta a intrat sub dependența regalului feudal al Ungariei. Fi-rește, domnia și regalitatea nu se ocupau direct de exploatare, ci arendau la rîndul lor acest drept unor interpuși. La începutul sec. XVI, în Tran-

silvania erau organizate cinci cămări regale (Turda, Dej, Cojocna, Sic și Ocna Sibiului) ce se arendau unor comiți camerieri regali.

Ocele din Țara Românească și Moldova erau, de asemenea, arendate în schimbul unei sume anuale care, în cazul Țării Românești, se cifra la impresionanta sumă de 20 000 galbeni (incluzînd în aceasta și taxele de export). Desigur, cei ce luau în arendă exploatarea sării căutau să obțină, la rîndul lor, profituri cît mai ridicate. Astfel, cu cît veniturile domniei și regalității, precum și ale celor ce luau în arendă exploatarea sării erau mai impresionante, cu atît mai mare erau mizeria și sărăcia celor care scoteau la suprafață prețiosul mineral. Muncă de o extraordinară duritate, extragerea sării în Moldova și Țara Românească era o activitate rezervată celor pedepsiți de justiție (ocnași). Dar cu toate abuzurile justiției feudale, numărul acestora era mic și prea fluctuant pentru a asigura ritmicitatea producției, astfel că a fost necesar să se recurgă la folosirea robilor ori a unor iobagi (cum ne semnalează Baksî și unele documente de epocă), precum și la muncitorii plătiți, extragerea sării fiind una din primele activități în care s-a folosit mîna de lucru salariată. Catastihul ciselor (numărului) de contribuabili, alcătuit la 20 februarie 1591, în timpul domniei lui Petru Șchiopul, este primul document românesc în care se menționează existența a 120 șagăi (tăietori de sare) în Tirgul Troțuș.

În Transilvania — unde contactele cu centrul și apusul Europei erau mai largi — acest sistem al muncii salariate era mai răspîndit. Informații de diferite naturi: documente, rapoarte ale inspectorilor aulici sau menționări ale unor călători străini, ne furnizează știri bogate. La ocele de aici — ocele de adincime (extracția sării făcîndu-se, adesea, la 100-120 picioare sub pămînt)

lucrau în principal trei categorii de muncitori: în afară de tăietorii de sare propriu-ziși, mai existau *chepeștiții* — cei care mîneau caii la vîrtejuri pentru ridicatul sării din mină, și *magulatorii*, însărcinați cu contabilizarea bolovanilor de sare și diverse alte atribuții administrative.

Condițiile de muncă erau dintre cele mai grele. În principiu, fiecare galerie nouă săpat trebuia să fie golită de apă și întărită cu o schelărie din lemn de stejar. Dar, după cum remarcă în anul 1528 Hans Dernschwam, reprezentantul Casei Fugger, care lua-se în antrepriză exploatarea sării în Transilvania, minele și vîrtejurile din Turda erau, toate, fără schelărie și fără acoperiș, încît lucrătorii trebuiau să lucreze cu toții în ploaie și în apă pînă la genunchii; unul din puțuri fusese închis cu totul, deoarece apa din el depășise un stat de om. În ceea ce privește „cail chepeștiilor de la toate cămările [aceștia] sînt — remarcă în 1552 Georg Werner, comisar aulic însărcinat cu controlul salinelor regale — de soi prost și aproape morți de foame, iar iuniile cu care se scoate sarea sînt aproape toate sfîșiate, rupte, distruse și așa de puțin sigure, încît tăietorii nu îndrăznesc să li se încredințeze lor”. În aceste condiții, tăietorii trebuiau să taie cîte o sută de bolovani de sare pentru care erau plătiți cu derizoria sumă de 20 dinari. De asemenea, potrivit obiceiului, la intrarea în funcție fiecare comite camerier trebuia să dea tuturor lucrătorilor doi florini și un butoi de vin. În goana după cîștiguri cît mai mari, comiții cămărilor și administratorii ocelor au sporit numărul bolovanilor de sare de fiecare tăietor (sub pretextul că o parte din cei o sută se sfîrîmă și deci nu pot fi valorificați integral). Astfel, în loc de o sută de bolovani, tăietorilor li s-a impus să taie 108, fiind însă plătiți ca pentru o sută. Pe de altă parte, plata a scăzut treptat, încît, spre mij-

¹ Magazin istoric, nr. 1/1972.

locul veacului XVI, salariul s-a stabilizat la 16 dinari suta de bolovani.

Contractul de postav

Distingem două categorii de tăietori de sare: localnicii și muncitorii sezonieri, angajați cu ziua sau pentru o perioadă limitată, în special iarna, deoarece vara erau ocupați cu muncele agricole.

Localnicii mai erau cunoscuți și sub numele de „tăietori de postav”, deoarece la încheierea contractului primeau suplimentar nouă coți de postav (ca o confirmare a contractului de muncă pe un an). Cei ce încheiau astfel de contracte nu mai aveau voie — cum relatează Hans Dernschwam — să umble după alte munci, fiind obligați să rămână la această muncă și tot anul să coboare zilnic în mină. În caz contrar, comitele cămării regale era autorizat să-i aducă cu forța la lucru. Numai la ocna din Turda existau 70 asemenea lucrători, al căror unic mijloc de existență era cioplitul sării. Așadar, ne găsim în fața unei categorii de muncitori lipsiți de alte mijloace de existență, foarte asemănători — ca structură socială — cu proletariatul sec. XIX, mai puțin conștiința de clasă pe care o va avea clasa muncitoare.

Cît despre tăietorii sezonieri, aceștia nu aveau obligații deosebite: veneau și plecau cînd voiau, se duceau sau nu în salină, slujba încheindu-li-se în fiecare zi sau atunci cînd, adunînd o sumă pe care o considerau satisfăcătoare, plecau mai departe.

Despre nivelul de viață al tăietorilor de sare nota Dernschwam: ei „sînt ținuți în asemenea condiții, încît nici unul nu face ceva bun... atît localnicii, cît și cei veniți din altă parte. De prea mare sărăcie nu pot nici să se căsătorească [în sensul, «să-și întrețină o familie»]”.

Dernschwam atribuie această sărăcie în exclusivitate felului nechibzuit în care aceștia își duceau traiul, mai ales băuturii la care se dedau. Căci, continuă el, „se adună cîtiva dintre ei, îndată ce trebuie să li se plătească 20 de dinari și într-o clipă i-au și băut”. Același autor nu spune însă că o astfel de comportare era sistematic stimulată de administrația ocnelor, care, amăgindu-i cu băutura pe sărmanii tăietori, putea apoi mai în voie să le sporească obligațiile în muncă și să le micșoreze salariul.

Cu două secole mai devreme

La 11 august 1528, cei aproape o sută de lucrători de la ocna din Turda au încetat lucrul, cerînd autorităților minii să li se satisfacă cererile. Împotriva tăietorilor se acumulaseră o serie întreagă de nedreptăți și abuzuri ale funcționarilor ocnei, între care și obligația ca la cei opt bolovani tăiați gratuit peste sută să adauge alți zece, sub pretext că filonul de sare întîlnea în drum porțiuni de pămînt. La ocne, personalul administrativ era alcătuit exclusiv din unguri și nemți. Deci, cum scrie Dernschwam, „în ziua de 11, cînd eu credeam că [tăietorii] lucrează, nu s-a înfățișat nici unul, nici măcar zilierii”. Mai mult, tăietorii „s-au oprit unul pe altul de a veni la lucru”. Raportul lui Dernschwam nu insistă asupra acestui conflict de muncă, astfel că nu știm cum s-a încheiat. Este însă probabil că „greva” s-a întins pe mai multe zile, căci în scrisoarea din 16 august, Dernschwam preconizează niște măsuri: tăietorii să nu mai poată coborî în ocna înainte de a-l fi anunțat pe magulor, ceea ce va face „să fie lipsiți pe tăcute de legătura ce-i unește

între ei”. Aceasta se va putea petrece însă nu înainte de un an, atunci cînd, credea Dernschwam, administratorii vor avea o rezervă suficientă de bolovani de sare pentru a-și putea impune condițiile în cazul că lucrătorii ar refuza din nou să coboare în saline și, totodată, pentru a-i depista și înfrîpăta pe cei mai recalci-tranți.

Lupta tăietorilor de sare de la Turda, din 11 august 1528, devansează cu aproape două secole greva de la Baia Sprie din 1726, considerată pînă de curînd drept cel mai vechi conflict de muncă din istoria noastră (*Mișcarea muncitorească, socialistă, democratică, activitatea Partidului Comunist Român și apărarea patriei la români. Repere cronologice*, Editura militară, București, 1983). Acțiunea prezintă importanță și poate fi considerată „grevă” deoarece întrunește multe din caracteristicile unei asemenea forme de luptă din perioada industrială. În același timp, ea a fost înfăptuită de o categorie socială similară muncitorimii, neavînd alte surse de existență. Grevă de la Turda din 1528 vădește, totodată, unele rudimente de organizare: muncitorii țineau legătura între ei, exista deci o manifestare de solidaritate pe care stăpînitorii se vedeau nevoiți s-o anihileze, pentru a-și restabili autoritatea. Grevă a izbucnit datorită în primul rînd grelelor condiții de lucru, înăsprirea exploatării la care erau supuși tăietorii de sare. Existau și motive naționale ce se adăugau celor sociale: toate avantajele aparțineau, ca în celelalte domenii ale vieții sociale transilvănene, de atunci, unor reprezentanți „ai națiunilor” privilegiate. Nu trecuseră decît 14 ani de cînd Codișele lui Verböczy, adoptat în 1514, în urma reprimării răscoalei lui Gheorghe Doja, statuase și înăsprirea acest raport de oprimare a marii mase de către o minoritate de privilegiați. ■

1842. PRIMA ASOCIAȚIE MUNCITOREASCĂ DE ÎNTRAJUTORARE

ȘTEFAN SUCIU,
Arhivele statului, Brașov

Printre cele dintii forme de organizare profesională a proletariatului din țara noastră, au fost asociațiile de întrajutorare. În istoriografia românească de până acum sînt menționate ca prime organizații de acest fel „Asociația de ajutor de boală, înmormîntare și de ajutor de călătorie a tipografilor din Brașov”, „Casa comună de ajutor de boală și călătorie a tipografilor din Timișoara” (1852), „Casa de ajutor a opștii călților de șepcari din București” (1855), „Asociația de ajutor reciproc a muncitorilor minierii din Moldova Nouă” (1857), „Casa de ajutorare și prevedere a lucrătorilor tipografi” din București (1858) și altele.

Data înființării celei dintii dintre organizațiile menționate, aceea a tipografilor din Brașov, nu este atestată documentar. Novitzky N. Laszlo, în lucrarea *Egyesült erővel* (Cu puteri unite), Budapesta (1901), fără trimitere la sursă documentară, indică anul 1846, dată consacrată și în istoriografia românească. În aceeași lucrare, autorul arată că primele statute ale asociației au fost înaintate în anul 1860 și aprobate în 1861 de autorități. La Filiala Brașov a Arhivelor statului se păstrează însă un statut întocmit și aprobat în 1858. De menționat că în *Raportul de activitate al Camerei de comerț și industrie din Brașov pe anul 1879* se precizează că asociația ar fi fost creată în 1843, iar primele statute au fost întocmite în 1846, date neatestate de documentele cunoscute pînă acum, dar care merită reținute.

În ceea ce privește prima asociație de întrajutorare muncitorească existentă pe teritoriul țării noastre, cercetări recente au dus la descoperirea în fondurile Filialei Brașov a Arhivelor statului a unor noi documente care atestă că o astfel de organizație a ființat încă din 1842. Este vorba de o asociație a calfelor de pinzari din Brașov.

Astfel, din documentele amintite, rezultă că la 14 septembrie 1842 un număr de 40 calfe de pinzari din Brașov, nemulțumiți de modul de întrajutorare din cadrul breslei (frăției) căreia aparțineau, s-au adresat magistratului din localitate pentru a obține aprobarea constituirii unei asociații de ajutor reciproc în caz de boală, motivînd că „obișnuinții 3

țvanțigi de argint pe săptămînă cît se dau calfelor în caz de boală nu sînt suficienți”. Ei au alăturat cererii statutele de organizare a asociației.

Atît cererea cît și statutele au fost trimise inspectoratului de breaslă pentru cercetare. În raportul acestuia din 3 octombrie 1842, se spune că nu este nevoie de o asociație de ajutor a calfelor și că, străine sau locale, calfele trebuie să formeze, ca și pînă atunci, o singură frăție. Pe baza acestui raport, magistratul a respins cererea calfelor. Calfele au făcut recurs la guvern, arătînd că sînt persecutate de breaslă din cauză că au alcătuit asociația, iar poliția le-a pus sub sechestrul fondul adunat și a arestat o parte din membrii fondatori. Recursul înaintat la guvern a fost retrimis magistratului din Brașov pentru noi cercetări. În raportul din 13 ianuarie 1843, magistratul orașului rămîne pe aceeași poziție, fiind de părere că „nu este bine să se permită unor astfel de tineri să fină adunări după bunul plac”. Cu toate că li s-a explicat membrilor asociației să revină asupra hotărîrii lor, aceștia, consemnează un document, „doresc să se separe cu totul de frăție, să formeze o societate aparte”.

Din păcate, în arhiva Primăriei Brașov, nu s-a păstrat o copie a statutelor asociației, care au fost înaintate guvernului. Cu siguranță, acestea cuprindeau și alte prevederi în afară de cele referitoare la acordarea ajutoarelor de boală, din moment ce magistratul orașului Brașov, pe baza rapoartelor primite de la poliția locală, consemna în raportul către guvern că prevederile statutelor sînt „în contradicție cu buna ordine și cu ordinele guberniale și aulice” și că „este foarte periculos să li se dea atît de mare putere acestor tineri și așa înclinăți spre exces și să fie sustrași supravegherii obișnuite”. Cu toată opoziția autorităților locale, la 28 martie 1843, guvernul a făcut cunoscut magistratului orașului Brașov că „aprobă constituirea unei asociații a calfelor de pinzari în vederea întrajutorării în caz de boală”, cu mențiunea că „fondurile pentru ajutorare să fie bine administrate”. ■

Puncte de vedere

LAȚCU VODĂ

LIA BĂTRÎNA, ADRIAN BĂTRÎNA.

Muzeul de istorie al R. S. România

La 7 ianuarie 1403, domnul țării românești a Moldovei, Alexandru cel Bun, emitea un document prin care făcea o danie „pentru sănătatea noastră și pentru sufletul sfânt-răposaților domni de mai înainte, pentru sufletul lui Bogdan voievod și pentru sufletul lui Lațcu voievod, și pentru sufletul lui Petru voievod, și pentru sufletul tatălui nostru, Roman voievod, și pentru sufletul lui Ștefan voievod”. Erau înșirați astfel (cu excepția lui Iuga) toți domnitorii de la întemeierea Moldovei și pînă în anul emiterii documentului. Printre ei, Lațcu vodă, unul din voievozii de la începuturile statului feudal românesc, despre care mărturiile scrise ne dau puține informații.

Izvoarele istorice care amintesc de această domnie, *Letopisețul de la Putna* și *Cronica moldo-polonă*, precizează despre Lațcu doar că era fiul lui Bogdan I și că a domnit opt ani. Lațcu este indicat drept urmaș al lui Bogdan I și în *Pomelnicul mănăstirii Bistrița* și — cum am văzut — și în documentul emis de Alexandru cel Bun.

Contrazicerile din letopisețe

Izvoarele ulterioare nu sînt nici ele mai bogate înștiri. Mai mult, *Letopisețul anonim al Moldovei* ridică noi semne de întrebare prin fap-

tul că Lațcu este înregistrat, ca domn, înaintea lui Bogdan I, inversare păstrată și de Grigore Ureche în *Letopisețul Țării Moldovei*, unde Lațcu e indicat ca fiu al lui... Sas, fiul lui Dragoș: „Pe urma lui Dragoș-vodă, au stătut la domnie fiu-său, Sas vodă și au ținut domnia 4 ani și au murit. După moartea lui Sas vodă, au ținut domnia fiu-său, Lațcu vodă 8 ani”.

Nu ni s-a păstrat vreun document sau monument laic ori ecleziastic din vremea lui Lațcu, ceea ce face să crească și mai mult dificultățile pe care cercetătorul le întîmpină în reconstituirea acestei perioade de la începuturile statului feudal Moldova. Și, poate, tocmai din această pricină domnia lui Lațcu vodă incită o serie de întrebări, legate atît de genealogia primilor domnitori ai Moldovei, cît și de problemele politice pe care le ridică statuarea independenței tinărului stat românesc de la răsărit de Carpați.

În investigația noastră să ne oprim mai întîi asupra precizărilor de ordin genealogic. Bogdan I a venit, cum se știe, din Maramureș. Între însoțitorii săi se număra, de bună seamă, și fiul său Lațcu, care la urcarea pe tron trebuie să fi fost un bărbat înplină maturitate. Bogdan (cum se desprinde din documentul cu data de 2 februarie 1365, în care Ludovic de Anjou se referă la „infidelitatea” voievodului maramureșean față de regalitatea ungară) avea mai mulți fii, dintre care însă doar Lațcu a ajuns la demnitatea voievodală. Însurat la rîndul său cu o principesă lituaniană, numită Ana, Lațcu a avut și el copii, dintre care în mod sigur i se cunoaște o fiică, Anastasia, care a decedat la 26 ianuarie 1420. (Ilie Minea și, mai recent, Damian P. Bogdan considerau printre fiii lui Lațcu pe acel Costea voievod, înscris în *Pomelnicul mănăstirii Bistrița*. Costea ar fi decedat — se afirmă — înaintea părinților săi, ceea ce ar justifica faptul că nici una din cronicile vechi nu-l înregistrează ca domn în Moldova.)

După Bogdan I și Lațcu, următorul voievod — Petru I — n-a fost un descendent direct al acestora, ci un membru al unei alte familii, ale cărei legături de rudenie cu Bogdăneștii trebuie totuși să fi existat, de vreme ce Ștefan cel Mare o numește „străbunică” pe domnița Anastasia.

În imagine: Lațcu vodă — așa cum și l-a imaginat un desenator pe un manuscris din sec. XVII.

Vinietele reprezintă imagini ale aplicei descoperite în mormîntul voievodului: coiful cu coarne recurbate și capul de lup.

S-a crezut multă vreme că necropola voievodală de la Rădăuți¹ în care, cum se știe, lespezile funerare au fost așezate în timpul domniei lui Ștefan cel Mare, când lăcașul a cunoscut ample lucrări de refacere, va oferi „cheia” succesiunii primilor domnitori ai Moldovei, propunându-se chiar unele corecții pe baza dispunerii mormintelor în incinta lăcașului.

Cercetările arheologice efectuate între 1974 și 1977 la necropola voievodală au infirmat însă aceste presupuneri. Mai întâi, s-a constatat că pe locul actualei construcții din piatră s-a aflat un alt lăcaș, din lemn, construcție ce trebuie legată de existența, la Rădăuți, a unei curți feudale anterioare constituirii statului feudal Moldova. Materiale arheologice — monede și obiecte de podoabă — descoperite în suprafața ocupată de lăcașul respectiv demonstrează că acesta a fost construit cel mai târziu în a doua decadă a secolului XIV, deci cu cîteva zeci de ani înaintea constituirii statului feudal Moldova. Așadar, la începutul sec. XIV, la Rădăuți se afla o reședință feudală, așa cum au fost identificate și altele în nordul Moldovei² — ceea ce probează dezvoltarea pe calea feudală a teritoriului de la răsărit de Carpați înainte de descălecatul³ țării din vremea lui Bogdan.

O stemă

necunoscută

A doua constatare surprinzătoare ce rezultă din cercetările arheologice amintite este neconcordanța dintre mormintele din necropolă

și lespezile ce le acoperă, așezate — cum am arătat — la mijlocul sec. XV, în vremea lui Ștefan cel Mare; sub pietrele funerare nu se aflau morminte, ceea ce înseamnă că la data la care ilustrul voievod a dispus dăltuirea lespezilor nu se mai cunoștea locul exact al mormintelor înaintașilor, sau, cel puțin, al unora dintre ei. În această împrejurare a revenit arheologiei sarcina nevoioasă de a identifica personajele înmormintate în necropola rădăuțeană. Într-un articol anterior⁴, ne-am referit la unele concluzii ce se desprind din analiza inventarului mormintului lui Bogdan I.

În partea de nord a naosului se află mormintul pe care, pe baza inventarului și a altor elemente, l-am atribuit lui Lațcu vodă. În cripta nederanjată de vreo intervenție ulterioară (element de mare importanță, deoarece s-au păstrat intacte toate podoabele) a fost înmormintat un personaj îmbrăcat într-un fastuos costum cavaleresc specific sec. XIV. Costumul era alcătuit dintr-o cămașă, de la care s-au păstrat 13 năsturași sferici din argint aurit, dispuși în lungul sternului, deasupra căreia se afla o tunică — „piesa cea mai luxoasă și mai bogat împodo-

bită a costumului românesc în secolul al XIV-lea” (Corina Nicolescu).

Tunica era din mătase, cu motivul rozetei țesut cu fir de argint aurit și cu benzi (de asemenea din fir) care brodau poalele și răscoală gîtului. A fost împodobită cu peste 200 perle de mici dimensiuni. Din felul cum au fost așezate deducem că alcătuiau o strălucitoare „broderie” în jurul gîtului și pe piept.

Accesorii vestimentare cel mai important din punctul de vedere al analizei istorice îl constituie însă cele șase aplice din folie de argint aurit, de forma unor mici discuri concave ce se prindeau de tunică: trei dintre ornamente sînt în formă de cap de lup; altele trei imaginează cite un coif împodobit cu două coarne recurbate.

Este vorba, evident, de o reprezentare heraldică. Faptul nu este nou. Însemnele heraldice apăreau frecvent pe costumele, steagurile și valtrapurile cailor cavalerilor occidentali, fiind des întîlnite și în răsăritul Europei. Lupul și capul de lup, de exemplu, apăreau des, în diferite ipostaze, pe scuturile diferiților feudali ai vremii. Coiful era de asemenea, un element obișnuit al reprezentărilor heraldice. Cîmierul — cele două coarne cu virfurile recurbate, în formă de liră — reprezenta, de asemenea, un element heraldic și simboliza puterea.

Avînd în vedere toate acestea, sîntem de părere că însemnele respective — capul de lup, deasupra căruia se află coiful cu coarne recurbate, constituie stema, emblema heraldică a lui Lațcu vodă. Avînsînd această ipoteză, avem în vedere mai întîi faptul că este puțin probabil ca elementele la care ne-am referit să reprezinte doar niște accesorii vestimentare cu rosturi exclusiv ornamentale. Trebuie exclusă și ipoteza ca Lațcu să-și fi împodobit costumul cu însemne emblematice aparținînd altcuiva. Semnificațiile heraldice pe care le aveau aceste reprezentări făceau ca ele să fie purtate numai de posesorii lor. Într-o vreme în care feudații europeni făceau eforturi evidente pentru a se detașa, din punct de vedere vestimentar, de restul populației, este firesc să ne imaginăm că feudații români nu se abăteau nici ei de la regulă; de altminteri, accesorii vestimentare armorate întîlnim și la sud de Carpați, așa cum o arată nasturii și aplicele discoidale descoperite în celebrul mormînt nr. 10 de la Curtea de Argeș⁵.

De altfel, specialiștii sînt de acord că primii voievozi ai Moldovei aveau o stemă proprie. Opiniile diferă doar în ceea ce privește alcătuirea ei. Unii cercetători au considerat că Bogdăneștii ar fi avut drept stemă capul de bour — devenit ulterior stemă a Moldovei. Potrivit unei alte ipoteze, Bogdan va fi avut ca stemă o roză, însemn heraldic prezent pe vestigii de ordin sigilar și monetar; în sfîrșit, o altă opinie consideră că scutul cu fascii și flori de crin, reprezentat pentru întîia oară pe reversul monedelor lui Petru I, ar fi reprezentat o concesiune regală acordată lui Bogdan încă de pe vremea cînd mai deține calitatea de voievod al Maramureșului. Nici una din opiniile enunțate mai sus nu concordă cu reprezentările de pe aplicele de la

¹ „Magazin istoric”, nr. 2/1968; 12/1982; 6-8/1985; 5/1983; 6/1970, 1/1978.

Rădăuți, care, după părerea noastră, constituie — cel puțin deocamdată — singurele vestigii de ordin heraldic referitoare la armele de familie ale primei dinastii din Moldova.

Cum se explică atunci apariția — ca stemă de familie, dar și de stat — a capului de bour? Pentru aceasta trebuie să revenim la informațiile — așa puțin cîte sînt — pe care ni le furnizează izvoarele literare. Întîle cronicile moldovenești ne arată limpede că doar între Bogdan și Lațcu exista o descendență directă. Urmasul lui Lațcu, Petru I, n-a fost nici fiul acestuia, nici al lui Bogdan, pentru că altminteri cronicile ar fi făcut aceste precizări. Însă, așadar, că Petru a aparținut altei familii decît aceea a primilor doi voievozi ai Moldovei și acest lucru este, el însuși, în concordanță cu tradiția istorică în care se vorbește de Mușatini începînd cu acest voievod¹. Această familie va fi avut drept herb capul de bour, care a devenit apoi stemă statală a Moldovei.

Se ridică totuși cîteva întrebări. Mai întîi ce semnificație are enumerarea lui Bogdan și Lațcu printre antecesorii Mușatinilor și care era eventual legătura dintre aceste familii?

Este de observat că, amintind „răposaii domni de mai nainte”, documentul din 1403, emis de Alexandru cel Bun, nu menționează vreun grad de rudenie între el și Bogdan sau Lațcu. La rîndul său, așezînd pietrele funerare în reconstruita biserică din Rădăuți, Ștefan cel Mare îi includea pe primii Bogdănești între strămoșii săi, numînd-o pe fiica lui Lațcu, Anastasia, „străbunica” sa. Este posibil ca tocmai prin această Anastasia să se fi realizat legătura de înrudire dintre Bogdănești și Mușatini, ceea ce ar explica și răspîndirea pe care numele Bogdan a avut-o în cadrul familiei Mușatinilor, ca nume dinastic.

Cu armele diplomației

Dincolo însă de aceste precizări heraldice și genealogice, domnia lui Lațcu se impune — și se cuvine — analizată în primul rînd prin prisma realizărilor ei. Și acestea sînt remarcabile, pe multiple planuri. În scurtul răstimp în care a domnit în Moldova, Bogdan I a trebuit să ducă o prudentă politică de conservare a independenței de abia realizate a țării. În acest sens, el a căutat o apropiere de tătari, pentru a crea o contrapondere tendințelor regalității angevine de a-și reinstaura dominația nominală asupra Moldovei. În cei opt ani de domnie, Lațcu vodă a continuat opera de consolidare a independenței Moldovei, reușind pași importanți în afirmarea tînrului stat ca entitate distinctă în această parte a Europei. Situația era însă deosebit de complicată, deoarece la rivalitatea tătar-ungară se adăugau acum pretențiile regatului polon. În

noiembrie 1370, la moartea regelui Poloniei, Cazimir cel Mare, Ludovic de Anjou, regele Ungariei, a moștenit și coroana polonă. Uniunea personală astfel realizată între cele două regate a creat, desigur, noi factori de presiune asupra Moldovei.

Presiunilor de natură politică li se adăugau cele religioase. Ludovic era un fervent sprijinitor al catolicismului și se numărase printre susținătorii cruciadei lansate în 1366 de papa Urban V. În același timp, lumea ortodoxă se găsea în impas, datorită ofensivei otomane. Pentru a căuta sprijin împotriva lor, împăratul bizantin Ioan V Paleologul a călătorit în Apus (pînă la Avignon, unde, în acea vreme se afla reședința papală), acceptînd condițiile cerute de șeful bisericii romano-catolice: anularea schismei dintre biserica ortodoxă și catolică.

În această situație (amplificată și de faptul că Moldova nu avea o ierarhie bisericească recunoscută de Patriarhia din Constantinopol), Lațcu a încercat o apropiere de catolicism (s-a spus chiar că, din prudență, a dorit să treacă la catolicism) — acțiune ce se încadra în mișcarea generală pentru unire, ce domina în acea vreme lumea politică bizantină. Scopul real al acestui demers al domnitorului era deci de natură politică. Domnul urmărea consolidarea independenței Moldovei printr-o recunoaștere oficială din partea papalității. Cum am precizat, Moldova nu dispunea de o ierarhie bisericească proprie, recunoscută de oficialitățile ecleziastice ale vremii. Dat fiind rolul pe care biserica îl juca în cadrul statului feudal, întemeierea unei episcopii proprii a Moldovei echivala cu o recunoaștere a independenței sale. Prin intermediul călugărilor minoriști Paul de Schweidwitz și Nicolae Mehlsack — trimiși de papalitate în misiune, în Moldova, Lațcu vodă a solicitat ridicarea orașului Siret la rang de *civitas*, urmind să-l transforme în reședință episcopală. Fapt împlinit la 9 martie 1371, prin instalarea primului episcop de Siret, ceea ce echivala cu recunoașterea de către papalitate a autonomiei Moldovei.

Pentru realizarea scopului propus, domnitorul s-a convertit la catolicism, dar această convertire nu a fost decît vremelnică, el revenind la ortodoxism. Așa se explică faptul că a fost înmormîntat într-un lăcaș ortodox — respectiv în necropola voievoдалă.

Procedînd astfel, Lațcu a acționat pentru păstrarea suveranității statului feudal Moldovă și în această privință succesul a fost deplin. Faptele îl impun ca pe un domnitor cu reală clarviziune politică, bine informat și abil în manevre diplomatice. Anii săi de domnie (a trăit, se pare, pînă în 1375) se înscriu ca o perioadă de stabilitate și de consolidare a tînrului stat feudal.

Și dacă, în virtutea tabloului genealogic pe care l-am configurat, linia lui Bogdan I se stinge odată cu fiul său, politica tradițională a Moldovei, începută odată cu acțiunea „infidelului” Bogdan, a fost continuată și dezvoltată pe o linie superioară de voievozii Mușatini. Era, de fapt, singura politică conformă cu tendințele și aspirațiile țării românești de la răsărit de Carpați. ■

¹ Magazin istoric, nr. 11/1974.

Permanență și unitate istorică românească

ȚARA FĂGĂRAȘULUI

RADU POPA

Cetatea Făgărașului în sec. XVII (gravură contemporană)

În anul 1369, domnitorul Țării Românești Vladislav-Vlaicu emitea un document ce cuprinde titlurile pe care le deținea atunci: „voievod al Țării Românești, ban al Severinului și duce al Făgărașului” (*woyвода Transalpinus et banus de Zeurinio nec non dux de Ffugaras*); două secole mai târziu, în 1535, Ștefan Mailat se intitula, la rîndul său, „domn al Țării Făgărașului, voievod al Transilvaniei și comite al secuilor” (*dominus terre Fogaras, waywoda Transsylvaniae et siculorum comes*).

Între aceste două hotare cronologice s-a desfășurat un mare și strălucit capitol de istorie românească, din sudul Transilvaniei în teritoriul cunoscut îndeobște sub numele de Țara Făgărașului sau, cum îi mai spun localnicii, Țara Oltului. Dar anul 1369 nu reprezintă cîtusi de puțin începutul istoriei medievale din această parte a teritoriului românesc, după cum 1535 nu înseamnă, iarăși, încheierea respectivului capitol. Sub

aspect etnografic (prin datinile și obiceiurile, prin portul străvechi pe care îl conservă), Țara Făgărașului continuă să fie și azi o zonă de deosebit interes pentru cercetarea științifică.

Așezată în inima ținuturilor românești, la întretăierea principalelor drumuri de istorie ale spațiului carpato-danubian, Țara Făgărașului se întinde pe o lungime de aproape o sută de kilometri de-a lungul Oltului mijlociu, care o mărginește în partea sa nordică. Hotarul sudic îl reprezintă crestele munților Perșani și Făgăraș, dar este de subliniat că acestea n-au constituit o graniță între pămînturile românești, ci o permanență zonă de legătură între locuitorii de la sud și nord de Carpați.

Distanța de la malul Oltului la pășunile de pe culmile munților amintiți măsoară 15-20 km, uneori chiar mai mult, ceea ce face ca Țara Făgărașului să cuprindă o suprafață care depășește sensibil 2000 km², înscrindur-

se, așadar, printre cele mai mari alcătuiuri de acest fel. Este de remarcat, de asemenea, că teritoriul se subdivide în două: o parte răsăriteană, mai mică, începînd de la Mateiaș, în locul unde Oltul iese din defileul de la Racoș și pînă la valea Șercaiei și a doua zonă, apuseană, mai mare, între Olt și Munții Făgărașului. Pe această suprafață, izvoarele istorice atestă existența a aproximativ 70 așezări vechi, dispuse pe două sau trei alinamente: un șir de sate se află în vecinătatea malului sudic al Oltului, alt șir sub munte și un al treilea, între acestea două, pe văile riurilor care curg din munte spre riul Olt. Situația reflectă în largă măsură transformările produse în cursul sec. XII, cînd avanposturile regatului ungar au ajuns la linia Oltului și o parte a obștilor sătești ale românilor au fost nevoite să se retragă — sub presiunea cotoptorilor — în zonele de sub munte și pe văile afluenților Oltului. Ulterior, structura așezărilor din Țara Făgărașului a suferit noi modificări prin colonizarea sașilor, între Mărginime (Țara Amlăușului)¹ și Țara Făgărașului — colonizare ce a determinat o îndesire accentuată a satelor de sub munte. Desigur, pătrunderea treptată a feudalității ungare, ca și a sașilor, nu s-a produs fără împotrivirea comunităților românești. De asemenea vremuri de restriște trebuie legată ascunderea unor tezaure, ca acela de la Streza-Cirțișoara, compus din monede bizantine și piese de argint, sau abandonarea cetății de lemn identificată sub cea de piatră din orașul Făgăraș.

Am menționat că munții nu au constituit un obstacol în calea legăturilor strînse dintre românii de la nord și sud de versantele Carpaților. Această comunitate de interese economice, etnice și culturale, dintre Țara Făgărașului și Țara Românească explică și repetațele eșecuri ale regalității maghiare, fie în încercarea făcută la 1211 de a separa partea răsăriteană a Țării Făgărașului de legăturile sale firești, alîpînd-o Țării Birsei, dăruită în acea vreme cavalerilor teutoni² sau de a se înstăpîni (prin feudalitatea bisericească — în speță mănăstirea Cîrța) asupra pășunilor montane.

De altfel, legăturile economice și etnice ce au existat permanent între aceste zone s-au reflectat și pe plan politic. În această ordine de idei se înscruu discuțiile purtate în jurul așa-numitei „descălăcări” din Țara Făgărașului la sud de Carpați, conservată în tradiția noastră istorică sub numele legendarului Negru Vodă. Ipoteze s-au emis numeroase. S-a vorbit atît de un transfer de organizare politico-militară românească (eveniment ce nu a putut avea loc decît în secolul XII), cît și de existența unui voievodat care „încăleca” munții, înglobînd Țara Făgărașului și părțile Argeșului³.

Identificarea și cercetarea în Țara Făgărașului a două cetăți — ambele atribuite de tradiție lui Negru Vodă — îmbogățesc docu-

mentația de care dispunem în această problemă, fără a permite, deocamdată, încheieri definitive. Una din cetăți, cea de la Breaza, a fost construită către anul 1300 pe locul unei fortificații de pămînt dacice; cealaltă — de la Comana de Sus — este mai veche și mai simplu construită, printr-o discutată folosire a poziției strategice a stîncii pe care e înălțată. Toponimul Comana trădează o probabilitate prezență cumană în zonă, evocînd acel proces istoric din sec. XII, pe care Nicolae Iorga l-a definit drept „simbioză româno-cumană”. În orice caz, indiferent de existența unui voievod în Țara Făgărașului și de structurarea instituțiilor sociale și politice locale în tiparele unui voievodat al Făgărașului, prezența unei feudalități românești cunoscută sub numele de boieri — ca în Țara Românească — atestă că de mult, înainte ca izvoarele documentare să o reflecte, asemenea instituție a existat și aici. Cert este că apartenența Țării Făgărașului la Țara Românească, menționată documentar la mijlocul secolului XIV și în perioada următoare, avea pe atunci îndepărtate temeiuri istorice.

De la începutul sec. XIII avem și primele documente de cancelarie privind Țara Făgărașului. Relatîndu-se expediția comitei Sibului din 1210 asupra Vidinului, se menționează și participarea românilor, fapt ce denotă existența unei organizări militare a acestora. În diploma acordată de regele Andrei II cavalerilor teutoni din Țara Birsei, în 1222, Țara Făgărașului apare ca „Țara Românilor” (terra Blacorum). Doi ani mai tîrziu, în celebrul privilegiu (Andreanum) acordat sașilor, e menționată „pădurea românilor și pecenegilor” (*silva Blacorum et Bissenorum*). Unii istorici au identificat această „pădure” cu zona de munte din sudul Transilvaniei — deci și cu Țara Făgărașului — deși e mai probabil ca pădurea respectivă să poată fi localizată între Olt și Tîrnava Mare.

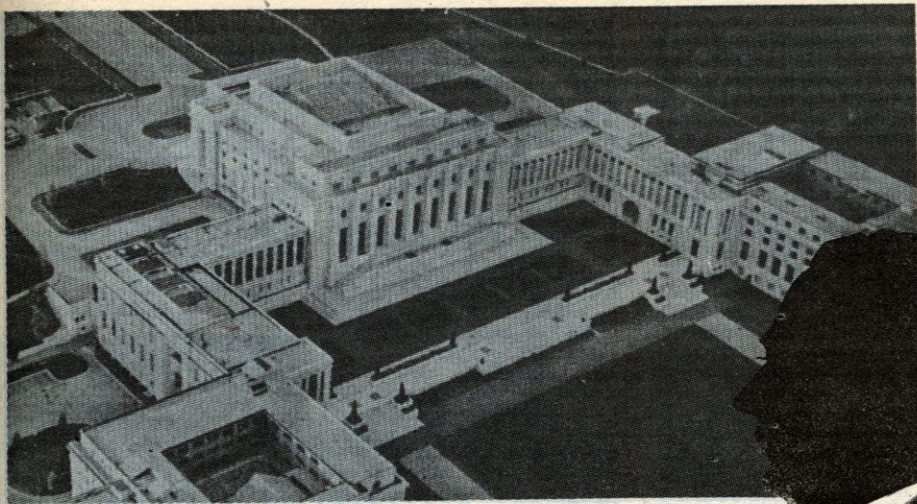
Stăpînirea Țării Românești asupra Făgărașului în vremea lui Vladislav-Vlaicu sau a lui Mircea cel Bătrîn este reflectată de numeroase acte de danie sau întărire a unor moșii din această zonă, furnizîndu-ne nume de sate ori de stăpîni de moșii; apar astfel nume ca Burcea, Calian, Stanciu, Ion sau Călin, cărora li se întăresc sate sau moșii în Țara Făgărașului. Unii dintre acești boieri se aflau în strînse legături cu domnia, ca acei „vajnic cavalere” Ladislau de Dopca, „iubită rudă de sînge” a lui Vladislav-Vlaicu, menționat într-un document din 1372. Numele Dopca trădează existența unei „dăbici” ce poate fi alăturată celei de pe Someș.

La fel ca și alte „țări” medievale românești, care însoțesc pe cele două laturi lanțul Carpaților și, poate, mai mult decît ele, Țara Făgărașului exprimă prin evoluția ei istorică o idee fundamentală a istoriei țării noastre, aceea de unitate și de dezvoltare comună a teritoriilor de pe cele două părți ale munților. Este un motiv în plus ca această regiune să ocupe un loc prioritar în cercetările viitoare. ■

¹⁻³ Magazin istoric, nr. 6/1985; 9/1985.

² Revista noastră a publicat o suită de articole consacrate elucidării acestor ipoteze; vezi Magazin istoric, nr. 6/1967, 5/1969, 8/1970, 10/1976, 5/1978, 6-8/1985.

⁴ Magazin istoric, nr. 9/1978.

LUCIAN BLAGA — DIPLOMAT

CONSTANTIN I. TURCU

„Sînt doctor în litere și filozofie la Universitatea din Viena și am publicat o serie de lucrări literare bine primite de critica noastră, între altele *Poemele luminei și Pietre pentru templul meu*, amîndouă premiate de Academia Română. Primind acest post cred că mă pot mai bine dezvolta...”

Pasajul citat face parte dintr-o scrisoare pe care, la 28 decembrie 1921, Lucian Blaga o expedia din Cluj ministrului de externe Gh. Derussi, din cabinetul Take Ionescu, solicitînd primirea în cadrul „corpului consular” și numirea lui în calitate de cancelar al Legăției române din Paris. Așadar, la 26 ani, scriitorul se considera îndreptățit să solicite intrarea în diplo-

mație. După numai cîteva zile, solicitantul a primit un răspuns pozitiv, fiind numit în funcția de cancelar în cadrul administrației centrale a Ministerului de externe pe „postul bugetar vacant”. Ocupat însă cu unele lucrări literare ce nu suportau amînare, scriitorul nu s-a putut prezenta la post, cerînd, la 28 martie 1922, punerea sa în disponibilitate. Debutul său în cariera diplomatică s-a petrecut cîțiva ani mai tîrziu, cînd a cerut din nou, printr-o scrisoare adresată (4 august 1926) ministrului de externe Ion M. Mitileanu, numirea ca „atașat de presă la München, în Germania”. Cererea i-a fost satisfăcută, dar, date fiind necesitățile, i s-a oferit postul de atașat de presă la Varșovia.

Prezența scriitorului Lucian Blaga pe scena diplomației românești, într-o perioadă de

afirmare în relațiile internaționale a statului național-unitar român realizat la 1 Decembrie 1918, se înscria în preocupările de a asigura un corp de diplomați care să acționeze cu competență în scopul apărării și promovării intereselor majore ale poporului român. „Să păstrăm dreapta măsură — arăta Nicolae Iorga în 1924. Să trimitem ce este mai bun la noi. Să impunem nu numai prin ce scriem, dar și prin felul cum trăim. Fiecare act onest îndeplinit în țara asta este un adaos la propaganda noastră națională”. În același sens, Nicolae Titulescu, un an mai tîrziu, îi avertiza pe cei doriți să se consacre diplomației: „Să știți că niciodată nu poți reprezenta mai bine o țară, decît dacă știi să vorbești documentat de ea și să apari străinilor ca un rod al colțului unde te-ai născut”.

În imagine: Palatul Societății Naționale din Geneva.

Dacă amintim faptul că în perioada de după primul război mondial, alături de marii diplomați Nicolae Titulescu, I.G. Duca, Nicolae Petrescu-Comnen, Grigore Gafencu, Vespasian V. Pella, V.V. Tilea, Caius Brediceanu, Constantin Antoniadă, în diverse sectoare ale diplomației au activat și personalități de notorietate ale vieții cultural-științifice, precum Elena Văcărescu, George Oprescu, Oskar W. Cisek, Ion Pillat, Eugen Filotti, Marcu Beza, Aron Cotruș, Ion Dragu și mulți alții, vom înțelege mai bine eforturile ce s-au făcut pentru a se ajunge la acel „diplomat ideal” pe care George Călinescu îl caracteriza astfel: „Un diplomat bun în vremurile de astăzi, pe lângă un elementar farmec personal, se cade să fie bine informat în ceva, iar întrucât ne privește pe noi, românii, să fie chiar o valoare necontestată într-un domeniu, în stare a pătrunde în cercurile culte și a face stimată țara noastră”.

Astăzi, în climatul propice evidențierii moștenirii noastre clasice, când istoria l-a integrat pe Lucian Blaga drept una din valorile de frunte ale culturii românești, este cazul a releva și activitatea sa pe tărîm diplomatic, ca o componentă importantă a personalității marelui scriitor. El nu a desăfășurat o muncă diplomatică de anvergură, dar ceea ce a făcut pe acest teren de activitate relevă din plin ideile sale umaniste, probitatea și nestrămutata sa dragoste de țară, puterea sa de analiză și nu o dată discernămintul său politic.

După un stagiul de un an în capitala Poloniei, Blaga a fost transferat, pentru o perioadă scurtă (noiembrie 1927 - martie 1928), în aceeași calitate la Legația română de la Praga. La 1 aprilie 1928, din dispoziția lui Nicolae Titulescu, aflat în acea perioadă la Geneva, L. Blaga a fost din nou transferat, de astă dată la Legația română din Berna. Aici a rămas pînă în 1932, cînd a fost transferat ca consilier de presă pe lângă Legația României de la Viena. În 1937 a revenit pentru scurtă vreme la Berna iar la 1 aprilie 1938 a preluat conducerea Legației române

din Portugalia, în calitate de trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al României la Lisabona, pînă la 1 aprilie 1939.

Pentru început, să urmărim cîteva aspecte ale activității scriitorului-diplomat în țara celor 25 cantoane.

Tunete după furtună

În Elveția, a avut posibilitatea să urmărească „în direct”, în calitatea sa de atașat de presă, dezbaterile furtunoase în Adunările și Consiliile Ligii Națiunilor, unde, de-a lungul anilor — de la tribuna înaltului for internațional — au luat cuvîntul eminente personalități politice, printre care: Aristide Briand, Paul-Boncour, Gustav Stresemann, Austen Chamberlain, Edvard Beneș, Maxim Litvinov, Carlos Saavedra-Lamas, Giuseppe Motta. A cunoscut, de asemenea, îndeaproape activitatea rodnică a Comisiei de cooperare intelectuală, din care au făcut parte ilustre personalități științifice, culturale, artistice și politice ale vremii: Henri Bergson, Paul Valéry, Gilbert Murray, Marie Curie-Sklodowska, Albert Einstein, Paul Painlevé, Aikitu Tanakadate, Wu-Shi-Fee, Edouard Herriot, Louis Barthou și mulți alții. Și tot aici, în Elveția, alături de compatrioții săi din delegațiile României la Liga Națiunilor — din care nu lipseau ministrul de externe Titulescu, în calitatea sa de șef de delegație, Nicolae Petrescu-Comnen, V.V. Pella, Constantin Antoniadă, George Oprescu, Elena Văcărescu, Virgil Madgearu ș.a. — Lucian Blaga a fost chemat să facă față unor sarcini ale muncii diplomatice pe care le-a îndeplinit cu conștiinciozitate și pricepere.

În această perioadă l-a cunoscut și a activat o vreme alături de Titulescu. Tîrziu, peste ani, într-o conferință rostită în noiembrie 1945, Lucian Blaga descria împrejurările în care a căutat să-l cunoască pe marele bărbat de stat. Era pe la începutul lunii aprilie 1928 și aflase că ministrul de externe român se găsea la Geneva, îngrijindu-și sănătatea în urma unei boli

care îl supăra de luni de zile. Titulescu locuia într-o cameră la Hôtel des Bergues și primea numai pe cei cîțiva colaboratori ai săi. Deși se dusesse special la Geneva spre a-l cunoaște, Blaga a trebuit să renunțe, întorcîndu-se la Berna „cu nădejdea c-o să-l cunosc peste două luni, în timpul sesiunii, cînd el își va da replica în marele proces”. Era vorba despre chestiunea „optanților”, care ajunsesse într-o fază deosebit de încordată. Grupul de mari proprietari funciari

de naționalitate maghiară din Transilvania, care pînă la 1 Decembrie 1918 locuiseră în această provincie românească, iar după semnarea Tratatului de pace de la Trianon (4 iunie 1920) optaseră pentru cetățenia ungară, se declaraseră nemulțumiți de aplicarea reformei agrare promulgate de guvernul român în 1920-1921, în urma căreia pămînturile lor fuseseră împărțite țărânilor români, unguri, secui, germani, și se adresaseră statului român și, ulterior, Societății Națiunilor, solicitînd o despăgubire de un miliard și jumătate lei aur. În 1927, Consiliul Societății Națiunilor audiase pe reprezentanții celor două părți și însărcinase un comitet format din trei persoane și condus de Sir Austen Chamberlain să studieze și să re-

zolve problema. Comitetul respectiv a dat câștig de cauză statului român, trimițând apoi chestiunea, spre a fi complet soluționată, Tribunalului internațional de la Haga, care s-a pronunțat în 1930.

La data când Blaga l-a cunoscut pe Titulescu, chestiunea „optanților” era în plină actualitate, fiind amplu comentată în presă și în cercurile politice geneveze. Dar să-l lăsăm pe el însuși să povestească: „După două luni luam iarăși trenul spre Geneva. Unul

și de altele ori mai târziu, el mi-a citit și din carnetele sale cu însemnări zilnice, unde-și nota, citeodată foarte dramatic, conversațiile ce le avea cu marii oameni de stat ai timpului. (Istoria ultimelor decenii nu se va putea scrie fără de a cunoaște aceste însemnări ale lui Titulescu. Să sperăm că prețioasele documente nu s-au pierdut!). Cînd am dat să ies din camera lui Titulescu, i-am spus: «domnule ministru, dacă în ziua dezbaterii veți face o pledoarie ca aceea de adineauri,

urmăresc cele ce aveau să se întimplă. În jurul mesei Consiliului apăreau delegațiile diverselor state, figuri ale jocului de șah internațional. Unele nume mari, astăzi dispărute.

Își făcuse apariția și contele Apponyi, înalt, zvelt, adus puțin din umeri, cu barbă de înțelept, cu un foarte pronunțat profil de vultur bătrîn. Era contele, fără îndoială, o figură dintre cele mai impresionante, chiar și numai prin înfățișarea sa fizică. Cumpăneam avantajele și dezavantajele posibile în duelul ce trebuia să înceapă.

Pe Apponyi îl știam și ca pe un strălucit dialectician filozofic. Luase parte, într-un timp nu tocmai depărtat, la niște discuții în cadrul unui congres filozofic condus de contele Keyserling, șeful școlii de la Darmstadt. Mai știam de asemenea că propaganda susținută de moșierii maghiari s-a început să exploateze cu supremă dibăcie rezistențele firești pe care legiurile burgheze ale Europei le opuneau unui act revoluționar cum a fost reforma agrară din România. Văzînd pe Apponyi, mi-am zis: redu-tabil adversar! Și față de-un asemenea adversar și într-o atmosferă de atare natură, Titulescu va trebui să aperse legitimitatea reformei agrare și să justifice exproprierea moșierilor maghiari care aveau pămînt în țara noastră, dar optaseră pentru cetățenia maghiară.

A intrat apoi Titulescu, înalt și el, gâlbui, de-un calm stăpînit. Mulțimea cu sute de capele s-a întors spre el, și un freamăt de curiozitate trecu peste băncile coridenților: Titulescu! Am simțit din această rumoare imensul prestigiu de care Titulescu se bucura în opinia internațională...

Lupta, ce se anunța atât de dramatică... n-a mai avut loc în acea după-amiază, căci lupta grea, neauzită, fusese dată în afară de sală, în ceasurile premergătoare ședinței. Nu mai luam parte decît la un epilog de tunete după furtună. În ședință, Titulescu a citit, cu un glas de metal nobil și de-o transparență cuceritoare, o declarație, arătînd punctul de vedere românesc. Președintele Ligii s-a raliat apoi, în numele Consiliului Ligii, la acest punct de vedere românesc. Uluit de cele ce se petrec, contele Apponyi,

Nicolae Titulescu la Geneva

din cei mai prețioși colaboratori ai lui Titulescu mi-a pregătît înțîia audiență, care trezea în mine tot potențialul de sfîcîune, sub povara căreia sufeream din totdeauna. Titulescu era încă tot în pat... Nu mi-a îngăduit aproape deloc să vorbesc, ceea ce, dată fiind înclinarea mea invincibilă spre tăcere, mi-a convenit din cale afară... Mi-a arătat cu o bucurie ingenuă volumul gata tipărit, pe care intenționa să-l lanseze în ziua cînd va ajunge procesul în dezbaterile Ligii. Și a început să argumenteze, ridicînd, cu minunată ușurință, blocuri ciclopice în fața mea... M-a refînut vreo două ore. Revenea neconștient asupra procesului. Nu numai atunci, ci

cred că nu va fi nevoie să lansafi volumul!

Cîteva zile mai apoi avu loc la Ligă ședința în care urma să se dezbată procesul. Spectacolul se anunța palpitant. Toată lumea simțea că chestiunea a ajuns la o cotitură decisivă. În memorabila după-amiază, sala dezbaterii era arhiplină. Numai cu multă osteneală mi-am putut face loc printre coridenții ziarelor din cele patru puncte cardinale. Din înghesuială puteam totuși să

¹ O mare parte din aceste documente se află la Hoover Institution Archives. Între altele, și „Jurnalul” compus din 187 caiete, însumînd 9.350 file, cuprînzînd însemnări și diverse documente din perioada 1923-1931. Fragmente din „Jurnal” au fost publicate de istoricul Gh. Buzatu în cîteva numere din revista Cronică, 1982. Și în lucrarea Titulescu și strategia păcii, Iași, 1982.

luat evident prin surpriză, a ridicat nasul de vultur și a rostit cu un fel de protest. Totul a fost însă în zadar. Procesul optanșilor a ajuns într-adevăr la o cotitură de unde nu mai era ca puțință o întoarcere. Și dacă nu mă înșel, Titulescu n-a mai fost nevoit să lanseze volumul¹.

Fiind în contact nemijlocit cu realitățile internaționale ale acelor ani, Lucian Blaga ne-a lăsat o pagină antologică despre marea criză economică din anii 1929-1933 și implicațiile ei profunde asupra situației politice internaționale. A petrecut în Elveția o perioadă de timp în care, cum mărturisea el însuși, „realitățile istorice internaționale ridicau tot mai multe și variate probleme. Pe la 1930, criza economică, declanșată undeva, începuse să se umfle ca un univers în expansiune, și o lua razna spre cele mai felurite forme ale catastrofei. Era acea criză economică mondială semnul neliniștilor al unei situații de ansamblu. O umanitate dezaxată își pregătea singură, încetul cu încetul, poate că fără să vrea, dar cu obstinația unui destin advers, surprize din cele mai cumplite. La Geneva, conferințe internaționale economice, politice, financiare, divers etichetate și susținute de prodigioase lozinci, se țineau lanț. Remediile ce se propuneau se dovedeau simple paleative fictive, osîndite să rămână înmormintate în arhivele Societății Națiunilor. Numărul șomerilor creștea în țările industriale, aspirînd spre infinitul mare; prețurile produselor pămîntului scădeau în țările agricole, tinzînd spre infinitul mic. Soluțiile recomandate în dezbateri cereau cooperări tot mai largi pe plan internațional, dar în același timp se exaltau în realitate barierele și naționalismele. Se profetea prăbușirea capitalismului dar în același timp se făceau secrete preparative pe linia imperialismelor. Intr-o atmosferă ca aceasta, turbure și echivocă, s-a deschis și conferința pentru dezarmare, de astă dată chiar în sunetul vast al clopotelor de la toate bisericile din Geneva. Acel sunet de clopote, sfîșiat de-un vînt înclinat ce venea de pe lacul Lemán, îl mai aud parcă și acum în

urechi, căci în loc de a-mi comunica vreo speranță, îmi da, cu cadențele sale de lugubritate alarmă, mai curînd prezentimentul apocaliptic al viitorului Foc².

Problemele cu care s-a confruntat, direcțiile activității sale rezultă și din rapoartele pe care le-a trimis de-a lungul anilor Ministerului Afacerilor externe de la București, multe din ele referindu-se, firește, la intensificarea relațiilor culturale româno-elvețiene. Sînt documente ce relevă concepția lui Lucian Blaga despre rolul deosebit ce-l acorda culturii ca instrument al întăririi colaborării și prieteniei între popoare.

Armatele țăranilor de la Posada și Sempach

În mai 1930, istoricul Nicolae Iorga a făcut o vizită în Elveția, cărturarul român fiind primit cu deosebită considerație. În legătură cu acest moment, Blaga nota într-un raport trimis la București, la 7 mai: „Domnul profesor Iorga și doamna au sosit la Berna, unde au fost întîmpinați la gară de ministrul României, domnul M. Boerescu, împreună cu membrii legațiunii. Azi rectorul Universității din București [N. Iorga], invitat de Universitatea capitală federală [elvețiene] a făcut interesanta sa conferință despre luptele pentru libertate duse de țăranii în veacul al patrusprezecelea, bătălia de la Sempach¹ în Elveția și cea de la Posada, în România, în aula Universității, în fața reprezentanților tuturor cercurilor lumii berneze și elvețiene, în frunte cu președintele Confederațiunii, consilieri federali, a corpului diplomatic și universitar și a unui public numeros, printre care diferite delegațiuni de studenți în uziformă. După conferință, domnul Boerescu, ai cărui oaspeți sînt domnul profesor și doamna Iorga, a oferit la legăție o mare recepție în onoarea

dumnealor, la care au participat șeful statului, guvernul, corpul diplomatic și principalii notabilități ale lumii universitare, ale presei etc. În cursul zilei domnul profesor Iorga a avut o întrevedere cu domnul consilier federal Motta, iar mîine domnia sa pleacă la Zürich, spre a răspunde invitației ce i s-a adresat de a face o conferință la universitatea din acel oraș. În termenii cei mai elogioși presa elvețiană salută pe d. Iorga ca pe cel mai de seamă reprezentant al intelectualității românești².

Două zile mai tîrziu, un art raport al lui Blaga sublinia faptul că presa elvețiană a acordat o importanță deosebită prezentei rectorului Universității din București. „Cunoscutul scriitor și critic literar al ziarului Bund, d. Hugo Marti, asemănă pe d. Iorga cu acei «oameni universali» ai Renașterii, al căror exemplu a dispărut complet odată cu specializarea din ultimul veac a oamenilor de știință. Ziarele Neue Berner Zeitung, Berner Tageblatt, Neue Zürcher Zeitung etc. schițează, în cuvinte nu mai puțin elogioase, personalitatea ilustrului profesor...

În conferința sa, d. prof. Iorga a făcut o paralelă între cele două lupte fărînești de la Sempach și Posada. Deosebit de interesante și de profunde au fost cuvintele introductive despre «adevărurile alternante» ale istoriei, despre raportul dintre legendă și adevăr istoric. Intrînd în subiect, d. Iorga reconstruiește luptele despre care și-a propus să vorbească, urcîndu-se pînă la o vastă sinteză: în veacul al XIV-lea a existat în Europa... o neliniște și un dor de libertate care s-a manifestat în diferite țări cam în același timp. În cadrul acestei sinteze, d. Iorga încearcă și ipoteza unei noi înțelegeri a fenomenului Ioana D'Arc. În cadrul aceleiași sinteze istorice, Țara Românească cu Posada și cantonele elvețiene cu Sempach cîștigă o deosebită importanță ca factori creatori de istorie.

Conferința a fost călduros aplaudată³.

În numerele viitoare vom urmări activitatea desfășurată de Lucian Blaga ca diplomat în alte capitale europene. ■

¹ În cursul acestei bătălii, desfășurată la 9 iulie 1386, oastea cantonală elvețiană a obținut o importantă victorie împotriva Habsburgilor, făcînd un pas important pe calea euceririi independenței. (Vezi și Magazin istoric, nr. 8/1981).

Cometa Halley și „urmele” ei în istorie

„IVITU-S-AU PE CER O STEA CU COADĂ”

Dr. CORNELIA CRISTESCU, MAGDA STAVINSCHI,

Centrul de Astronomie și Științe Spațiale, București

„1680, în luna lui decembrie 10 zile, ivitu-s-au pe cer o stea cu coadă, căreia îi zic latinii cometa, adică mătura. Și lungă era de cuprindea o jumătate de cer, începându-se întâi de jos într-o stea, despre partea Țării Ungurești, între amiază-zi și între apus. Apoi, de zi ce trecea, tot se urca pe cer către miez-noapte în sus și din dărăt se scurta, și așa a trăit șapte săptămâni și patru zile, până la întâia lui februarie; de aici s-au stins și au pierit. De care mulți astronomi stringându-se prin alte țări au făcut prognostic ce se va întâmpla după aceea în lume”.

În aceeași vreme în care Nicolae Costin constata forma curioasă și mersul ciudat al cometei, în cealaltă extremitate a continentului, în Anglia, un astronom făcea înfrigurat tot felul de calcule și măsurători. Astronomul se numea Edmund Halley și, între alte observații, cea mai de seamă era aceea că înfățișarea cometei studiate de el se mănă până la identitate cu descrierile pe care Apian și Kepler le făcuseră în legătură cu fenomenele produse pe bolta cerească în anii 1531 și, respectiv, 1607. Mai mult, Halley și-a dat seama că apariția unor asemenea fenomene se repeta cam la 76 ani, căci, în 1456, cu trei sferturi de veac înainte ca învățatul german Peter Apian să fi făcut observațiile sale, Pământul fusese vizitat, de asemenea, de o cometă. Și iată, la 76 ani după Apian, Kepler observase și el o cometă pe care o descriesese în cuvinte asemănătoare celor ale lui Apian.

Nu înseamna cumva — a dedus logic Halley — că e vorba de una și aceeași cometă care la 75-76 ani își face apariția în raza vizuală a

pămîntenilor? Dacă lucrurile stăteau așa cum calculase tânărul astronom, colaborator al lui Newton, însemna că în 1758 cometa va vizita din nou Pământul. Mai înseamnă că, totodată, cometele nu aveau o deplasare rectilinie, cum crezuseră pînă atunci astronomii și că — asemenea tuturor corpurilor din sistemul solar — mișcarea lor era elipsoidală.

Cercetînd și alte apariții ale unor astfel de corpuri cerești, Halley a publicat, în 1705, lucrarea *Astronomiae Cometicae Synopsis*, în care calcula traiectoriile a nu mai puțin de 24 orbite de comete. Dar, astronomul englez, decedat la 1742, n-a apucat să-și verifice teoria tocmai în privința cometei a cărei periodicitate o stabilise înția oară. Anul 1758 cînd, potrivit calculelor lui Halley, cometa urma să revină era pe sfîrșite și aceasta încă nu se ivise. Dar în noaptea de 25 decembrie 1758, J.G. Palitzsch, un astronom amator din Dresda, i-a semnalat prezența, după care a fost observată și de alți astronomi, periheliul, adică distanța cea mai apropiată de Pămînt, înregistrîndu-se în ziua de 13 martie 1759. (Calculule ulterioare au dovedit că „întîrzierea” se datora planetelor mari ale sistemului solar — Jupiter, Saturn și Uranus — ale căror mase perturbau orbita cometei.) Teoria lui Halley privind caracterul ciclic al apariției acestei comete — botezată de atunci cu numele astronomului englez — era, astfel, confirmată. Din timpuri imemorabile, cometa Halley făcea, la aproximativ trei pături de secol, cite o vizită Pămîntului.

Cînd i s-a semnalat pentru înția oară prezența? Astăzi dispunem de calcule exacte privind traiectoria cometei; dispunem, de asemenea, de izvoare documentare din toate epocile de civilizație pentru a stabili un asemenea moment. Cele mai vechi mențiuni (fără a fi siguri că se referă la observarea unei comete) datează din anul 467 î.e.n. În mod cert, cometa Halley este aceeași cu cometa descrisă de analele chineze în anul 240 î.e.n. De la această cea dintîi certă atestare, cometa menționată a apărut pe firmament de 29 ori, apariția de acum, din 1985-1986, fiind deci cea de-a 30-a. Cu o singură ex-

du-se în ziua de 13 martie 1759. (Calculule ulterioare au dovedit că „întîrzierea” se datora planetelor mari ale sistemului solar — Jupiter, Saturn și Uranus — ale căror mase perturbau orbita cometei.) Teoria lui Halley privind caracterul ciclic al apariției acestei comete — botezată de atunci cu numele astronomului englez — era, astfel, confirmată. Din timpuri imemorabile, cometa Halley făcea, la aproximativ trei pături de secol, cite o vizită Pămîntului.

cepție — anul 164 î.e.n. — în legătură cu toate celelalte apariții există mențiuni în diverse izvoare literare, istorice sau astronomice. În anul 66 e.n., de exemplu, cometa a fost observată între 31 ianuarie și 11 aprilie, în anul 141 e.n. a fost urmărită timp de patru săptămâni, iar în 218 e.n. și 295 e.n. timp de șase-sapte săptămâni. O impresie deosebită a lăsat apariția ei din anul 451. Nu numai pentru faptul că cometa a fost vizibilă timp de 13 săptămâni, ci și pentru că momentul apropierei ei de pământ a coincis cu înfringerea hunilor lui Attila pe Cimpiele Catalaunice. De altfel, trebuie spus că adeseori superstiția oamenilor a făcut ca apariția cometelor să fie asociată, în vremurile vechi, cu tot soiul de evenimente: cutremure, moliime, bătălii singeroase. Studiile astronomilor au infirmat de multă vreme superstițiile legate de comete, arătând că aceste corpuri cerești sînt supuse legilor generale de mișcare ale Universului, legi care pot fi studiate și cunoscute și nu au nimic mistic în ele.

În anul 837, scrierile au menționat deosebita ei strălucire. Explicația — cum aveau s-o dovedească calculele matematice — s-a datorat faptului că în acel an cometa a trecut la cea mai mică distanță de pământ — 5 milioane km — din toate aparițiile cunoscute. La 1 aprilie 1066, în chiar anul în care Wilhelm Cuceritorul invadea Anglia, cometa a strălucit din nou. Socotită ca un semn de bun augur, prevestitor al succesului campaniei, ea a fost imortalizată pe celebra tapiserie de la Bayeux, care reconstituie evenimentele anului 1066. Nu este singurul exemplu al pătrunderii acestui corp ceresc în istoria artei. Cu ocazia apariției sale din 1301, ea a fost observată de marele pictor italian Giotto (1267-1337), care în renumitele fresce ale Capelei Arena din Padova, în scena Adorației Magilor, îi dă prima reprezentare realistă.

Multe ecouri a stîrnit și apariția cometei în 1456: încă cu opt luni înainte de trece-

rea la periheliu, ea a fost observată de astronomii chinezi, fiind menționată în cronicile vremii. În Europa, mai cu seamă în partea centrală și sud-estică a continentului, apropierea ei a fost legată de noua ofensivă otomană, soldată cu asediul Belgradului, apărut cu vitejie de lăncu de Hunedoara (doborît de ciurma ce s-a iscat cu prilejul asediului): „În același an [1456] — nota *Letopiseșul brancovicesc* — au apărut o cometă și ciurmă peste toată țara”. „Mul-

Astronomul Edmund Halley (1656-1742), descoperitorul celebrei comete ce-i poartă numele

te minuni au prezis moartea lui [Iancu]; mai întîi, aproape treizeci de zile a apărut o stea cu coadă, în gradul al cincisprezecelea, în luna iunie” — nota, la rîndul său, cronicarul Antonius Bonfinius.

În 1531, cometa a fost remarcată atît în Asia (cronicile chineze și japoneze o menționau încă din 13 iulie), cît și în Europa, unde a fost vizibilă între 6 august și 3 septembrie. Este probabil ca ea să fi fost observată și în țara noastră, deoarece cronicarul transilvan Sepsi menționează „o mare stea cu coadă” ce s-a văzut în septembrie.

În sfîrșit, în 1607, a fost atent observată de marele matematician și astronom Johannes Kepler. Cu toate contribuțiile sale fundamentale la studiul mersului planetelor

(se știe că el a dedus perfect forma orbitelor planetare, formulînd, în privința mersului lor, cele trei legi care îi poartă numele), Kepler s-a înșelat în privința cometelor, afirmînd că traiectoriile lor ar fi rectilinii. Apariția din 1607 a fost semnalată și în multe scrieri din țara noastră: „Anul 1607. S-a văzut și o cometă în lunile septembrie și octombrie în Transilvania” (W. Bethlen). „1607... în luna octombrie s-a văzut o mare stea cu coadă și s-a văzut [timp de] aproape o lună spre apus”. (Segesvari).

Cu o referire la momente anterioare, Grigore Ureche scria: „Vă leato 7025 [1516] noiembrie 8, semnu mare s-au arătat pre ceru, că au strălucit dinspre miază-noapte ca un chip de om, de au stătut multă vreme și iară s-au ascunsu în văzduh”. „Vă leato 7085 [1577] — scria tot el — ... s-au arătat în văzduh o stea cu coadă sau cumu-i zic unii cometha, noembrie”. (De fapt, aceasta a fost o altă renumită cometă, observată de marele astronom Tiche Brahe.) O cometă — menționată de Miron Costin — a fost observată și în anul 1648, în timpul domniei lui Vasile Lupu. În sfîrșit, cronicile interne menționează că în 1744 „în iarna aceea, în luna ianuarie, a apărut pe cer o cometă ciudată. O stea foarte luminoasă avînd o coadă în partea de sus, de asemenea luminoasă și prelungă, se vedea în partea de apus începînd de cu seara, îndată după asfințitul Soarelui, pînă la ceasul unu din noapte, timp de treizeci și cinci de zile în șir” (*Cronica Ghiculeștilor*).

După apariția din 1758-1759, care a confirmat ipotezele lui Halley privind teoria generală a mișcării cometelor și apartenența lor la sistemul solar, urma o nouă prezență în anul 1835. Dar cometa nu părea grăbită la întîlnire: ea a sosit cu 69 zile întîrziere! Explicația? În drumul ei, orbita cometei întretaia orbitele planetelor Jupiter, Saturn și Uranus: prima a produs o întîrziere de 135 zile în drumul „stelei cu coadă”, celelalte i-au imprimat o accelerație care au scă-

¹ Magazin istoric, nr. 6/1970.

zut 66 zile din întârziere; 69 zile n-au mai putut fi însă recuperate.

Cele mai multe informații asupra cometei s-au obținut cu ocazia apariției din 1910. La acea dată, astronomia dispunea de instrumente perfecționate; fotografia și spectroscopia erau metode de cercetare care se dezvoltau rapid. În aceste condiții, la 11/12 septembrie 1909, la Heidelberg a fost obținută, pentru prima dată, imaginea fotografică a cometei, iar cercetările

(la o distanță minimă de 450 000 km), ale cărei dimensiuni erau impresionante, atingând 1/4 din distanța Pământ-Soare — deci aproximativ 37,5 milioane km lungime.

Printre astronomii care au adus contribuții hotărâtoare la studierea ei s-a înscris și un român, viitorul academician G. Demetrescu, fondatorul cercetărilor astronomice românești și director al Observatorului din București (1945-1963). Cercetările efectuate de el, în 1910, când se afla la Paris, au pus în evidență o condensare nucleară de formă eliptică a cometei, fapt necunoscut până atunci oamenilor de știință.

De mai bine de două mii de ani, omenirea nu încetează să consemneze informații despre aceste deosebit de interesante corpuri cerești care sînt cometele. Printre ele, cometa Halley, care în acest început de an 1986 ne va vizita încă o dată. De fapt, prezența ei a și început să fie semnalată de diferiți astronomi, inclusiv din țara noastră. Din păcate, momentul ei de maximă strălucire — de după trecerea ei la periheliu, 9 februarie 1986 — nu va fi vizibil din țara noastră. Cometa va putea fi însă văzută în drumul ei de întoarcere, după ce va înconjura Soarele și va putea fi observată în lunile martie și aprilie, înainte de răsaritul astrului zilei și în aprilie și mai, după apusul lui. Mijloacele de informare și comunicare — atât de dezvoltate astăzi în întreaga lume — ne vor furniza însă date importante despre acest fenomen astral. De altfel, în vederea cercetării cometei de pe Pământ, a fost organizat un for internațional de coordonare, *International Halley Watch*, la care participă și țara noastră și la care este inclusă și activitatea astronomilor amatori. Pentru că deși știm atât de multe despre corpurile cerești, deși prin intermediul calculului matematicienilor și astronomilor știm că numai în sistemul nostru solar există peste 100 miliarde de comete

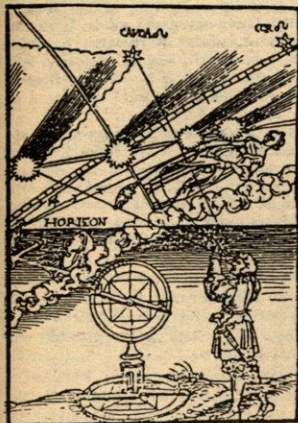
(Kepler scria într-o imagine foarte reușită că: „Pe cer sînt atîtea comete, cît pești sînt în Ocean”), ele nu încetează — prin apariția lor spectaculoasă — să ne fascineze de fiecare dată. ■

Vechi cronici chineze despre cometa Halley

Apariția cometei (care din veacul XVIII avea să fie cunoscută sub numele astronomului englez Edmund Halley) a fost marcată în China cu cel puțin 3 000 ani în urmă. În anul 1657 î.e.n., în scrierile Huananzi (o culegere de cronici) se afirma că „regele Wu a luptat pentru tronul regelui Zhou și cometa a apărut”. În 613 î.e.n., în *Analele Primăvară și Toamnă* se consemna că „în cea de-a șaptea lună a anului, cometa strălucea puternic în apropierea [constelației] Plugu-lui”. În 467 î.e.n., reapariția ei a fost iarăși descrisă. Aceste mărturii au fost însă laconice și datele oferite discutabile.

Prima însemnare de încredere prin care lumea a luat cunoștință despre cometa a fost cea a lui Sima Qian în *Însemnările istoricului*: „În cel de-al șaptelea an [al domniei împăratului Qin Shi Huang] a apărut o cometă, prima dată din Est, apoi din Nord. În luna a cincea, a apărut din nou dinspre Vest”. Consemnarea lui Sima Qian a fost făcută în 240 î.e.n., cu 228 ani înainte ca romanii să facă prima mențiune despre cometă. De altfel și despre această apariție a ei, din anul 12 î.e.n., astronomii chinezi au lăsat numeroase informații, incluzînd și date cu privire la orbita cometei. Între 240 î.e.n. și 1910, astronomii chinezi au făcut însemnări despre toate cele 29 vizite ale cometei Halley, acumulînd date de cea mai mare valoare pentru oamenii de știință ai lumii. Într-un mormînt din timpul dinastiei Han, descoperit în localitatea Mawangdui, din apropierea orașului Changsha, s-au găsit 29 desene pe mătase înfășurînd cometa. Aceste desene, datînd nu mai tîrziu de anul 168 î.e.n., constituie cele mai timpurii picturi astronomice din lume. Tot în China s-a stabilit cu 1 000 ani mai devreme decît în Europa că „cometele nu produc lumină; ele o reflectă pe aceea a soarelui”. În Europa, acest fapt a fost constatat abia în 1513 (paseajul referitor la astronomie din Istoria dinastiei Jin — 265-420 e.n.).

ANA BUDURA

Desen reproduș dintr-o lucrare a astronomului și matematicianului german Peter Apian, reprezentînd cercetarea unei comete. Apian a cercetat cometa Halley încă în anul 1531, înainte ca ea să se numească astfel și a publicat interesante observații asupra ei

facute la diferite observatoare astronomice au îngăduit stringerea unui bogat material, a cărui prelucrare, la calculator, preocupă și azi oamenii de știință. Această nouă apariție nu a fost lipsită de emoții pentru pămînteni. Cele două corpuri cerești — planeta noastră și cometa — urmau să se întîlnească în imediată vecinătate a intersecției planelor orbitelor lor. (Pămîntul a trecut cu 82 minute înaintea cometei.) Potrivit unor calcule, urma ca, în jurul datei de 19 mai, coada cometei să „mature” Pămîntul. Evident că anunțarea unui asemenea „eveniment” a produs mari emoții și vîlvă, dar calculele recente au arătat că Pămîntul s-a aflat tot timpul în afara cozii cometei

Mohenjo-Daro amenințat de ... sare

În nr. 12/1976, Magazin istoric relatează cuceririle săi despre una dintre cele mai importante capitale ale anticității, Mohenjo-Daro, descoperită în bazinul Indului, de către arheologul indian R.D. Banerji.

Civilizația din valea Indului, aflată în apogeul său acum 3 000 ani, număra aproape o sută de centre, răspândite pe un teritoriu lung de 1 600 km și lat de 800 m, cam cît Egiptul și Mesopotamia la un loc. Dar, după cum declara de curînd unul dintre specialiștii care și-au concentrat preocupările asupra străvechilor orașe, profesorul Michael Jansen, „numai în zecă din așezările reperate au fost întreprinse săpături arheologice, iar din cele zecă investigate nu cunoaștem decît zecă la sută”. Deși minime, cercetările au scos la lumină, în afară de vestigiile arhitectonice propriu-zise, 38 000 obiecte, înecesebi vase, statuete și sigilii, care au permis oamenilor de știință să-și făurească o viziune destul de exactă asupra istoriei acestor locuri.

Mohenjo-Daro (azi în provincia Sind, din Republica Islamică Pakistan) era un oraș înfloritor cu aproximativ 40 000 locuitori, întreprinzînd legături comerciale cu Mesopotamia, Asia Centrală, Afganistanul, Persia și India. Străzi, traseate parcă cu linia, dădeau într-o alee centrală, lungă de un kilometru și lată de 10,30 m. Locuitorii erau așezați cu spatele la stradă pentru a fi protejați astfel de vînt, praf sau ploaie. Încăperile, printre care se numărau camera de oaspeți, bucătăria și „vestiarul”, unde dormea cel ce păzea casa, obicei existent încă în Orient, se deschideau într-o curte interioară. Impresionant este faptul că aproape fiecare casă își avea dușul sau baia ei.

S-a descoperit un întreg cartier unde se fabricau cărămizi pentru construcții, conducte de apă, vase de proporții gigantice sau mai mici, destinate necesităților casnice, precum și tot felul de alte obiecte. Se confecționau, de asemenea, securi și vîrfuri de lance dintr-un aliaj de bronz cu coșitor care, clocănit la cald, devenea tot atît de dur ca unele oțeluri. Era cunoscută tehnica prelucrării

aurului, argintului și electrumului — aur nativ cu un conținut mare de argint. Mohenjo-daricii foloseau un sistem evoluat de măsuri și greutăți, ale cărui unități de bază par să fi fost, pentru lungime, „cotul” de 33,528 cm sau „cotul regal” de 52,52 cm și 13,825 grame, pentru greutate.

În preajma orașului și de-a lungul țărmului fluviului se întindeau culturi de grîu și orz. Deși așezările erau situate la depărtare mare, ca de pildă, Harappa, un alt important centru al civilizației Indului, care se afla la o distanță de 600 km, schimbul de mărfuri era activ, acestea fiind transportate cu cămile, măgari și caii. Principalul produs exportat era ceramica.

Cître 1900 î.e.n., invazia populațiilor ariene (ramura indo-iraniană a familiei indo-europene) a coincis cu sfîrșitul civilizației din valea Indului. Revărsările fluviului au contribuit și ele la dispariția acestor frumoase așezări, a căror vîrstă a fost redată în urma ultimelor cercetări arheologice la 6 000 ani și nu 5 000, cum se considera cu cîțiva ani în urmă.

Prețioasele vestigii istorice sînt astăzi grav amenințate de sarea care saturează pînză freatică. Într-un articol publicat de ziarul Le Figaro și intitulat Mohenjo-Daro, prototipul orașelor moderne, Michel Random scrie: „Dacă în 10-15 ani nu se vor lua măsuri hotărîte pentru salvarea orașului, Mohenjo-Daro, descoperit în 1922 și avînd 6 000 ani de existență, nu va mai fi decît o amintire”.

Se pare însă că Mohenjo-Daro va fi salvat prin acțiunea UNESCO, care a lansat o amplă campanie în acest scop. Un grup de experți a calculat că lucrările necesare pentru a apăra fosta capitală de efectele nefaste ale sării vor costa zecă milioane de dolari. Pînă acum au fost strîmse doar trei milioane, dar ele au permis totuși începerea acțiunii de salvare a orașului-monument. Din totalul de 56 pături prevăzute, 14 au fost deja forate, prin procedeul respectiv urmărîndu-se scăderea nivelului pînzei freatice, care, în unele locuri, se ridică pînă la 2,50 m de sol.

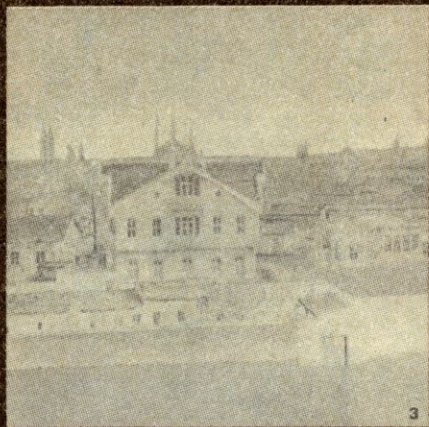
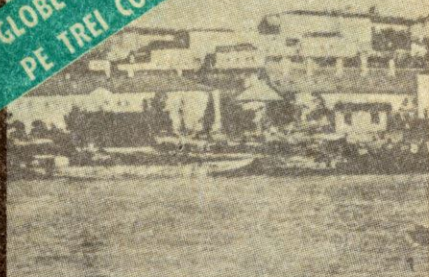
A.M.Ș.

PLANSELE NOASTRE

①②③④ Imagini din albumele de călătorie ale lui Emanoil Lacu, de la începutul veacului XX

1. Dunărea la Belgrad
2. Greci din Insula Samos în uniforme militare ale vremii
3. Orașul Konya (Turcia): vedere panoramică
4. Familie de beduini din deșertul libian
5. Lîngă Sfînx și piramide
6. Muzicanți egipteni cu instrumente specifice
7. Dans sudanez
8. Luptători abisinieni
9. Imagine de ansamblu a portului Djibouti
10. Traversînd Marea Roșie cu pachebotul „Africa”
11. Alep, panorama vechii fortărețe (sec. XVI)
12. În deșertul sirian
13. Tabără de corturi în Mesopotamia (Irak)
14. Tirgoveață gruzină
15. Cu lectica în Turmenia
16. Demnitar din Persia în uniformă de gală

La începutul
secolului XX:
UN GLOBE-TROTTER ROMÂN
PE TREI CONTINENTE

„Am simțit o mare plăcere astăzi primind în localul meu *Barclub* [din Atbara, în Sudan], vizita unei persoane înetate de 28-30 ani, de statură mijlocie, brun la față, cu un păr brun lăsat pe spate pînă la șale. Pe brațul stîng, el avea mai multe fișii de drapele străine, iar pe piept mîndra fișie a curcubeului — tricolorul român. Acea persoană străină îmi dădu bună-ziua în arăbește, iar eu, cuprins de curiozitate și pătruns de bucurie văzînd că în fața mea strălucește curcubeul român, i-am strîns mîna și i-am zis în românește: «Frate,

pe pieptul tău strălucește tricolorul românesc. Vorbește românește!». Atunci străinul, cu ochii plini de lacrimi, m-a îmbrățișat, zicîndu-mi la rîndu-i frate și spunîndu-mi că e român”.

Cu aceste cuvinte descria Nicolae M. Gelep emoționanta sa întîlnire, petrecută tocmai în orașul Atbara, de pe Nil, în Sudan, cu Emanoil Lacu — călător pornit de pe meleagurile românești într-o ambițioasă expediție: înconjurul lumii. Cine era el și în ce împrejurări pornise în temerarul drum?

Către sfîrșitul sec. XIX și începutul veacului nostru, interesul pentru expedițiile geografice și călătoriile în jurul pămîntului se amplifică. Marile expediții în Africa ale lui Livingstone, Stanley sau Cameron, încercările de atingere a Polului Nord de către Cook, Nansen sau Amundsen au contribuit decisiv la sporirea preocupărilor pentru călătorii, că-

roara li s-au alăturat și numeroși români: Emil Racoviță, participant la celebra expediție de pe „Belgica” pentru explorarea Antarctidei, Basil G. Assan, Iuliu Popper, Ilarie Mitrea.

Din Rășinariii Sibiului, din aceeași localitate cu Ilarie Mitrea, a pornit într-o lungă drumetrie și un alt călător român: Emanoil (sau Maniu — nume frecvent în această parte a Transilvaniei) Lacu.

După cum singur o spune într-o însemnare autobiografică, s-a născut la Rășinari, la 26 octombrie 1873, într-o familie de oieri. Din lipsă de mijloace a fost nevoit să-și întrerupă școala, ajutându-și o vreme părinții la treburile gospodăriei sau lucrând ca stauzar (staurar — îngrijitor la staule) și cioban în munții Oltului.

În primăvara anului 1895 a trecut Carpații,

oprindu-se la București, la un unchi dinspre mamă, în căutare de lucru. S-a angajat abia în primăvara anului 1896 pe un post de îngrijitor la o grădină din Pucioasa, găsind că stațiunea are „o pozițiune frumoasă și plăcută”, chiar dacă „satul era cam mic”, „dar [e] așezat frumos între munți, cu băi minerale și de iod”. A lucrat o vreme la Tirgoviște, apoi la Giurgiu ca vinzător de gheață, de unde a făcut o vizită în Bulgaria. Călătoria peste Dunăre este consemnată ca un eveniment deosebit în însemnările sale autobiografice, deoarece „eu acum de prima dată văz vapor și Dunărea, despre care citisem numai prin cărți, ș-acum mă vedeam pe vapor. Ce impresie frumoasă! Priveam cu admirație acel fluviu de apă, de o lățime ca de 1 km”.

Angajat de consulul român din Ruscuc, Fotin Tomescu, are ocazia să învețe limba

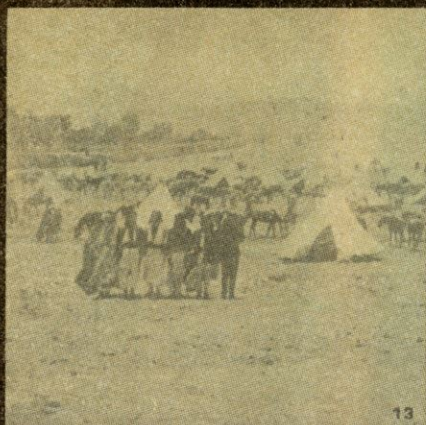
bulgară, precum și ceva turcă și franceză. Mirajul călătoriilor îl atrage însă în continuare și, la 21 august 1899, se îmbarcă pe un vapor, pornind „pe seninul de apă al Mării Negre, care mi se părea a fi un cer senin pe apă” spre Constantinopol.

Urmează noi călătorii, la Muntele Athos și, apoi, la Ierusalim. Aici are surpriza și bucuria de a întâlni un hotelier român din Brăila, care îl ajută în continuarea călătoriei. La 11 februarie 1903 se află din nou la Sofia, unde se stabilește vremelnice.

Este tocmai epoca în care „Touring Club de France” lansează mai multe concursuri pentru globe-trotteri, în vederea ocularii pământului pe jos. Clubul oferă un franc pentru fiecare kilometru parcurs, cerind, în schimb, atestate de la oficialități pentru toate localitățile aflate pe itinerarul respec-

tiv. Avînd faimă de călător, Emanoil Lacu se angajează și el într-o asemenea temerară expediție. La 17 martie 1905, pornește din Sofia, cu un mic sac de voiaj în care se află câteva lucruri trebuitoare și mai multe caiete de însemnări. Aflate în prezent în fondurile Bibliotecii Centrale de Stat (Arhiva Saint Georges, dosarele 580, 587, 588, 589, 591, 592, 593, 595, 596, 597), însemnările lui Lacu — simple și directe — ne îngăduie reconstituirea dificilei și palpitantei sale călătorii. Emanoil Lacu a ținut în tot cursul călătoriei să-și sublinieze calitatea de român: nu numai prin drapelul tricolor pe care îl purta înfășurat pe piept, ci și prin textul ce însoțea fotografia de pe primul caiet de însemnări: „turistul Mano Lacko român din Transilvanie”.

Nu ne-am propus reconstituirea întregului itinerar parcurs. Acesta a fost foarte

13

14

15

16

sinuos, cum rezultă dintr-o scrisoare pe care, la 3 februarie 1909, o trimite părinților săi. În patru ani, Lacu străbătuse 1 458 km în Bulgaria, 442 în Serbia, 2 569 în Bosnia și Austria, 5 588 în Italia, 2 275 în Grecia, alți 1 598 în Creta, 485 în Samos și 8 318 km în Asia Mică. „Aici, în Asia Mică — continua el scrisoarea — am cele mai bune și cele mai cordiale întâmplări [întîmpinări] în toate orașele și satele, atît la autorități, cît și la popor“.

În a doua etapă a călătoriei, Lacu a străbătut o parte a Africii (Egiptul, Sudanul și Etiopia — fiind primit, între alții, de negusul Menelik II, care l-a decorat cu Crucea Etio-piei), întorcîndu-se prin Arabia în Asia Mică și apoi în Asia Centrală. La 10 februarie 1913, într-o nouă scrisoare, își înștiința părinții că întrucît Touring Clubul nu-i mai finanțează expediția (aceasta subvenționa călătoria pe termen de șapte ani) s-a decis s-o continue

pe cont propriu. Intenționa, cum rezultă dintr-o altă scrisoare (10 august 1914) să străbată India, partea asiatică a Rusiei și Extremul Orient. Ultima consemnare din jurnal îl arată ca oaspete al Legiunii americane din Mordvin (noiembrie 1915), unde citiva dintre membrii acesteia își notează impresiile în jurnalul său.

Nu știm dacă a mai străbătut și alte țări și, eventual, pe ce cale a ajuns acasă. În 1918, Lacu se afla din nou în țară, trăind și el memorabilele evenimente ce au dus la săvîrșirea marii Uniri. Din drumurile sale de tinerețe rezultă însă că Lacu a făcut dovada că a știut să se servească din plin de șansa ce i s-a oferit: caietele sale de însemnări, fotografiile și imaginile adunate și păstrate cu atîtea dificultăți constituie documente prețioase ale vremii.

Mireea POPA

PE URMELE STRĂMOȘILOR (VIII)

ION POPESCU-PUȚURI

În ultimul număr al revistei¹ am încheiat publicarea indicelui de nume și locuri la lucrarea orientalistului francez A.J. Saint-Martin, *Fragments d'une histoire des Arsacides*. Prin intermediul acestui bogat indice menționăm nume, locuri și evenimente din istoria Imperiului par al Arsacizilor și a civilizațiilor cu care aceștia au venit în contact, cititorii au putut cunoaște aspecte diverse ale istoriei din acea vreme, interdependența dintre diferitele civilizații, legăturile — pe multiple planuri — stabilite între acest important stat al antichității și statul creat la Dunăre, Mare și Carpați de strămoșii noștri geotaci.

Prezentarea alfabetică a numelor și locurilor ce evocau istoria arsaicilor a determinat, firește, unele dificultăți de înțelegere, întrucât faptele nu erau înfățișate cronologic, ci în eurgerea lor alfabetică. Astfel, pentru a da un singur exemplu, după „vocea” referitoare la Tiridate (al doilea rege în ordine cronologică) urmau evenimente desfășurate cîteva secole mai tîrziu pentru ca următoarea „voce” să prezinte, din nou, informații legate de începuturile istoriei arsaicilor. De altfel, înșiși editorii operei lui Saint-Martin (publicată, cum se știe, postum), în frunte cu Félix Lajard, resimțind aceste dificultăți, au decis să întocmească, în încheierea lucrării, o seamă de tabele cronologice, de natură să fixeze mai exact în timp domniile regilor arsaicilor și, totodată, să dea posibilitatea unei raportări la evenimente contemporane respectivelor domnii. Publicarea tabelor cronologice era necesară și dintr-alt punct de vedere. La începutul secolului XIX, studiile orientalistice cunoșteau o largă răspîndire, savanții din diferite țări ale lumii încercînd, pe baza studiilor personale întreprinse, să reconstituie curgerile evenimentelor. Cunoașterea mai completă sau mai puțin completă a istoriei arsaicilor făcea ca datele cronologice să difere de la un învățat la altul; în sfîrșit, înșiși existența unuia sau altuia dintre personajele istoriei arsaicilor era ignorată sau contopită cu a altuia. De pildă, orientalistul danez Olav Gerhardt Tychsen (1784-1825) a alcătuit un sistem

TABEL CRONOLOGIC AL REGILOR ARSACIZI AI PERSIEI

După J. Saint-Martin	După Tychsen	După Charles Lenormant	După H.T. Prinsep
ARSACES 250-249 i.e.n.	256 i.e.n.	256 i.e.n.	254-250 i.e.n.
TRIDATE I 248-247	254	254	nemenționat
ARTABAN I 219	217	210	către 230
PRIAPATIUS (Phragatius) sau Pampatius 193	197	195	196
Phraate I 178	182	180	181
MITHRIDATE I 173 (li asociază la tron pe fiul său Phraate)	173	170	177
PHRAATE II, domnește singur la anul 137	137	140	139
MITHRIDATE II 123 (Interregnum probabil sau un rege necunoscut de la anul 90 la anul 87)	125	fără dată	125 sau 128, tulburări și războaie civile de la 86 la 77
MNASCIRES 87 (Interregnum probabil sau un rege necunoscut de la anul 77 la 74)	88	fără dată	fără dată
SINATRACES sau Sinatroces 74	77	idem	67
MITHRIDATE III 57	61	idem	nemenționat
ORODES I (numit Arsaces de armeni); el li asociază la tron pe fiul său Phraate 53	54	idem	55
PHRAATE IV (Arsacev) domnește singur la anul 37	37	—	37
PHRATACES (fiul lui Phraate IV) 9 e.n.	—	nemenționat	—
ORODES II 10	i.e.n.	—	4 e.n.
VONONES I 11	4	—	14
ARTABAN III numit Ardasches de armeni, usurpă tronul în anul 10 sau 11 și domnește fără a fi contestat din anul 15	14	—	18
PHRAATE V, fiul lui Phraate IV 35	nemenționat	—	neacceptat (en rege al parților)
TRIDATE II (Artaban III li detronizează pe acest prinț în anul 36 și este detronat la rîndul său în 40 sau 41 35	idem	—	idem
Acest prinț cedează coroana în anul 42 lui Artaban III care domnește pînă în anul 48 41	idem	—	nemenționat
BARDAN 43	41	41	41
GOTARZES (Bardan reurea pe tron în 44; este ules în 48. Către sfîrșitul acestui ultim an Gotarzes reprimăse puterea regală) 48	46	45	47
MEHRDATE I fiul lui Vonones I 49 (acest prinț este detronat în anul 50 de Gotarzes, care moare în acel an)	nemenționat	nemenționat	neacceptat
VONONES II 50	51	51	49
VOLOSESE I (în 52 sau 53, revolta altui Volose sau Volages, care usurpă titlul de rege) fără dată	fără dată	62	85

¹ Magazin istoric. nr. 1/1986.

cronologie al domniilor arsacide, reputatul numismat francez Charles Lenormant (1802-1859) — un altul, iar sanseritologul și numismatul britanic H.T. Prinsep (1799-1840), care a activat multă vreme în India, a realizat o altă cronologie.

Înșuși Saint-Martin a revenit, în diverse lucrări ale sale, corectînd unele erori sau îmbunătățind informațiile de care dispunea. Astfel, în Fragmente ale unei istorii la Arsacizi el prezintă succesiunea regilor arsacizi al Armeniei doar pînă în anul 129 e.n., pentru ca într-o altă lucrare, Memorii asupra Armeniei, să o continue pînă în anul 428, corectînd, totodată, unele date.

Pentru a oferi o imagine cât mai exactă cititorilor, editorii operei sale au alcătuit trei astfel de tabele cronologice, prezentînd în primul din ele cronologiile stabilite pentru regii arsacizi ai Persei de Saint-Martin, Tycheșen, Lenormant, Prinsep; celelalte două tabele prezintă comparativ cronologia regilor Armeniei (ambele ramuri) așa cum apar în cele două lucrări ale lui Saint-Martin și — separat — cronologia stabilită pentru aceeași formațiune politică de abatele Cappelletti — un cunoscut orientalist francez contemporan cu Saint-Martin.

Prezentarea simultană a diferitelor cronologii constituie, totodată, o dovadă a cunoștințelor superioare ale lui Saint-Martin comparativ cu ale altor orientaliști ai vremii, bogăția de date pe care le acumulase — ceea ce dă, desigur, și mai multă consistență scrierilor sale.

Pentru unii din cititorii Magazinului istoric a părut călădă cuprinderea unor subiecte de istorie a Imperiului arsacid, în cadrul unei rubrici cu titlul Pe urmele strămoșilor. Trebuie să precizăm că acești Arsacizi care au domnit peste întinse teritorii ale Asiei Mici și Orientului Mijlociu au fost de origine europeană, mai exact geto-daci din spațiul carpato-dunărean-pontic. De altfel, păstrînd diferitele „voici” ale indicelui de nume și locuri, cititorii au observat, desigur, că o serie de denumiri, Da-hia, Balhavouni etc. evocă locuri și evenimente legate de istoria geto-dacilor. Oprindu-se asupra acestui aspect, Saint-Martin demonstrează că parții, daci (daci) asiatici „se identifică cu acea națiune puternică a dacilor care, din timpuri imemorabile, locuiește pe malurile Dunării”. Saint-Martin consideră că Arsacizii au fost de origine europeană. Cu mil de ani în urmă, în condiții pe care istoria nu le poate elucida, o parte a geto-dacilor au ajuns pînă în in-

TABEL CRONOLOGIC AL REGILOR ARSACIZI DIN ARMENIA

După J. Saint-Martin		După abatele Cappelletti
In Fragmente de istorie arsacidă	In Memorii asupra Armeniei	după Movses Khorenaci și alți istorici armeni
Prima ramură	Prima ramură	Fără deosebire de ramură
VALARSACE (Vagarschag) I, 150 sau 149 I.e.n. Frațele lui Mithridate I, regele parților ARSACES (Arschag) I 129 sau 127 ARTAXES (Artasches) I 116 sau 114 TIGRAN (Dikran) I, numit, de asemenea, Artasches (cître anul 55 el asociază la coroană pe Artasches, cel mai mic dintre fiii săi) 90 sau 89 ARTAVASDE sau Artaban (Ardayast) I (Domnește singur din anul) 86	149 I.e.n. 127 114 89 86	149 I.e.n. 130 114 Tigran II 89 ARSCHAM fiul lui Artasches I și frate cu Tigran II 40-38 Moare în anul 16
ARTAXES sau Artaxias II 84 (Detronat puțin după. În chiar acest an, Alexandru fiul lui Marcus Antonius și al Cleopatrei primește de la tatăl său coroana Armeniei) ARTAXES II, revine pe tron 80 TIGRAN II 79 TIGRAN III fără dată ARTAVASDE II, prinț de singe regal, dar usurpator fără dată TIGRAN IV, fiul lui Tigran III, cître anul 21 e.n.	 84 80 79 fără dată TIGRAN III revine pe tron 6 I.e.n. nemenționat ERATO, văduva lui Tigran III. Abolită puțin după 8 I.e.n. 8 ERATO revine pe tron 5 Interregiu 16 nemenționat 18 TIGRAN IV, fiul lui Alexandru, fiul lui Irod, regele Iudiei (fără dată)	nemenționat idem idem idem idem idem nemenționată nemenționat nemenționat idem idem ANANIA, fiul lui Abgar, succede tatălui său, anul 38 SANATRUX (Sanadrux) fiul unei surori a lui Abgar, succede lui Anania, anul 42 El moare în tulburări interne încă din 68 idem idem idem
ARSACES II, fiul lui Artaban III, regele parților 84 MITHRIDATE, frațele lui Pharsman, regele Iberiei (După ce a fost mai multe ori deposedat și restabilit pe tron, a fost asasinat în anul 50 de nepotul său Rhadanus) 35 TIGRAN V, cel mai mic nepot al lui Archelaus, regele Cappadochiei și Irod, regele Iudeei 60 Interregiu 62 TIRIDATES III, primește la Roma, de la Nero, coroana Armeniei 66	85 35 62 Domnește aproximativ 11 ani	36 I.e.n. moare în anul 16 nemenționat ABGAR (fără supranume) Domnește aproximativ 38 ani 38 moare în anul 42 42 Moare în anul 67 Tulburări în 67-68

TABEL CRONOLOGIC AL REGILOR ARSACIZI DIN ARMENIA

După J. Saint-Martin		După abatele Cappelletti
In Fragmente de istorie arsacidă	In memorii asupra Armeniei	după Movses Khorenaci și alți istorici armeni
A doua ramură	A doua ramură	Fără deosebire de ramură
1	2	3
ARSCHAM sau Ardeham, fiul lui Artasches. Frate cu Tigran I. Mai e numit Maanu Saphelul 88 I.e.n. MAANU, fiul lui Arscham sau Maanu Saphelul 9 sau 8 ABGAR CEL NEGRU (Ucho-ma) alți fiii ai lui Arscham. Moare în anul 85 sau 86 e.n. 8 sau 2 I.e.n. ANANIA, cître anul 35 e.n. SANADRUG, fiu de soră a lui Abgar cel Negru, cître anul 60 sau 51 EROVANT (Eronant). Se declară rege al Armeniei în anul 68	88 I.e.n. 10 5 22 e.n. 36 58	86 I.e.n. moare în anul 16 nemenționat ABGAR (fără supranume) Domnește aproximativ 38 ani 38 moare în anul 42 42 Moare în anul 67 Tulburări în 67-68

1	2	3
Nu este recunoscut rege al Armeniei decât după moartea lui Tiridates către anul 75 ARTAXES (Ardasches) III fiul lui Sanadrug (Istorici greci îl numesc Exedares sau Axidares 88 Domnește până în anul 129	78 ARTAVASDE IV, fiul lui Artaxes III 129 DIRAN I, fratele lui 121 TIGRAN VI, fratele lui 142 E detronat în 161 de Lucius Verus, care dă coroana lui Soheme, leșii dintr-o altă ramură a Arsacizilor VEGARSCHES sau Volagese, fiul lui Tigran VI 178 CHOSROES (Khosrov) I, fiul său, supranumit cel Mare 195 ARDESCHIR, rege al persilor, din neamul Sassanizilor 232 Armenia rămâne timp de 27 ani (între 232 și 259) sub dominația acestui prinț și a fiului său Șahpur I TIRIDATES II, fiul lui Chosroes, numit și cel Mare 259 Moare în 315 sau 314 Interregnum 314 SANADRUG, prinț arsacid și PACOURS (Pagur) din familia armenienilor, uzurpă titlul de rege, primul în nordul Armeniei al doilea în sud CHOSROE II, fiul lui Tiridate II, numit și cel Mic 316 DIRAN II, fiul său 325 ARSACES III, fiul său 341 BAB, fiul său 370 Ammianus Marcellinus îl numește Para 37 VARAZTAD, fiul lui Anob, fratele lui Arsaces III 377 ARSACES IV și Valarsaces II, amândoi fiii ai lui Bab 382 ARSACES IV slăbuc. împărțire a Armeniei între romani și persi. Arsaces IV continuă să guverneze partea apuseană, ca vasal al împăratului de Constantinopol. Regele Persiei, Șahpur III, dă partea ce îi revine lui Chosroes III, descendent dintr-o altă ramură a Arsacizilor Arsaces IV moare în 389 După moartea sa, Imperiul [roman] de răsărit dă guvernarea Armeniei grecești lui Kazavin, fiul lui Shantard, din familia Gamsarganilor, descendenți din familia Arsacizilor din Persia. Acest general se supune lui Chosroes III, care se recunoaște tributari imperiului [roman]. Această purtare nemulțumeste pe regele Persiei, Bahram IV. Chosroes e detronat și închis în Castelul Utiatic, situat în Susiana BAHRAM-ȘAHPUR (Viham-Sabuh) fratele lui Chosroes III, pus pe tron de Bahram IV 392 Chosroes III, restabilit pe tron după moartea fratelui său de regele Persiei Isadzedjerd I 414 ȘAHPUR, fiul lui Isadzedjerd I 415 Interregnum 419 ARTASES IV, fiul lui Bahram-Șahpur, numit apoi Ardeschir, pus pe tron de regele Persiei, Bahram V 422 Este detronat și regatul arsacid al Armeniei e distrus în anul 428	ARTAXES fiul lui Sanadrug (Sanadrug) e proclamat rege concomitent [cu Erovant] ARTAXES II, fiul lui Sanadrug 88 ARTAVASDE II, fiul lui Artaxes II 128 Moare în anul 130 DIRAN I, alt fiu al lui Artaxes II 121 TIGRAN III, frate cu Diran I și supranumit cel din Urmă 152 VALARS (Vagarsch), fiul lui Tigran III 194 sau 195 214 Este asasinat în 259 de Artaxerxes (Ardeschir) regele Persiei Uzurparea și dominația regelui Persiei durează 27 ani (între 259 și 286) 286 moare în 321 Interregnum 342 344 353 ARSACES II, fiul lui Diran II 342 În 381 se sinucide de disperare în Castelul Utiatic BAP sau Pap, al doilea fiu al lui Arsaces II 381 384 ARSACES III și VALARSACES IV, amândoi fiii ai lui Bab 384 El domnește unul în partea răsăriteană, celălalt în partea apuseană a Armeniei. Valarsaces moare în același an CHOSROE III 388 392 414 415 419 moare la Ctesifon în 419 422 428

departate părți ale Asiei, ducând acolo cultura materială și spirituală la care ajunseser marele popor dacic, pe care apoi popoarele au dezvoltat-o și adaptat-o la condițiile noi de viață ale teritoriilor asiatiche unde s-au așezat.

Evoluția geto-dacilor europeni și a celor asiatici din rîndul cărora au apărut Arsacizii a păstrat numeroase similitudini, una fiind și aceea a adoptării titlaturii de „rege al regilor” — ceea ce semnifică marea autoritate de care se bucurau purtătorii ei. Am văzut într-unul din numerele anterioare ale revistei că 31 suverani parți s-au intitulat „regi ai regilor”; știm — de asemenea — din decretul lui Aconlon că Burebista era considerat „cel dinții și cel mai mare dintre regii din Tracia”. De altfel, între cele două teritorii — Dacia și Imperiul parți — s-au menținut legături strînse, nu numai comerciale, ci și de natură cooperării militare. Luptele lui Burebista în sudul Dunării împotriva tendințelor cetroptoare romane au fost succedate de lupte desfășurate în Orient între parți și romani, soldându-se cu marea izbândă din ziua de 6 mai 53 L.e.n. la Carrhae, în Mesopotamia, a generalului parți Surena.

De asemenea, strînse legături de prietenie au existat între vitezul rege Decebal și Pacorus II, la un moment dat inițindu-se tratative care stipulau împotriva, în cooperare, față de tendințele ofensive ale romanilor. În semn de deosebită prețuire, Decebal a trimis lui Pacorus pe Callidromus, un om de cultură deosebită pe care-l avea la curtea sa de la Sarmizegetusa.

În lupta împotriva tendințelor dominatoare ale Imperiului roman, precedate de cuceririle lui Alexandru Macedon, geto-dacii de la Carpați și Dunăre, cîți și Arsacizii au apelat la toate resursele, inclusiv la concepțiile religioase. Astfel, regele Abgar cel Negru s-a pus în slujba noulor concepții filozofice ce se răspîndeau în Orient, care mai apoi va fi cunoscută sub numele de creștinism, făcînd aceasta pentru a realiza unitatea diferitelor popoare aflate sub stăpînirea parților. Este meritul savantului francez Saint-Martin de a fi evidențiat că de la Dunăre și din părțile asiatiche unde locuiau ramuri ale strămoșilor noștri geto-daci s-au ridicat primele împotriviri față de imperiile macedonice și romane. În această confruntare, care a durat secole, geto-dacii au fost în strînsă colaborare pentru apărarea libertății și pămîntului străbun. ■

Toate aceste tezaure așteaptă însă și vor mai aștepta pe săpători, care, din așezările viilor și din mormintele adormiților din Cîmpia munteană, ca și din platoul transilvan, să le cheme iară la lumina zilei.

V. PÂRVAN
Getica

Mărturii ale culturii și civilizației românești

TEZAURE MONETARE GETO-DACICE

MIHAI GRAMATOPOL

Un capitol important al valorilor materiale și culturale făurite de strămoșii noștri îl constituie tezaurele monetare. Includerea monedelor alături de celelalte tezaure (armuri, podobe, diferite vase) nu este întâmplătoare: mai întâi, ele înmagazinează o mare cantitate de metal prețios: aur sau argint. Apoi, prin faptul că reprezentările de pe aversul și reversul monedelor constituie realizări artistice, în strînsă conexiune cu concepția artistică și culturală a epocii. În sfîrșit, pentru larga lor circulație în întreaga lume geto-dacică, subliniind unitatea economică și politică a vechii Dacii.

Pînă în urmă cu un secol, noțiunea de numismatică geto-dacică nu exista în limbajul specialiștilor. Monedele geto-dacice au început a fi colecționate, studiate și identificate ca atare în ultimul pătrar al veacului trecut. Cel dintîi care, referindu-se la aceste monede, a folosit noțiunea de „tetradrahme dacice” a fost numismatul E.A. Bielz, în articolul *Die dakischen Tetradrachmen Siebenbürgens*, apărut într-unul din numerele pe 1874 ale periodicului *Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde* (Arhiva societății pentru etnografia a Transilvaniei). De atunci încolo, numismați din diferite țări ale lumii și, evident, români au colecționat, în continuare, au stu-

diat și au publicat informații despre fonduri mai vechi sau mai noi, precum și despre descoperirile de ultimă oră.

Raritate și valoare

Una din caracteristicile tezaurelor monetare geto-dacice ca și ale celor celtice (așa-numitele tezaure „barbare”) este numărul mic al pieselor din care sînt compuse. De cele mai multe ori, ele conțin cîteva zeci de monede; doar în cîteva cazuri s-au descoperit sute de piese la un loc. Fiind în număr restrîns, monedele geto-dacice sînt în mod firesc rare și, ca atare, valoroase și căutate de colecționari. Această raritate a avut

însă de-a lungul timpului și repercusiuni negative, în sensul că numeroase descoperiri au fost dispersate îndată după găsirea lor, monedele trecînd dintr-o colecție în alta, ceea ce a dus la pierderea informațiilor privitoare la locul unde au fost descoperite, mărimea și structura tipologică a tezaurului din care făceau parte inițial. La Lușca, în județul Bistrița-Năsăud, de exemplu, au fost descoperite, în 1842, 34 monede — din care nici una nu a ajuns pînă în zilele noastre; la Tonciu, același județ, din 160 piese depistate în 1907 s-au păstrat doar 19, la care s-ar mai putea adăuga șapte despre care se crede că ar fi făcut parte din acest tezaur; la Almaș, jud.

Arad — din 200 monede găsite în 1964 s-au pierdut 186. Și înșiruirea unor astfel de exemple ar putea continua...

În aceste condiții, analiza contextului istoric și arheologic în care a fost ascuns un tezaur sau altul este foarte dificilă, iar în unele cazuri imposibil de realizat. Situația (valabilă în bună măsură chiar și pentru cele mai judicios organizate fonduri numismatice din lume) facilitează emiterea de către diverși amatori a unor teorii dintre cele mai fanteziste, fără acoperirea unei temeinice cunoașteri.

Vorbind despre tezaurele geto-dacice interesează — în primul rînd — momentul apariției monedelor în lumea stră-

nești și în cele de peste hotare. Autorul împarte emisiunile monetare dacice în două faze: o primă perioadă, timpurie (marcată de descoperirile din partea de sus a Moldovei, din Transilvania, Banat și Oltenia), datată în sec. III-II î.e.n. și o altă fază, târzie, de la mijlocul sec. II î.e.n. pînă în jurul anului 70 î.e.n. (cu substanțiale descoperiri în Muntenia și partea de sud a Moldovei). Buzuindu-se pe emisiunile din această a doua etapă, C. Preda identifică patru mari uniuni ale geto-dacilor: una în centrul Munteniei, alta în nord-estul Munteniei și sudul Moldovei, o a treia în Oltenia

geto-dacice ca fiind în totalitate simple imitații (cu diverse grade de stilizare) ale monedelor macedonene și ale citorva tipuri grecești, eu socotesc — concluzie la care am ajuns cu mai bine de două decenii în urmă — că cel puțin trei tipuri monetare nu sînt nicidecum imitații, ci aparțin unei serii autohtone, cu iconografie rezultată dintr-un substrat traco-macedonean. Respectiva serie este cea mai veche, precedind cronologic imitațiile după tetradrahmele lui Filip II al Macedoniei, avîndu-și începutul poate chiar și în prima jumătate a veacului IV î.e.n. Dintre cele trei tipuri, primul l-am socotit a fi tipul Bendis, numit astfel după figura divinității traco-dacice aflată pe avers — reprezentare similară cu figurile de pe rytonul de la Poroina², precum și cu alte reprezentări din tezaurele de podoabe geto-dacice târzii. Cele mai multe tezaure de acest tip au fost descoperite în Oltenia (Bugiulești — 92 monede; Hînova — 55 monede; Sărbătoarea — 9 monede).

Al doilea tip are pe avers un cap de divinitate masculină cu dublă față, aria de răspîndire fiind tot în Oltenia: Bugiulești — în același tezaur cu monede de tip Bendis — 27 monede; Bivolari — 11 monede; Craiova — 27 monede certe și alte 27 probabile descoperite în același loc.

În fine, al treilea tip, pe care l-am numit Jiblea pandacic. Jiblea — după locul unde s-a făcut cea dintîi descoperire masivă; *pandacic* — deoarece piese de acest gen au fost găsite pe întreg cuprinsul Daciei istorice, inclusiv în Dacia Pontică. Dintre tezaurele de acest tip, cel mai semnificativ este cel de la Jiblea — 300 monede (descoperite în anul 1954, pe panta unui deal împădurit în evul mediu, parțial defrișat în vremurile moderne). Piesele au fost găsite în timpul lucrărilor de plantare a dealului cu viță de vie — prilej cu care s-a mai făcut o uriasă butuc de viță pietrificat (din păcate, nu s-a păstrat), care

Aversul unei monede dacice tip Huși-Vorriești

moșilor noștri, semnificația lor economică și politică și, în egală măsură, valoarea lor artistică, de natură să justifice includerea lor în rubrica pe care am consacrat-o tezaurelor strămoșești.

Dat fiind că — așa cum am văzut — analiza individuală a tezaurelor este dificilă, trebuie recurs la cercetarea lor globală, pe întreaga arie unde au fost bătute și au circulat monedele respective. Această orientare se află și la baza fundamentalei monografii a lui Constantin Preda, *Monedele geto-dacilor*, apărută în 1973, referitoare la piesele de acest gen aflate în colecțiile româ-

și, în fine, ultima, pe văile Mureșului și Tîrnavelor¹.

Descoperirea în cetatea dacică de la Tilișca (jud. Sibiu) a 14 stanțe monetare reproducînd tipuri de denari romani republicani² a fost interpretată de autor drept o aliniere a lui Burebista la politica economică a Romei, prin renunțarea la monetăria tradițională și emiterea unor copii de denari romani, a căror pătrundere în Dacia era încă sporadică.

Spre deosebire de C. Preda și de toți înaintașii săi, care consideră emisiunile monetare

¹ Magazin istoric, nr. 5/1976; 4/1968; 4/1984.

arată că dealul fusese acoperit în antichitate cu o astfel de cultură, ce va fi dispărut poate în urma măsurilor întreprinse de Burebista și Deceuneu, de limitare a viticulturii.

Originalitate și fantezie

Monedele de tipul Jiblea pandacic au pe avers un cap de divinitate masculină, fără cunună de laur (deci nu reproduc capul lui Zeus de pe monedele Filip II), iar pe revers — zeita Bendis călare, cu o ramură în mână, reprezentare identică cu aceea de pe diferite obiecte ceramice și de metal descoperite pe teritoriul Daciei. Cu timpul, monedele de acest tip au cunoscut un puternic proces de stilizare, reprezentarea de pe avers preluând treptat detalii ale capului lui Dionysos imberb, așa cum apărea pe monedele tasiene (din insula traco-greacă Tasos) tirzii.

Tezaurile din Muntenia și Moldova reprezintă, așadar, ecouri tirzii ale tipului Jiblea și nu monede aparte a două uniuni diferite. Dimpotrivă, urmărind varietatea monedelor geto-dacice, constatăm că acestea sînt orientate pe cîteva mari teme iconografice, în cadrul cărora pot fi surprinse anume specificități locale. Acest fapt vădește încă o dată, prin intermediul monedelor, structura etnică unitară a populației geto-dacice și predominanța absolută a acestei unități asupra împărțirii social-politice a geto-dacilor.

Originalitatea monedelor geto-dacice reiese și din emisiunile ce imită monede străine (îndeosebi greco-macedonene) sau din cele influențate de emisiunile unor popoare vecine (cum a fost cazul celților). Cu privire la *seria de imitație*, se cuvine sublinia că numismații mai vechi considerau că stilizarea reprezentărilor de pe modele clasice macedonene ori grecești s-ar fi datorat gradului de cultură mai redus al geto-dacilor, incapacității lor de a realiza piese tot atît de perfecte precum prototipurile. Realitatea este, și în această privință, alta: există imitații propriu-zise în cadrul cărora copierea este făcută cu atîtă fidelitate încît cu

Piese din marea varietate a tipurilor monetare geto-dacice

greu pot fi deosebite de originale. Există însă și imitații care, în fapt, numai se inspiră din prototipuri monetare greco-macedonene, dar fără intenția de a le copia aiddoma. De pildă, din monedele înfățișînd chipul lui Zeus s-a păstrat doar cununa de laur, ca semn distinctiv al zeității.

Cele mai cunoscute tipuri monetare de imitație sînt cele de tip Voloșcani (tezaur descoperit în 1914, format din 60 piese, din care s-au păstrat doar 5, caracteristic regiunii vrîncene) și Huși-Vovriești (cu numeroase descoperiri în Moldova, dar și în restul țării: 20 monede de acest fel au fost găsite tocmai la Chișinău-Criș, județul Arad, în 1835). Acest din urmă tip monetar mai reține atenția printr-o caracteristică. În toate

celelalte tezaure geto-dacice monedele sînt noi, creînd impresia că nu ar fi fost vreodată folosite în cadrul schimbului comercial. Monedele de tip Huși-Vovriești prezintă însă un grad avansat de uzură, multe au tăieturi și contramărci ce se suprapun tăieturilor, ceea ce vădește o îndelungată circulație a lor.

Seria de influență cuprinde în general tezaure monetare din vestul țării, acolo unde monetăria geto-dacică a venit în contact cu cea celtică, petrecîndu-se firesc o interferare stilistică între monedele celor două etnii.

Monetăria geto-dacică ne apare, așadar, ca una dintre cele mai prodigioase forme de manifestare a nivelului de cultură și civilizație al vechilor locuitori ai acestor meleaguri. Diversitatea reprezentărilor artistice, gradul de stilizare vădesc înaltul meșteșug al făuritorilor lor, capacitatea de abstractizare la care ajunseser arta geto-dacică. Utilizarea exclusivă a argintului, ca și faptul că monetăria greco-macedoneană a servit de model celei dacice denotă apartenența economică a teritoriului Daciei la comunitatea egeică și tracică a schimburilor comerciale¹. Este știut că, în antichitate, extracția de argint din Dacia era redusă, metalul fiind importat pe calea schimburilor comerciale din Peninsula Balcanică. După instaurarea stăpînirii romane asupra Greciei și Macedoniei, aducerea acestui metal a fost îngreunată și, de aceea, emisiunile monetare geto-dacice de la sfîrșitul sec. II î.e.n. ajung treptat de bronz, avînd deasupra doar o poighiță de argint. În același timp însă se cuvine sublinia că, deși depindea de metalul importat de la sud de Dunăre, apariția monedelor în lumea geto-dacilor constituie un fenomen intern, așa cum o dovedește seria monetară autohtonă, serie care precede pe cea a monedelor imitate după modele traco-macedonene.

Desigur, studiul monedelor geto-dacice se află în plină dezvoltare, oferînd încă un larg cîmp de investigare cercetătorilor. ■

¹ Magazin istoric, nr. 7/1980.

BĂTRÎNUL ZID CHINEZESC

ÎNTINEREȘTE

VALERIU BUDURU

Început de noiembrie 1984. Zilele mohorite de toamnă încă nu și-au făcut apariția și un soare blînd și cald continuă să învălule oamenii și așezările. Pornim de la Beijing, cale de aproximativ 50 kilometri, spre locul unde Marele Zid, această gigantică construcție a Chinei antice, celebre în lumea întreagă, se găsește în cel mai apropiat punct de capitala R.P. Chineze. Drumul traversează o zonă de cîmpie, apoi începe să urce în curbe tot mai strînse. Un prim popas în trecătoarea Juyongguan, unde se vede vechea poartă ce închidea trecerea și deasupra căreia se află vestita „Terasă a norilor“, bogat împodobită cu capete de dragoni, cu imagini de elefanți și „vegheată“ de patru paznici celești sculptați în piatră, și iată-ne, apoi, pe colinele Badaling, unul din cele trei puncte în care zidul a fost recent refăcut și repus în circuitul istoric și turistic. De aici, de la înălțimea fortului aflat în aceste locuri, ai o impresionantă perspectivă asupra giganticei construcții, ce șerpulește pe coastele și culmile munților, asemenea unui dragon uriaș.

3 000 ani de istorie

Construit de-a lungul granițelor, ca un brîu ce înconjură diversele zone ale țării cu scopul de a le apăra de năvălirile triburilor prădalnice, zidul chinezesc a fost martorul a aproape 3 000 ani de istorie. Construcția sa a început în veacul VII î.e.n., în perioada în care China era împărțită în state feudale, fiecare începînd să înalțe ziduri și fortărețe. În perioada dinastiei Qin (221-206 î.e.n.), după unificarea țării, tronsoanele destinate să apere diversele state au fost prelungite și reunite formînd Marele Zid, un singur și imens lanț de apărare ce se întinde pe mii și mii de kilometri¹.

Ridicat la început, în cea mai mare parte, din pămînt,

¹ Magazin istoric, nr. 10/1968, 10/1978.

În timpul lucrărilor de restaurare a Marelui Zid

zidul a fost refăcut în timpul diferitelor dinastii, din cărămizi și blocuri enorme de piatră. În perioada dinastiei Ming (1368-1644), de exemplu, lucrările de reconstruire au durat 200 ani.

Multă vreme s-a considerat că lungimea totală a acestui uriaș briu din cărămidă și piatră ar fi de 6 000 km. Cercetări recente asupra vestigiilor construcției, unele în zone muntoase greu accesibile, demonstrează însă că lungimea zidului atinge aproximativ 10 000 km. Chiar și unele date despre porțiuni ale construcției considerate ca binecunoscute trebuie revizuite. În zona Beijingului, de exemplu, cercetătorii au stabilit că se află nu 180 km de zid, așa cum se menționa în unele lucrări de istorie, ci 500 km.

Impresionantă prin lungime, construcția se impune deopotrivă și prin celelalte dimensiuni. Zidul măsoară, în medie, aproape 8 metri înălțime și 6,5 metri lățime la bază. Cinci cai așezați în front puteau circula pe drumul de rond de pe coama zidului.

De-a lungul zidului — în locuri strategice, de regulă pe creste de munte — au fost construite nenumărate turnuri de pază și semnalizare, ce permiteau o permanentă supraveghere a granițelor. Aici erau staționate trupele ce păzeau trecătorile, erau depozitate armele și hrana pentru oameni. De aici se dădea alarma, ziua — cu ajutorul fumului, iar noaptea — al focului, atunci când dușmanul se apropia de teritoriul țării. Mai târziu, acestui mod de semnalizare i s-au adăugat și salvele de armă. În timpul dinastiei Ming exista chiar un fel de cod cu ajutorul căruia erau semnalizate mișcările inamicului. Pentru o sută de soldați inamici erau aprins un foc și trăsă o salvă. Pentru cinci sute de soldați inamici — două focuri și două salve; pentru o mie — trei focuri și trei salve; pentru cinci mii — patru focuri și patru salve; pentru zece mii — cinci focuri și cinci salve. Mesajele acestea erau retransmise din loc în loc, astfel încât în câteva ore ele ajungeau din cel mai îndepărtat punct al țării, până în Capitală.

Mulțimi din toată

împărăția

În decursul vremii, în multe lucrări s-a pomenit despre Marele Zid chinezesc. Scriind în 1677 cunoscuta sa lucrare despre China, marele diplomat român N. Milescu Spătarul¹, de exemplu, nota în capitolul al șaptesprezecelea al cărții sale: „Despre Marele Zid chinezesc care înconjură împărăția Chinei s-au scris lucruri minunate de către mulți istorici vechi și noi. El a fost făcut de către vechiul împărat chinez Ksi²... Pentru asta

Elemente decorative descoperite cu prilejul reconstruirii zidului (pp. 40, 41)

a adunat mulțime fără număr de oameni din toată împărăția chineză, luind din fiecare zece oameni trei, și erau atît de mulți, încît nu mai urcau pe înălțimile zidului cu piatră, ci varul și cărămida și le treceau unul altuia, din mină în mină, iar în jurul zidului era mișună de oameni. De aceea s-a terminat atît de repede, pentru că lucrul s-a început în mai multe locuri deodată și l-au sfîrșit cu cea mai mare iuteală, iar de la împărăție era poruncă strașnică să se pedepsească cu moartea acela care nu zidește zidul atît de tare încît să nu poată pătrunde un piron de

fier acolo unde se leagă cu var piatră de piatră³.

Numeroase legende povestesc, de asemenea, despre Marele Zid, amintesc despre uriașele eforturi, despre măiestria și ingeniozitatea încorporate în această gigantică operă. Una din ele, de exemplu, relatează, despre iscusința și meticulozitatea meșterului Yi Kaizhan care lucra la porțiunea din extremitatea vestică a Marelui Zid, în trecătoarea Yiayuguan. El știa să calculeze și să folosească cu atîtă precizie numărul oamenilor și al materialelor de care era nevoie, astfel încît să fie exclusă orice risipă. Într-una din zile, supraveghetorul, care nu-l avea la inimă, îi spuse: „Îți voi da numai o cărămidă în plus față de numărul de care pretinzi că ai nevoie. Dacă ea îți va prisi, o voi fixa eu însumi pe zidul turnului întru amintirea numelui tău. Dacă vei avea nevoie de cărămizi în plus, vei fi pedepsit“.

Yi Kaizhan a acceptat și cînd construcția a luat sfîrșit i-a rămas într-adevăr doar o cărămidă. Se spune că aceasta poate fi văzută și astăzi pe partea de vest a turnului din porțiunea Marelui Zid aflată în trecătoarea Yiayuguan.

Alte legende și povestiri evocă imensele sacrificii pe care le-a cerut din partea poporului această construcție. Cînd a început unificarea diverselor tronșoane ale zidului, împăratul Shihuangdi, din dinastia Qin, a recrutat pentru lucrări mii și mii de oameni, soldați și civili, reprezentînd o cincime din mina de lucru a țării. Cei mai mulți dintre ei au murit în timpul lucrului. În decursul vremii, milioane și milioane de oameni, generații și generații de trudi-tori au muncit aici, plătind un greu tribut uriașei construcții.

Printre relatările care evocă uriașele suferințe legate de această construcție se află și o legendă născută în zona în care se găsește extremitatea de est a Marelui Zid. Rămăsa acasă, în vreme ce soțul ei, Fan Xiliang, lucra la marea construcție, Meng Jianguū n-a primit multă vreme vești de la el,

¹ Magazin istoric, nr. 12/1975, 2/1982.

² Este vorba de împăratul Shihuangdi, din dinastia Qin.

³ N. Spătarul Milescu, *Descrierea Chinei*, Editura Minerva, București, 1975.

deși la fiecare apropiere a iernii îi trimitea haine groase care să-l apere de frig. În cele din urmă, s-a hotărât să plece în căutarea lui. A străbătut pe jos drum lung și a întâmpinat multe opreliști și greutăți pînă la locul unde ar fi trebuit să-l găsească. Ajunsă aici, a aflat că soțul a murit și a fost înmormintat în zid împreună cu alți lucrători. Meng Jiangnū a plîns într-atît încît lacrimile ei s-au transformat în șiroaie de sînge. Plînsul ei a înduioșat cerul care s-a îndurat de ea. Cu un zgomot asurzitor, zidul s-a deschis, dînd la iveală cor-

ei nemaiputîndu-se zări decît sub formă de poteci sau moloz.

De mai multă vreme, Marele Zid, ca și celelalte importante monumente și vestigii istorice în care China este atît de bogată, se află sub protecția statului și s-au întreprins vaste lucrări de ocrotire și punere a lor în valoare. În ceea ce privește zidul, încă în anul 1952, după cum a relatat presa, guvernul de la Beijing a alocat, în ciuda dificultăților din perioada imediat următoare proclamării R.P. Chineze, importante sume în vederea reparării unor porțiuni din această mă-

un larg interes și de mult sprijin din partea populației, care contribuie la stringerea fondurilor necesare reconstrucției. Ziarele chineze au publicat numeroase liste cu numele donatorilor de fonduri, destinate acestui scop. Numele persoanelor și organizațiilor care au înscris sume mai importante vor fi fixate pe plăcuțe ce vor fi fixate în zid. Presa a relatat că unii din acești donatori au dorit să rămînă anonimi. Un cetățean chinez din Hongkong, care a contribuit cu o importantă sumă de bani, a preferat să nu-și declină numele, dar a cerut, în schimb, ca pe plăcuța ce urmează a fi fixată în zid să fie gravate numele atleților chinezi medaliați cu aur la Jocurile Olimpice de la Los Angeles, din 1984.

Numerosi cetățeni participă și la culegerea de informații cu caracter istoric despre Marele Zid, străbătînd cu pasul porțiuni ale construcției aflate în zone îndepărtate și în locuri greu accesibile, măsurînd și notînd cele descoperite. Ziarele au scris, de exemplu, despre acțiunea a trei tineri muncitori, care, la 4 mai 1984, au plecat pe jos într-o călătorie de studiere a zidului¹.

Un funcționar a străbătut, de asemenea, pe jos o bună parte din traseul zidului, adunînd date interesante care servesc la cunoașterea îndelungatei istorii a acestei construcții. Pe cît posibil, lucrările de refacere se fac cu pietre și cărămizi ce au făcut parte din construcția originală. Cetățenii își aduc contribuția și la această acțiune, stringînd materialele originare și punîndu-le la dispoziția restauratorilor.

Și astfel, bătrînul zid întinerește. Peste milenii ni se dezvăluie, într-o imagine tot mai cuprinzătoare, una din cele mai splendide opere arhitecturale ale lumii antice, adevărată emblemă a multimilenarei istorii a poporului chinez. ■

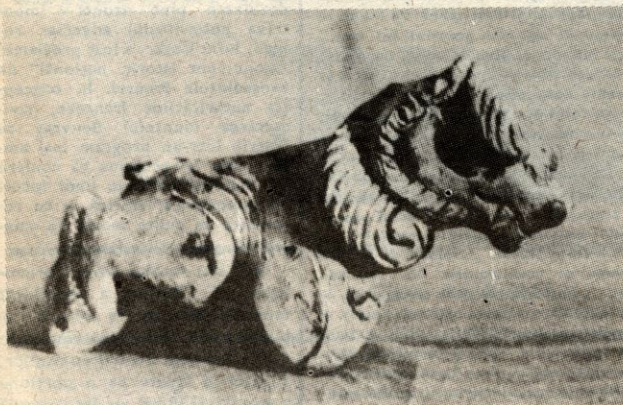
pul neînsușit al soțului. Mai tîrziu, aici a fost clădit un templu care păstrează amintirea dragostei acestei femei și evocă singele și lacrimile cu care generații și generații de trudi-torii au plătit această construcție.

Măreția de odinioară

Mîndru simbol al Chinei de odinioară și, în același timp, un simbol al suferințelor îndurate de popor de-a lungul vremii, Marele Zid a cunoscut, în decursul mileniilor, deteriorări imense. Într-un articol, apărut în nr. 3/1985 al revistei *China Reconstructs*, se menționează că mai mult de două treimi din marea construcție au căzut în ruine, în unele locuri traseul

reață construcție. În ultimii ani, eforturile menite să integreze pe deplin în circuitul istoric acest vestit monument al trecutului s-au intensificat atît pe planul cercetărilor, efectuate de colective de arheologi și alți specialiști, cît și al stringerii de fonduri și efectuării de lucrări de refacere. Desigur, nu se pune problema restaurării integrale a zidului. Ar fi o lucrare ce ar necesita nu numai eforturi materiale uriașe, dar care nu și-ar găsi nici o justificare practică. Este vorba de reconstruirea unor secțiuni, în diferite zone ale țării, care să aducă în fața generațiilor de azi și de mîine o imagine a măreției și grandorii acestei opere a Chinei antice.

După cum ne-au povestit gazdele, acțiunea se bucură de

¹ În ziua cînd revista noastră intră la tipar, presa cotidiană chineză anunță că cei trei tineri și-au încheiat cu bine călătoria. Ei au parcurs, pe jos, 6.450 km. au descris amănunțit locurile prin care au trecut și starea actuală a zidului, au făcut peste 7.000 fotografii și au descoperit vestigii istorice necunoscute pînă în prezent.

Varșovia. Sprawy Międzynarodowe: Politica externă a României — „spirit activ și dinamism diplomatic”

• CLIO ANUNȚĂ •

VERCINGETORIX LA BIBRAC

„Trăsătura caracteristică a diplomației românești o constituie spiritul ei activ și faptul că se manifestă de foarte multă vreme”. Este concluzia pe care Francisek Golemski, docent la Institutul polonez pentru relații internaționale, o formulează în studiul intitulat: *Politica externă a României*, publicat în nr. 7-8/1985 al revistei *Sprawy Międzynarodowe*.

Utilizând o vastă bibliografie, în cadrul căreia un loc important îl ocupă numeroase lucrări românești, aparute îndeosebi în ultimele două decenii, precum și documente ale partidului și statului nostru, cercetătorul polonez prezintă mai întâi o istorie a diplomației românești, pentru a ilustra rădăcinile naționale ale actualelor orientări ale politicii externe a României, politică elaborată și pusă în practică sub directa conducere și cu participarea personală, determinată a tovarășului Nicolae Ceaușescu: „Începuturile făuririi statului modern român — scrie cercetătorul polonez — coincid, în principiu, cu secolul XIX. Este o perioadă deosebită pentru popoarele din Europa de sud și răsăriteană. Pe atunci se cristalizase voința fiecărui popor din regiune de a-și crea propriul lui stat... Conturul României moderne a luat naștere într-un loc bine definit al Europei... Sfera în care s-a consolidat sentimentul de identitate națională a fost limba, și evoluția ei în decursul veacurilor a devenit baza menținerii continuității”. Francisek Golemski subliniază, apoi, caracterul deschis al culturii românești, disponibilitățile ei de a recepta ceea ce a fost valoros în alte culturi, arătând însă că predominanță au fost trăsăturile autohtone, specifice: „Procesul afirmării propriei identități a fost însoțit de influența elementelor provenite din moștenirea culturală a Europei. Ele au îmbogățit cultura autohtonă, i-au permis să facă o sinteză a valorilor străine și proprii. În secolul XIX acest proces s-a intensificat, odată cu trezirea conștiinței naționale a întregii societăți”.

Cercetătorul polonez analizează etapele acestui proces: „Explozia de la 1821 — a lui Tudor Vladimirescu — precum și evenimentele din perioada „Primăverii popoarelor” [expresie sub care e cunoscută perioada inaugurată de revoluția de la 1848] au influențat, fără îndoială, creșterea spiritului activ al societății de pe pământurile românești în vederea afirmării ideilor unitii. Primul pas important pe calea independenței a fost unirea din 1859 a principatelor Moldova și Valahia, sub sceptrul domnitorului Alexandru Ioan Cuza. Activitatea diplomatică din acea perioadă a fost subordonată unui singur scop: unirea principatelor și dobândirea independenței... Unirea a fost primul pas... Evenimentele din 1877 și războiul ruso-turc au grăbit pasul decisiv și proclamarea independenței absolute”. „Ea — arată în continuare Golemski — ar fi fost imposibilă fără activitatea anterioară a fruntașilor politici și, mai ales, fără voința întregului popor român... Apariția statului independent român în 1877 a fost un moment crucial în activitatea externă a statului”.

În continuare, studiul face o analiză a politicii externe în nolle condiții de existență ale statului român după 1877, arătându-se că „secolul prioritar al diplomației românești era tendința spre menținerea unor relații avantajoase atît cu puterile europene, cît și cu statele din Balcani. Integritatea teritorială, garantarea și consolidarea ei au devenit obiectivele fundamentale ale statului român în contactele sale externe”.

Unirea Principatelor și dobândirea independenței nu soluționaseră însă toate problemele statului modern român. În afara frontierelor sale „continua să se afle încă populație românească. Era vorba în primul rînd de Transilvania”.

După desăvîrșirea statului național român unitar, activitatea diplomatică a României, subliniază în continuare autorul, „a fost orientată spre menținerea statu-quoului în Europa și spre consolidarea integrității teritoriale a țării. Activitatea diplomatică a României în acea perioadă era îndreptată spre realizarea hotărârii a principilor naționale, cu rezultatul esențial ce decurgea din aceasta — dreptul la existență egală în drepturi a țărilor mici și mijlocii cu cele mari, iar pe de altă parte — principiul colaborării internaționale, care, în esență sa, trebuia să garanteze egalitatea suverană a fiecărui stat.

Privind relațiile externe în evoluția istorică a statului român — etapele pe care aceste relații le-au cunoscut, Fr. Golemski — scrie că: „există însă un element comun pentru toate aceste perioade. Este vorba, mai ales, de dorința României de a consolida drepturile ei independente și suverane de a-și decide soarta”.

Mont-Beuvray, o colină pe care se află vechiul oraș francez Bibrac, din inima masivului muntos Morvan, unde, în anul 52 î.e.n., îndrăznețul comandant de oști galice Vercingetorix¹ a chemat la luptă unită triburile galice — dezbinată pînă atunci — împotriva puternicului adversar roman, Iuliu Cezar, a fost proclamat „monument istoric național” de președintele Franței. În concepția autorităților franceze, consacrarea muntelui Beuvray se înscrie într-un program mai amplu, care își propune să confere un plus de prestigiu unor locuri cu importanță istorică și cu rezonanță de multe secole în conștiința poporului francez.

Încă din secolul trecut, arheologul J.C. Bulliot a identificat muntele Beuvray ca vechia capitală a heduilor, trib existent în Gallia înaintea venirii romanilor. Săpăturile făcute pe o porțiune a așezării (135 ha) au dat la iveală un mare număr de construcții, urme de fortificații, numeroase obiecte, conservate astăzi la Muzeul de antichități naționale din Saint-Germain-en-Laye.

În vara anului 1984, săpăturile au fost reluate, cu participarea și a unor specialiști străini. Cercetările arheologice de la Bibrac vor dura zece ani. Deocamdată, în ciuda numeroaselor case de chirpici și de lemn, acoperite cu paie sau țigle, a vastelor reședințe ale notabililor, construite în piatră, după moda romană, a templului închinat divinităților galice, a cartierului meșterilor care prelucrau metalul, toate deja descoperite, Bibracul își păstrează încă mare parte din tainele sale.

F. D.

¹ Magazin istoric, nr. 8.9/1975.

CURSA SPRE ROMA

DAN KURZMAN

În ziua de 18 august 1943, generalul D.D. Eisenhower, comandantul suprem al forțelor expediționare anglo-americane, primea o directivă din partea organismului militar anglo-american cu sediul la Washington (Combined Chiefs of Staff) în care i se relata că problema-cheie în orientarea generalilor italieni care se pregăteau să ceară armistițiul era: dispuneau aliații de forțe suficiente pentru a ocupa capitala țării înaintea germanilor? Comitetul mixt al șefilor de state majore era categoric de părere că Eisenhower nici nu trebuia să se obosească să răspundă la o asemenea frământare a italienilor care scontau ca aproximativ 15 divizii aliate să fie îndreptate spre Roma. În realitate, Eisenhower nu dispunea nici măcar de trei divizii pentru a debarca în golful Salerno.

Peste două luni, în octombrie 1943, campania din Italia și problema ocupării Romei aveau să fie evocate la Conferința de la Moscova a miniștrilor afacerilor externe ai Angliei, S.U.A. și U.R.S.S.¹ și, ulterior, la Conferința de la Teheran unde, la obiecția mareșalului Stalin, că el nu vede vreo necesitate ca occidentalii

să ocupe Roma, Churchill a răspuns: „generalul Alexander, care, sub autoritatea lui Eisenhower, comandă în Italia Grupul 15 de armate, și-a asumat ca sarcină nu numai să ocupe Roma, ci și să distrugă sau să facă prizoniere 10 pînă la 11 divizii germane“.

Practic, aliații anglo-americani au avut ca țintă Roma din 19 iulie 1943, ziua primului lor bombardament asupra capitalei italiene, pînă la 4 iunie 1944, data cînd au intrat în oraș.

A fost o campanie lungă, incomparabil mai lungă și mai costisitoare decît se așteptase. În răstimpul celor nouă luni de ocupație nazistă, Roma, proclamată oraș deschis², pentru a feri monumentele sale istorice de distrugere, a trăit o cumplită suferință.

„Un sentiment de deprimare — scria Luigi Longo — a cuprins poporul și pe cei care luptau: sosirea primilor soldați fu fugiți din

¹ Viața din acele luni a fost reconstituită, în toamna anului 1945, de celebrul cineast Roberto Rossellini. Într-una din capodoperele neorealismului italian, filmul *Roma — oraș deschis*, creat sub auspiciile mișcării de rezistență antifascistă. Regizorul, ascuns spre a nu fi arestat de autoritățile fasciste de ocupație, era ținut zi de zi la curent cu întîmplările ce se petreceau într-o capitală aflată sub suplicul teroarei hitleriste.

² *Magazin istoric*, nr. 2-8/1985; 6-8, 10, 11/1968.

zonele în care se dădeau lupte, zdrențuiți, plini de sînge, cu căștile așezate strîmb și puștile bălăbăind, a făcut să crească impresia că totul era pradă haosului, unei confuzii ce nu mai putea fi oprită¹. Unitățile lui Hitler ocupau poziții pe străzile pustii sau populate de o lume ostilă, mută. Italienii urmăreau cu sumbră deznaștere însemnele cu capete de mort ale tanchiștilor hitleriști, mitralierele gata să împrăștie gloanțe.

Din rîndurile acelor oameni îngroziți de bombardamente, scribiți de proclamațiile războinice, hăituiți de naști, avea să se ridice, și mai curajoasă, mișcarea de rezistență, care a scris o pagină de istorie plină de jertfe și eroism, demonstrînd o năzuință profundă și de nestăvilit către eliberare și regăsirea demnității. În acele zile de debandadă și haos au ieșit la iveală cu strălucire virtuțile poporului italian. Militarului fugit de pe zona controlată de naști și se asigura un costum civil, ofițerului și soldatului aliat scăpat din prizonierat i se asigura găzduire, evreului hăituit i se asigura o ascunzătoare. Cum scria istoricul Giuliano Procacci, „în nenorocire poporul italian începea să-și regăsească tradițiile vechii sale civilizații”².

Evenimentele petrecute în Italia între 25 iulie 1943, data arestării lui Mussolini, și 4 iunie 1944, ziua eliberării Romei de către aliați, constituie subiectul cărții intitulată

The Race for Rome (Cursa spre Roma), scrisă de publicistul și istoricul american Dan Kurzman. Succesul de care s-a bucurat atît în rîndul specialiștilor cît și al marelui public, calificativul „excepțional” acordat de marea majoritate a criticilor, au determinat numeroase traduceri și reeditări ale lucrării. Investigînd mii de documente de arhivă, multe dintre ele inedite, discutînd personal cu peste 800 din actorii și martorii acestor lungi luni de lupte, studiînd sute de cărți, memorii, agende, blocnotesuri ale contemporanilor, parcurînd mai toate revistele și ziarele vremii, Dan Kurzman recrează, într-o relatare emoționantă și captivantă, patriotismul populației romane, vitejia ostașilor de diferite naționalități care au înfruntat armatele Wehrmachtului de sub comanda marelui lui Kesselring, unitățile SS și Gestapoul. Autorul american reușește să redea și o imagine veridică a rivalităților din tabăra aliată, unde orgoliul și ambițiile personale ale unor comandanți au transformat Roma, orașul pe cît de răvășit pe atît de rîvnit, într-un fel de trofeu aflat la capătul unei curse infernale, adesea crudă, adesea tragică.

Începînd cu acest număr, prezentăm într-o formă prescurtată cîtoritorilor noștri cîteva episoade principale din Cursa spre Roma. Titlul episodului și subtitlurile aparțin redacției.

Cristian POPIȘTEANU

O simplă amenințare

Pentru Adolf Hitler, Roma este un cuib de trădători¹. Suspiciunile lui în privința aliaților italieni se confirmă în 25 iulie 1943, cînd un grup de fasciști dizidenți îi iau puterea lui Benito Mussolini². La 3 septembrie, o săptămînă înainte de debarcare aliaților la Salerno³, mareșalul Pietro Badoglio⁴, care-i succedase Ducei, semnează un acord de armistițiu separat cu aliații⁵, împreună cu regele Victor Emmanuel III⁶, se duce în

liniile lor din sudul Italiei. Turbat de furie, Hitler ordonă imediat trupelor naziste să ocupe Roma. Orașul trebuie să știe cine îi este stăpîn.

În după-amiaza zilei de 10 septembrie, în timp ce nemții intră în Roma, marele rabin Israel Zolli se duce în goană la prefectul poliției, cunoscut pentru sentimentele lui antinaziste, și-i cere îngrijorat sfatul.

— Dacă am înțeles bine, răspunde prefectul, o oră după ce germanii au intrat în Praga l-au ucis pe marele rabin. Păreră mea este că ar trebui să plecați de-acasă cîteva zile, pînă ne dăm seama ce au de gînd să facă aici. După care

veți fi în măsură să luați dv. înșivă o hotărîre.

Soția și fiica lui, Miriam, se adăpostesc la prieteni. Nevrînd să îngreuneze situația cuiva, Zolli rămîne acasă. Toată noaptea așteaptă să audă țîrîitul soneriei, bătăi cu pumnul în ușă. Teama lui este teama în întregii Rome. Nici papa, Pius XII, nu e sigur de soarta lui.

Secretul trădat

La 12 septembrie, două zile după ocuparea Romei, șeful trupelor SS din Italia, Karl Wolff, este chemat de Hitler la cartierul său general de la Rastenburg⁷.

— Wolff, îți încredințez o misiune, îi spune Führerul. O misiune ultrasecretă.

— Jawohl, mein Führer!

— Îți ordon ca împreună cu trupele de care dispui să ocupi, imediat ce va fi posibil, cetatea Vaticanului, să transporti în locuri sigure arhivele și lucru-

¹ În numeroase pagini, *Magazin istoric* a prezentat cititorilor săi avaturile alianței dintre Hitler și Mussolini (nr. 1/1968, 7/1970, 6/1972, 5-9/1973, 4/1976, 2-4/1984, 2-5/1985).

² *Magazin istoric*, nr. 1/1967; 4/1970; 2/1980; 4/1974.

³ Victor Emmanuel III (1869-1947), rege al Italiei (1900-1946). În timpul primului război mondial, prin continuarea sa prezentă pe front, a contribuit la restabilirea prestigiuului monarhiei. Dar, în 1922, nu a schițat nici o împotrivire la marșul cămașilor negre asupra Romei (*Magazin istoric*, nr. 3/1969) și nici la instaurarea regimului fascist în Italia. A acceptat titlurile de împărat al Etiopiei și rege al Albaniei. În pofida faptului că Ducele îl deposează, practic, de toate prerogativele politice.

⁴ În 1943, înfrîngerile militare sufe-

rite de armatele hitleriste și fasciste l-au determinat pe rege — la insistențele Marelui consiliu fascist — să reapară pe scena politică. Din ordinul său, Mussolini a fost arestat. Intervenția germanilor l-a constrins să părăsească Roma și să se refugieze la Brindisi. Desi renegat de toate partidele politice, Victor Emmanuel III nu s-a decis să abdice, în favoarea fiului său Umberto, decît în 1946, an în care a plecat în Egipt, unde, la Alexandria, a și încetat din viață. În urma referendumului din iunie 1946, Italia a fost proclamată Republică.

⁷ *Magazin istoric*, nr. 6/1980, 8/1983.

rile de valoare și să-l duci pe papă și întreaga Curie în nordul Italiei. Nu vreau să cadă în mâinile aliaților. Vaticanul este un centru de spioni și de propagandă antinazistă.

Impasibil, Wolff ascultă în continuare:

— Îl voi duce apoi pe papă în Germania, sau, poate, în Liechtenstein, care e neutru. Asta va depinde de desfășurarea ulterioară a evenimentelor. Până la ce dată crezi că-ți vei putea îndeplini misiunea?

Wolff răspunde că nu e în măsură să stabilească un termen precis. Va fi necesar să transfere în Italia noi unități de poliție și de SS, ceea ce cere timp. De asemenea, va avea nevoie de specialiști ca să pună în loc sigur documentele și operele de artă, oameni care să cunoască limbile vechi, latina și greaca, dar și italiana și alte limbi moderne. Operația nu va putea începe înainte de patru până la șase săptămâni.

— Mult prea mult, mormăie Hitler. Grăbește pregătirile și fă-mi un raport în 15 zile.

El știe că în curând s-ar putea ca germanii să fie siliți să abandoneze Roma.

Wolff înclină din cap și pleacă complet dezorientat. Ar face orice pentru Führer, dar să-l răpească pe papă i se pare o nebunie. În plus, capul Bisericii catolice i-ar putea fi de folos lui dacă... dacă germanii vor pierde războiul. Generalul SS Wolff se reîntoarce la cartierul său general din Italia, aflat la Fasano (stațiune balneară pe malul lacului Garda, la sud-est de Salò, sediul republicii lui Mussolini). Acolo, începe să pună mașinăria în mișcare, dar numai pentru a-l face pe Hitler să creadă că lucrează serios pentru îndeplinirea misiunii. În realitate, este ferm hotărât s-o saboteze. Un singur gând îl obsedează și-i dictează comportarea: dacă Germania va pierde războiul, va fi bine să mai aibă un protector — pe Pius XII.

Ca să nu dea loc la bănuieli, îi ordonă generalului SS Wilhelm Harster, șeful Gestapoului în Italia, să recruteze din sudul Tirolului oameni care să știe să citească și să scrie în latină, greacă, franceză și engleză. Și pune la punct planul schițat în linii mari de șeful

Roma, 26 iulie 1943: după anunțarea căderii fascismului, italienii își manifestă entuziasmul în fața palatului Veneției

lui, comandantul suprem al SS-ului și Gestapoului, Heinrich Himmler: aproximativ 2 000 din soldații lui Wolff vor bloca toate ieșirile Vaticanului, ocupînd postul de radio, arestîndu-i pe papă și pe cardinali și ducîndu-i în cea mai mare grabă spre nord, mai înainte ca italienii sau aliații să poată interveni. Convoiul de mașini și camioane ale poliției se va îndrepta spre Liechtenstein prin Bolzano. Între timp, alte trupe vor răscoli Vaticanul în căutarea refugiaților politici, a dezertorilor germani și a evreilor, iar cei care nu vor putea fi capturați vor fi constrînși să moară de foame. În același timp, un grup special, alcătuit din 50 oameni, va „rechiziționa” comorile Vaticanului: tablouri, sculpturi, aur, devize străine și arhive, inclusiv 500 000 cărți, 60 000 desene, stampe și gravuri și 7 000 incunabule (cărți imprimate înainte de 1500). Himmler și Martin Bormann, șeful cancelariei naziste, cărora le aparținea ideea răpirii, voiau, îndeosebi, să pună mîna pe vechi documente scrise cu caractere runice, relatînd persecuțiile la care fuseseră supuși strămoșii lor germani de

către creștini. Urmăreau, de asemenea, să găsească acte recente, demonstrînd că Vaticanul uneltise cu monarhia pentru debarcarea lui Mussolini. Astfel de „probe” erau menite să-i determine pe catolicii din Germania să-l recunoască pe Hitler drept unicul lor șef spiritual.

Călcîndu-și jurămîntul făcut Führerului, Wolff trădează secretul povestindu-i despre complot lui Rudolf Rahn, ambasadorul Germaniei în republica lui Mussolini. Rahn vorbește generalului Enno von Rintelen, atașatul militar german la Roma, care, la rîndul său, îl informează pe baronul Ernst von Weizsäcker, ambasadorul german pe lângă Vatican.

50 kg aur

Îngrijorat și el de gîndul că Germania va pierde războiul, Weizsäcker, ca și Wolff, se gîndise la o eventuală încheiere a unei păci separate cu aliații occidentali. După părăirea ambasadorului, papa era singurul om din lume care ar fi putut servi drept instrument pentru o pace negociată între Germania și anglo-ame-

ricani. Și iată că acum afla că Hitler proiectase un raid contra Vaticanului și răpirea papei!

De-abia auzise vestea, când i se aduce la cunoștință că papa ar dori să aibă o întrevedere cu el în privința complotului ce se urzea. De fapt, zvonul făcuse înconjurul întregii Italii, deoarece, o zi înainte, la 7 octombrie 1943, într-o emisiune a postului de radio din Salo, se făcuse o inexplicabilă aluzie la acțiunea secretă a lui Hitler, anunțându-se că „în Germania erau deja pregătite apartamente pentru papă”.

— Nu mă voi clinti din Roma — îi spune Pius XII. Am fost pus aici prin voința Domnului și, dacă vor să mă scoată, vor trebui să mă lege fedeleș și să mă poarte ca pe un pachet, pentru că eu țin cu tot dinadinsul să rămân aici.

Weizsäcker îl întreabă dacă nu crede că ar fi necesar să fie lansate cu bună-știință zvonuri capabile să alarmeze întreaga lume catolică pentru a descuraja, de la bun început, orice tentativă de acest fel. Papa răspunde negativ, dar

lasă să se înțeleagă că speră ca interlocutorul său să facă uz de toată trecerea pe care o are pentru a rezolva situația.

Papa este deci ca și prizonier. Nu vrea să părăsească Roma, dar ezită să întreprindă vreo acțiune care l-ar putea determina pe Hitler să-și pună planul în aplicare fără să mai aștepte. De pildă, să-i protejeze fățiș pe evrei. De aceea, simte o mare ușurare când aude că autoritățile germane din Italia au declarat că nu-i vor deporta pe evrei dacă aceștia le vor da, peste exact 36 ore, nici un minut în plus, 50 kg aur. Marele rabin își dă lanțul de la gît și o trimite pe fiica sa să adune bijuterii de la rude și prieteni. A doua zi dimineața, la ora 7, aflind că nu s-au strîns de la comunitate decît 35 kg în loc de cele 50 cerute, Israel Zolli se decide să se ducă să ceară diferența de 15 kg, care mai erau necesare, de la Pius XII.

Deși cu groaza în suflet, marele rabin e preocupat de o problemă mărunță: ținuta în care urma să se prezinte la Vatican. Se va duce într-un costum jerpelit! Își părăsise locuința și toate bunurile și

găsise adăpost la un catolic, Amedeo Pierantoni, al cărui fiu lupta în mișcarea de rezistență.

— Vom pătrunde printr-una din porțile din spate — îi spune prietenul său care-i aranjase intrarea. Vaticanul e păzit tot timpul de Gestapo. Veți fi prezentat drept un inginer chemat să examineze unele ziduri în construcție.

— Întotdeauna m-a pasionat să examinez ziduri, răspunde Zolli.

La Vatican, muncitorii îl salută cu multă politețe pe „inginerul” rotofei care, după ce „studiază” atent planurile de construcție, se mulțumește să dea aprobativ din cap. Apoi, cei doi vizitatori se îndreaptă agale spre biroul trezorerului, care-i întâmpină cu căldură.

— Dă Doamne ca Noul Testament să-nu-l părăsească pe cel Vechi!, exclamă Zolli. Vă implor, ajutați-mă! Pentru rambursare mă fac eu însumi garant și, fiindcă sînt sărac, datoria va fi plătită de evrei din lumea întreagă.

— Reveniți înainte de ora unu, îi spune trezorerul, după ce se consultă cu papa. Birourile vor fi goale, dar doi sau trei funcționari vă vor aștepta și vă vor înmîna pachetul. Puteți lăsa o chitanță sub forma unui simplu bilet. Nu va fi nici o dificultate.

— Mulțumiți-i Excelenței Sale din partea mea, murmură Zolli, cu mult mai emoționat decît lasă să se vadă.

În acest timp, în fața sinagogii se strînge o mulțime de oameni. Așteaptă să le vină rîndul pentru a contribui la colecta de aur. Cei mai mulți sînt evrei săraci, ale căror vesminte modeste contrastează cu verighetele, brățările și celelalte bijuterii de aur pe care le aduc. Există însă și evrei mai bogați și chiar ne-evrei, care par să nu fie siguri că oferta lor va fi acceptată. Alții nu vor decît să-și vîndă aurul, și primesc 400 lire pentru gram, plătite din donații. Din ce în ce mai multă lume se înghesuie la ușa sinagogii, gata să contribuie la prada pentru Hitler. În fine, totalul de 50 kg este strîns și Zolli trimite un bilet anunțînd acest lucru la Sfîntul Scaun.

Pe 28 septembrie, doi șefi ai comunității evreiești se pre-

La Cassibile, o piatră cioplită în grabă amintește momentul semnării armistițiului dintre aliați și Italia

zintă la cartierul general al Gestapoului din via Tasso. Dacă plătesc, vor avea dreptul să trăiască. Căpitanul SS Schutz îi primește bruscându-i. După o foarte minuțioasă cîntărire, Schutz pretinde că a fost tras pe sfoară și că nu au fost aduse decît 45,3 kg aur în loc de 50. Evreii cer ca aurul să fie recîntărit și, după o lungă tîrguială, Schutz acceptă. Treaba reîncepe. În sinagogă, evreii din Roma așteaptă cu teamă întoarcerea delegației și, cu fiecare oră ce se scurge, teama lor sporește. Poate delegația a fost arestată? Comunitatea a fost oare trădată? Vor trebui să fugă care încotro?

O cerere puțin obișnuită

Tîrziu în noapte, multe ore după plecare, delegația se reîntoarce. A doua cîntărire a dovedit că erau într-adevăr cele 50 kg cerute. Schutz refuzase să semneze vreo chitanță. Noutatea se răspîndește imediat în ghetou și evreii se bucură. Și-au cumpărat viața; sînt în siguranță; nu vor fi nevoiți să-și părăsească locuințele.

Dar în noaptea de 15 octombrie, pe la orele 4, ghetoul este cuprins de panică. Răsună strigăte și lovituri în uși:

— Fugiți! Fugiți! Salvați-vă cît mai e încă posibil! Vin nemții în camioane să ne ridice! Fugiți înainte de a fi prea tîrziu!

Este urmarea mesajului adresat de Himmler șefului poliției din Roma, locotenent-colonelul Kappler: „Se știe că un grup de evrei a colaborat intens cu mișcarea Badoglio și suprimarea lui imediată reprezintă, printre altele, o măsură de securitate necesară pentru a garanta ordinea indispensabilă din spatele frontului sud”.

La 18 octombrie, un „marfar” părăsește gara Tiburtina, ticsit cu peste 1 000 bărbați, femei și copii. O săptămîină mai tîrziu, primii evrei din Roma, în număr de cîteva sute, mor în camerele de gazare de la Auschwitz. Marea majoritate a celor 8 000 evrei din capitala italiană reușește însă să se salveze. Mulți

se adăpostesc în bisericile și mănăstirile din oraș, toate declarate de către Vatican deschise refugiaților.

Weizsäcker are de îndeplinit cea mai dificilă misiune diplomatică. Trebuie cu orice preț să-l împiedice pe papă să protesteze împotriva arestărilor. E primit de cardinalul Maglione, care intră direct în subiect.

— Papa, spune el, e cuprins de cea mai adîncă tristețe la gîndul că oameni săraci și inocenți au de suferit din pricina rasei lor și asta „sub proprii săi ochi”.

Ambasadorul ascultă atent și își întocmește cu grijă răspunsul. Trebuie să-l roage pe cardinal să accepte o cerere puțin obișnuită — să-i permită să păstreze protestul secret față de propriul său guvern.

Maglione se declară surprins. Weizsäcker îl asigură că va face tot ce-i va sta în putință, la nivel local, pentru a-i salva pe evrei; dar că nu voia să-și asume răspunderea de a le comunica superiorilor săi protestul papal. Le cunoaște mentalitatea, afirmă el, și ar reacționa cu o violență și mai mare, nu numai împotriva evreilor dar și a Bisericii.

Evident, amîndurora le vine în minte cuvîntul „răpire”.

Cardinalul sfîrșește prin a-și da consimțămîntul. Weizsäcker răsuflă ușurat. Papa e de acord cu Maglione, nădăjduind că ambasadorul german e de bună-credință și apreciind că avertismentul lui în privința pericolelor pe care le-ar implica fie și un protest personal nu face decît să confirme ceea ce el însuși gîndise — și anume că un protest public nu numai că nu ar salva nici măcar un singur evreu, dar ar amenința existența însăși a Vaticanului.

În acest început de octombrie 1943, îmbătrînit, obosit, palid, Mussolini se ridică de la biroul său acoperit cu hîrtii, pentru a-l întîmpina pe oaspetele venit la Salo, de la Roma. Colonelul SS Eugen Dollmann îl felicită pentru „revenirea la putere” în fruntea Republicii Sociale Italiene. Ducele aduce imediat vorba despre Roma.

Cum se comportă orașul după destituirea sa? Și sub ocupația germană?

— Romanii, îi spune cu o sinceritate brutală Dollmann, se bucură de lovitura antifascistă și nu se pot împăca cu ideea ocupației germane.

Ducele rămîne multă vreme tăcut, prost, profund rănit. Apoi, izbucnește cu tot fanatismul de care făcea dovadă altădată, cînd îmbăta cu vorbe mulțimile romane de la înălțimea faimosului său balcon din Piața Veneției:

— Cu atît mai rău! Cu atît mai rău! Roma trebuie să rămînă în mîinile noastre, în ciuda romanilor! Fără Roma, noua Republică Socială Italiană nu e decît un edificiu fără temelie.

Ducele se așază și începe să mîzgălească pe un blocnot ideile principale dintr-un mesaj pentru Hitler. Își scoate ochelarii și, ținînd carnetul la distanță, citește cu voce tare: cu toate că nu e la curent cu proiectele înaltului Comandament German, crede că trebuie să insiste asupra importanței vitale a Romei. Venind după abandonarea Neapolelui, pierderea Romei ar avea imense repercusiuni în Italia și în lume. Trebuie acordată o atenție cu totul deosebită aspectelor politice și psihologice ale unei astfel de decizii. Din punct de vedere militar, căderea Romei ar lăsa la dispoziția inamicului aproximativ 30 aeroporturi în Italia centrală, permițînd nu numai bombardarea Germaniei, ci și atacarea bazinului dunărean și a Balcanilor. Mussolini își îndreaptă privirea spre Dollmann ca un elev care așteaptă laudele profesorului; adaugă că îl va trimite pe mareșalul Graziani, ministrul apărării în republica de la Salo, să-i înmîneze lui Hitler acest mesaj personal.

— Iar dv., dragă Dollmann, o să vă duceți împreună cu el. Roma a devenit și patria dv. cu toată orbirea romanilor. Va trebui să-l convingeți pe Hitler să apere orașul pînă la ultima casă din ultima stradă, să nu lase aliații, dacă nu le va putea opri înaintarea, decît un morman de cenușă.

Nu mai că Dollmann, ca și ceilalți germani din Roma, știu că orașul nu va fi lesne de apărut. Într-adevăr, rezistența antifascistă devine pe zi ce trece mai puternică și mai curajoasă. Partizanii îi

atacă fără milă, în plină stradă, pe naziști, ca și pe fasciști, și sabotează instalațiile germane. Comuniștii par cei mai periculoși dintre toți. Carlo Salinari¹, împreună cu Giorgio Amendola, comandantul forțelor comuniste din Roma, pun la cale, pentru data celei de-a 25-a aniversări a fascismului italian, atentatul de pe via Rasella, o străduță îngustă pe unde trece unul din regimente SS. La ora convenită, un partizan apare împingând un cărucior în care sînt ascunse 25 kg exploziv. Cînd SS-iștii se apropie, aprinde fitilul lung, înfășurat împrejurul cărufului, merge agale pînă în colțul străzii și o ia la goană. Cîteva secunde mai tîrziu, o explozie asurzitoare cutremură tot cartierul. 32 nemți sînt omorîți. Înștiințat, Führerul ordonă ca pentru fiecare ostaș german ucis să fie execuțat în următoarele 24 ore cîte 10 italieni. Toate închisorile contribuie cu deținuți pentru a se stringe cei 320 condamnați necesari. Cifra e completată cu cîteva zeci de evrei. Victimele sînt transportate la Fossa Ardeatină. Vechea carieră subterană, aflată de-a lungul căii Ardeatine, izolată, mereu pustie, fusese aleasă ca loc al „execuțiilor” ostacilor.

Zece pentru unul

Obersturmbannführerul Herbert Kappler recunoaște că nu e o treabă prea plăcută să omori „la rece” prizonierii, mai ales că hotărîse ca victimele să fie împușcate individual. Îl execută el însuși pe primul; apoi, fiecare soldat trebuie să aleagă un om, să-l oblige să stea în genunchi și să-l tragă un glonte în ceafă. După împușcare, trupurile sînt aranjate în ordine, ca să aibă loc și următorii. Pe măsură ce piramida de cadavre se înalță, iar locul destinat execuției devine tot mai strîmt, treaba este tot mai dificilă. La ora 8, „expiră” cele 24 ore fixate de Hitler. Ultima victimă trebuie ucisă înaintea zorilor. Problema capătă dimensiuni de ordin practic.

Cu puțină imaginație, Kappler rezolvă problema spațiului. Cînd mormanul de cadavre se înalță prea mult, victimele sînt silite să se cațere peste trupurile calde încă și acolo sus sînt doborîte. Mai rău decît într-un abator...

Astfel, la 24 martie 1944, pier 335 oameni (în afară de cei 320 au mai fost omorîți 10 pentru că, între timp, decedase încă un ofițer german, iar restul de cinci s-au aflat printre ostaceți pur și simplu dintr-o eroare de numărătoare. Deoarece asistaseră la masacru, s-a considerat că era periculos să fie lăsați în viață).

După execuție, naziștii dînamează intrarea în carieră. Apoi se întorc pe la casele lor „să se îmbete”, cum le ordonase, de altfel cu vechi experiență, Kappler...

Comunicatul german afirmă că numai 320 italieni fuseseră executați. Nu numai că germanii voiau să ascundă faptul că cinci oameni fuseseră omorîți în plus față de ordinul autorităților de la Berlin, dar colegii lui Kappler, gîndindu-se la eventualele repercusiuni de după terminarea războiului, nu erau foarte siguri că procedaseră legal ucidînd zece ostaceți, pentru germanul decedat după ce ordinul fusese dat.

Din aceeași teamă de comuniști, pe 17 aprilie, 750 persoane (partizani împreună cu familiile lor), sînt arestate și deportate în lagărele din Germania.

În schimb, papa își consolidase poziția în relațiile cu Berlinul, autorizîndu-l pe Maglione să dea curs sugestiei lui Weizsäcker: cardinalul publicase în *Osservatore Romano* un comunicat în care „își exprima grațitudinea față de trupele germane care au respectat Vaticanul și pe papă, protectorul tuturor romanilor”. Führerul avea motive să fie mulțumit de rezultatele obținute printr-o simplă amenințare la adresa Bisericii. Pentru moment, neutralizase ostilitatea Vaticanului. Iar mai tîrziu... Cine l-ar fi putut împiedica, dacă s-ar fi dovedit necesar, să-și pună planul secret în aplicare.

**Selecție de text și
versiune românească**

Ana Maria ȘERBĂNESCU

(Va urma)

Victor Hugo a primit, într-o zi, o scrisoare pe al cărui plic a putut citi doar atît: „Celui mai mare poet al vremii”.

Fără să-o deschidă, scriitorul a trimis-o lui Lamartine. La rîndul său, acesta a returnat-o, de asemenea fără s-o deschidă, lui Victor Hugo. După mai multe asemenea schimburi, în sfîrșit unul din ei a deschis plicul. Scrisoarea începea astfel: „Domnule Alfred de Musset...”

Se spune că proprietarul unui han, dintr-un mic sat din Anglia, i-a servit un ou regelui George II (1727-1760), care poposise, întîmplător, la hanul respectiv, pretinzîndu-i ca preț o gînuce de aur.

Plătind, regele, a spus, surîzînd:

— Se pare că ouăle sînt foarte rare pe aici.

— Nu ouăle, sire, i-a răspuns hangiu, ci regii.

Celebrul actor englez David Garrick (1717-1779) a fost oprit pe stradă de un oarecine care i s-a adresat plin de eufuziune, spunîndu-i:

— Ce mai faci, dragul meu prieten?

— Dar eu nu vă cunosc dragă domnule, i-a replicat marelle actor.

— Cum nu mă cunoașteți? Am jucat, doar, atîta vreme, împreună.

— Eu nu-mi amintesc. Ce roluri ați interpretat dumneavoastră?

— De pildă în Hamlet, făceam pe cocoșul, care striga, din culise, „cucurigu”.

Prima reprezentare a pieșei lui Piron (1689-1773), *Fernando Cortez*, a fost total lipsită de succes.

Plecînd grăbit, după terminarea spectacolului, autorul a făcut un pas greșit și ar fi căzut, dacă unul dintre spectatori, aflat alături, nu s-ar fi grăbit să-l susțină.

În loc să-i mulțumească, Piron i-a spus, supărat:

— Trebuia să-mi susțineți piesa, nu pe mine.

¹ Magazin istoric, nr. 8/1973.

MEMORIILE ȘI ... INTEROGATORIILE

EUGEN PREDĂ,
doctor în istorie

● 1940: un primar nazist conduce a doua legație a Reichului
la București ● Jaful „stației de benzină” ● Amestec brutal
cu și fără... imputerniciri speciale ● PENTRU PRIMA OARĂ publice:
mărturisirile făcute de Hermann Neubacher anchetatorilor americani
în toamna 1945

În plin centrul Bucureștilor anului 1940, pe strada Wilson (azi Onești) într-o clădire ce contrasta cu imobilele învecinate prin arhitectura sa de „sfârșit de secol” XIX, amfitrionul atabil desfășura o „ofensivă” a farmecului în direcția unei ziariste americane. Cu volubilitatea unui sudic, elegantul bărbat subțirel, cu profil de vultur obosit, cum îi apărea interlocutoarea sa, explica zimbăreț că preocuparea sa de căpetenie era transformarea „Balcanilor într-o Californie a Europei”. „Principala noastră activitate — spunea blondul cvadragenar — are ca țintă organizarea postbelică a Europei”. Cuvintele îi erau absorbite, parcă, de imensa hartă a Balcanilor, vegheată de un trofeu de cerb, care domina somptuosul birou.

Imputernicitul special

După cinci ani, același personaj se înfățișa destul de pleoștit. Interlocutorul său era tot

În imagini: clădirea de pe str. Onești (fostă Wilson) în care se aflau birourile „celei de a doua legații naziste” din România. În fașimil, fiila din interogatoriul luat lui Neubacher de autoritățile militare americane.

un american. Discuția avea însă un caracter diferit și consemnarea ei într-un document secret a putut fi cunoscută, conform unor reguli bine stabilite, abia după trei decenii¹. Iată începutul documentului:

¹ Fotocopia am consultat-o la Arhivele statului. București, unde a fost adusă din arhivele americane.

Misiunea Specială de Investigare a Departamentului de Stat¹

Persoana interogată:

Dr. Hermann Neubacher.

Subiectul principal:

Politica germană în sud-estul european, 1940-1945, cu referire la problemele politice și economice.

Principalele date ale carierei:

Născut Weils, Austria, 1893. Doctor inginer, Viena. A servit, ca locotenent-major, în armata austriacă, 1914-1918. Fondator și președinte al Deutsch-Österreichischer Volksbund², secția austriacă. Închis în Austria pentru activitate politică, 1935-1936³. Primar al Vienei, 1938-1940. Angajat de I.G. Farben⁴, Berlin — 1937. Intră în Ministerul de externe [al celui de-al III-lea Reich] — 1940 și activează ca trimis special în România, Grecia, Europa de sud-est, 1941-1945⁵. S-a predat forțelor americane la Ulm, în 2 iunie 1945.

Locul și data interogării:

Centrul Serviciului militar de informații, Oberursel⁶, 29 septembrie și 1-6, 8 octombrie 1945, de către Harry N. Howard.

Limba folosită:

Engleza, parțial germana.

Anchetatorul american raporta superiorilor săi că, deși „expresiv” și înclinat spre exagerare, Neubacher era „cel mai important reprezentant al Ministerului de externe german în regiune și trece drept posesorul unei neobișnuite [capacități de] evaluare a oamenilor și problemelor din Peninsula Balcanică”.

Cu mulți ani înainte de a se permite accesul cercetătorilor la acest document de arhivă, Neubacher însuși și-a publicat memoriile, sub titlul — *Misiune specială sud-est, 1940-1945*.

*Raport al unui diplomat itinerant*⁷. Aceste memorii pot fi confruntate, acum, nu numai cu interogatoriul din 1945, ci și cu rapoarte ale lui Neubacher și alte documente din arhive, dezvăluind metodele jafului economic nazist, sub semnul transformării Europei, prioritar la centrul și sud-estului continentului, într-un „mare spațiu economic” (*Grossraumwirtschaft*) subordonat mașinii de război hitleriste.

O a doua legăție hitleristă

Sosit la București, în ianuarie 1940, ca „trimis special”, H. Neubacher, care continua să dețină funcția de primar al Vienei, s-a instalat în clădirea fostei legății austriece din capitala României. În cercurile politice și ziaristice bucureștene se considera chiar că, odată cu venirea lui, apăruse a doua legăție germană. Ca obișnuită continua să-l aibă în frunte pe W. Fabricius, căsătorit cu o rudă a ministrului de externe, Joachim von Ribbentrop. Ca nazist, cu vechi state de serviciu, Neubacher manifesta o mare siguranță de sine și nu ezita să facă remarci, aparent, nediplomatice. În convorbirea, deja citată, cu ziarista americană, Neubacher pretindea, la începutul verii 1940, că „principalul nostru scop aici este de a menține liniștea în sfera

¹ Șeful misiunii era De Witt C. Poole, care, de la începutul anului 1943 și până în primăvara 1945, conduse Foreign Nationalities Branch (Secția naționalităților străine-FNB) a Oficiului Serviciilor Strategice (OSS), fiind, apoi, consilier special al șefului OSS, generalul W. Donovan. FNB se ocupase cu problemele de informații și contrainformații în rândurile grupurilor de limbi materne neasiatice din S.U.A., deci și de germani, români etc.

² Organizația nazistă care a netezit calea Anschlussului (martie 1938).

³ În prima perioadă a mandatului său de cancelar al Austriei (1934-1938), social-cristinul Kurt von Schuschnigg a luat o serie de măsuri împotriva activităților subversive ale virfurilor naziste adepte ale Anschlussului.

⁴ A funcționat ca expert economic pentru Europa de sud-est, îndeosebi pentru România, la Societatea anonimă I.G. Farben (Interessen Gemeinschaft Farbenindustrie Aktiengesellschaft: Comunitatea de interes a industriilor de coloranți), cel mai important și puternic trust de producție chimică din lume, care controla 380 firme în Germania și peste 500 în alte țări. Trustul a sprijinit venirea lui Hitler la putere și a pus rețeaua sa comercială la dispoziția spionajului Reichului. Producția sa acoperea întreaga gamă, de la medicamente la cauciuc sintetic, explozivi, benzină sintetică și gaze, inclusiv cele folosite în timpul războiului în lagărele naziste ale morții.

⁵ Din ianuarie 1940 și până în octombrie 1942, H. Neubacher a funcționat la București cu rang de ministru plenipotențiar însărcinat cu probleme economice. Următoarea reședință a avut-o la Atena, în Grecia, ocupată. La 7 septembrie 1943, a primit titlul de Impunitic (trimis) special în Europa de sud-est, cu cartierul general la Belgrad. În octombrie 1944, s-a evacuat la Vucovar, iar în noiembrie același an la Viena, unde, oficial, a devenit șeful „Biroului” Ministerului de externe german pentru „Serbia, Muntenegru, Albania și Grecia”.

⁶ În apropiere de Frankfurt, unde era sediul lui European Command Intelligence Center (Centrul de informații militare — spionaj și contraspijonaj — al Comandamentului European al S.U.A.). Comandamentul European (EUCOM), instalat la Frankfurt, își extindea autoritatea asupra zonei americane de ocupație în Germania, având în subordine Corpul 66 de Contrainformații (C.I.C.).

⁷ Hermann Neubacher, *Sonder-Auftrag Südost, 1940-1945. Bericht eines fliegenden Diplomaten*, Musterschiedt — Verlag — Göttingen, Berlin, Frankfurt, 1956. Fiind cunoscută unele dintre reglementările existente privind publicarea unor date referitoare, mai ales, la activitatea serviciilor secrete, pare logic ca pentru publicarea acestor memorii Neubacher să fi obținut, cel puțin, asentimentul autorităților de resort nu numai vest-germane, dar și americane.

În acest volum, Neubacher afirmă că la 12 mai 1945 a fost reținut de C.I.C. (Corpul de contrainformații al armatei americane) și deținut în Lagărul de internare nr. 9 al Statelor Unite, de unde a fost transferat în primăvara anului 1946 în închisoarea militară americană de la Nürnberg, pentru a depune mărturie în legătură cu procesul principalilor criminali de război nazisti, desfășurat în Palatul de Justiție din acest oraș. În vara lui 1946, autoritățile americane l-au predat celor iugoslavi. Condamnat de Tribunalul militar din Belgrad la 20 ani muncă silnică, Neubacher a fost eliberat în noiembrie 1952.

materiilor prime". Pentru aceasta, Germania avea nevoie de „un guvern tare” în România. „Organizarea economică germană a Balcanilor — a continuat dr. Neubacher — era prima parte a unui plan prin care economiștii germani vor întindea continentul european ca un singur Grossraum, care în locul țărilor individuale va forma unitatea economică a viitorului. Un plan comun va dirija fiecare secțiune a Grossraumului european și schimbul de produse și colaborarea între aceste compartimente”.

În volumul apărut în 1956, „trimisul special” asociază inițierea misiunii sale cu decizia instanțelor superioare naziste de a acapara petrolul românesc, în legătură cu achiziționarea căruia „Germania avea dificultăți deosebite”. În complicatele negocieri ce au premers semnarea acordului economic germano-român din mai 1940, scrie Neubacher, „am opus monopolului exclusiv [în privința] petrolului, deținut de România, monopolul exclusiv al Germaniei în domeniul livrărilor de arme”¹. Deși acest factor, în ansamblul presiunilor exercitate asupra României, nu poate fi subapreciat, elementele-cheie ale încheierii „Pactului petrolului” (27 mai 1940) le-au reprezentat izolarea politico-militară a țării, marile pericole de sfârșire teritorială ce se resimțeau tot mai puternic, amenințările decurgând din iminenta prăbușire a frontului din Franța, după capitularea armatei belgiene și atingerea de către trupele germane a Canalului Minciei, la Calais. De altfel, la începutul lunii mai 1940, într-un raport al cărui original se află în arhive, Neubacher evoca marile dificultăți „pentru câștigarea influenței la București” și atrăgea atenția că, „în ultimă instanță, succesele politice și militare ale Führerului deschid drumul oricărei activități externe”. Același raport sublinia „că pentru munca noastră în România lipsește acel fundament politic care ar fi apt a elibera România de povara unei politici de neutralitate plină de teamă și foarte complicată”.

Neubacher și-a adus o deosebită contribuție la impunerea unui „guvern tare” în România și schimbarea orientării sale externe, prin folosirea noii conjuncturi internaționale și a crizei politice declanșate în țară, ca urmare a amputărilor teritoriale din vara 1940. Pentru Neubacher era fundamental să obțină ca România să devină „o stație de benzină care să funcționeze ca un automat” — cum scria în memoriile sale. Deși în aceste însemnări publicate este extrem de discret asupra acțiunilor sale practice, acestea pot fi reconstituite pe baza unor documente de arhivă, inclusiv a rapoartelor sale secrete. Încă în vara anului 1940, când Carol II îi fixase domiciliu forțat generalului I. Antonescu la mănăstirea Bis-

trița, între acesta din urmă și Neubacher, prin intermediar, a survenit o înțelegere asupra „bazelor politice și economice” ale relațiilor cu Germania, în cazul în care generalul român va prelua conducerea guvernului².

Din documentele disponibile rezultă că în orientarea Germaniei de a-l sprijini, încă din vara 1940, pe generalul I. Antonescu în realizarea ambițiilor sale politice³, un rol l-a jucat și convingerea pe care și-a format-o Neubacher, în urma convorbirilor cu conducătorul legionar, H. Sima, că „acesta și oamenii din spatele lui — cum citim într-un raport trimis Berlinului — nu posedă un program limpede și oameni capabili care, în actuala situație grea, ar putea să formeze un guvern în stare să lucreze”. Deși a sprijinit și, în bună măsură, a mijlocit alianța dintre I. Antonescu și H. Sima, inclusiv formarea guvernului acestora, Neubacher atrăgea atenția, într-un raport din 19 noiembrie 1940, că legionarii sînt incompetenți, că reprezentanții lor din Ministerul economiei „nu au nici cea mai slabă idee de economie și administrație”, că epurările operate de ei au o influență negativă și „îndelungata absență [cauzată de legionarii] a lui Dimitrie [subsecretarul de stat însărcinat cu petrolul] a devenit neplăcut observabilă în cîmpurile petrolifere”.

După lichidarea rebeliunii legionare, Neubacher i-a spus atașatului militar american la București, colonelul P. Ratay, că el l-a determinat pe H. Sima să dea dispoziția „de încetare a focului”. „Cea mai mare parte din ceea ce legionarii au fost răspunzători în timpul participării la guvern va trebui anulată și rectificată”. De altfel, într-un raport din 25 ianuarie 1941, Neubacher — după ce descrie rolul pe care l-a avut în a-l determina pe Sima să ordone încetarea focului, între altele „pentru ca să nu fie exterminată legiunea” — își reafirma convingerea că „legiunea nu e coaptă să conducă singură”. În procesul-verbal al interogatoriului din 1945, Neubacher descria astfel argumentele folosite: „Ar fi iluzoriu să se creadă că generalii români s-ar alătura Gărzii de fier. Dacă situația continuă să se dezvolte periculos, în propriul interes al securității Germaniei, trupele germane vor trebui să se miște împotriva lui [Sima]”. Neubacher a transmis personal nota prin care Sima cerea lui Antonescu ca liderii legionari să nu fie împușcați⁴. „Sper — scria Neubacher în raportul trimis la Berlin în 25 ianuarie 1941 — că rolul meu de oaspete, pe care, în crizele trecute [disputa Sima-Antonescu], a trebuit

¹ Înțelegerea a fost evocată de I. Antonescu în ședința Consiliului de Miniștri din 3 octombrie 1940 și este consemnată în stenograma convorbirii pe care I. Antonescu a avut-o cu H. Göring, la Viena, în martie 1941, la care Neubacher a fost prezent.

² Imediat după arestarea lui I. Antonescu, la începutul lunii iulie 1940, Fabricius și, separat, Neubacher au făcut să parvină regelui avertismentul că „un accident întimplat generalului Antonescu ar face o impresie foarte proastă la Marele Cartier German”.

³ Serviciul Secret de Informații român aprecia că H. Sima a reușit să treacă în Bulgaria, pe la Giurgiu, folosind mașina lui Neubacher și că de la Sofia, cu acte de cetățean german, a putut ajunge în Germania.

⁴ Afirmația corespunde următorului pasaj din interogatoriu: „Baza economică pe care a fost formulat tratatul este, de asemenea, interesantă. Neubacher a subliniat regelui Carol că monopolul german al furnizării de arme pentru România și monopolul românesc asupra petrolului european pot forma o bază pentru a încheia afacerea. Nici Marea Britanie, nici Franța nu puteau, la vremea respectivă, să aprovizioneze România cu arme”.

să-l joc ca un reprezentant *fără împuterniciri*¹ pentru probleme politice, de un fel deosebit, s-a încheiat². Dar și „fără împuterniciri” în problemele politice, prin însăși natura funcției sale, Neubacher a continuat să fie implicat în ele.

Compania Kontinentale

Oel A.G. și filialele sale

În noiembrie 1940, mareșalul H. Göring, răspunzător de economia de război germană, dăduse directiva „de a se prelua companiile aparținând inamicului și puterilor neutre în țările ocupate”. În aceste țări, Germania dispunea de o serie întreagă de mijloace și pentru a-și însuși deținerea de capitaluri din terțe țări. Această situație permitea Germaniei ca prin tranzacții cu societățile din Franța, Belgia, Olanda, care aveau poziții importante în petrolul românesc, tranzacții însoțite de presiuni politico-diplomatice și militare asupra României, să acapareze acțiunile respectivelor societăți. Organismele care operau în numele celui de-al III-lea Reich au ajuns ca, în mai puțin de un an, să apară ca proprietare a 47 la sută din producția de petrol brut a României.

Aprorape imediat după convorbirile H. Göring-I. Antonescu, de la Viena, în care problemele legate de petrol au ocupat un loc central, Neubacher a remis la București o notă asupra celor convenite și cererea de a modifica unele articole din Legea minelor. După șase zile, la Berlin s-a constituit compania germană Kontinentale Oel A.G., care la București și-a înființat filiala Petrolul Continental S.A.

Interogatoriul lui Neubacher pune la dispoziție și unele date referitoare la metodele folosite pentru acaparea petrolului românesc. „Neubacher a fost întrebat: în ce măsură operațiunile externe ale firmei Kontinentale [Oel A.G.] în România, Ungaria, Austria, Polonia, Franța, Grecia și în alte țări s-au condus după hotărârile oficiale în materie de politică externă și militară?”

După ocuparea Belgiei și Franței, a răspuns el, au început tratative între Kontinentale și deținătorii de acțiuni francezi și belgieni ale societății Concordia, o mare companie petrolieră românească, cu scopul de a obține aceste acțiuni prin negocieri particulare. Guvernul Antonescu nu a ridicat obiecții, deși tranzacția nu a fost încheiată în baza legilor românești. Concordia deținea controlul asupra producției,

asupra unor zăcămintă și rafinării și era precedată ca mărime numai de Astra Română și de Sleaua Română (care se afla sub control german înainte de primul război mondial). Sub controlul firmei Kontinentale existau și companii mai mici, dar Neubacher nu și putea aminti de numele tuturor acestor societăți³. Kontinentale a încercat să influențeze producția de petrol în multe feluri, însă opoziția naționalistă în România a fost înoldeavna puternică⁴.

Analize secrete americane, din perioada finală a războiului, constatau că „germanii au reușit să achiziționeze mai mult de 20 la sută din capitalul din industria petrolieră românească, dar, de fapt, controlau și conduceau 60 la sută, avind în vedere că Astra Română, proprietatea [trustului anglo-olandez] Royal Dutch era, de asemenea, sub controlul lor”. Se adăuga și faptul că, din decembrie 1941, trustul american Standard Oil of New Jersey a trecut controlul asupra filialei sale, societatea Româno-Americană, subsidiarului său german Deutsch Amerikanische Petroleum Gesellschaft. Evident, Neubacher nu fusese lovit de amnezie în cursul interogatoriului, mai ales că societatea Columbia era al cincilea producător ca mărime, ca să nu mai pomenim de Astra Română sau Româno-Americană. E drept, Concordia — al treilea producător ca mărime și posibilități de rafinare — a fost prima mare lovitură, dar ea aparținea societății Petrofina-Hydrofina, cu sediul în Belgia, deci o țară care la data interogatoriului nu era din categoria marilor învingători⁵.

„Neubacher a fost întrebat: prin ce mecanism de control și relații reciproce era condusă firma Kontinentale ca instrument al politicii externe și militare?”

Neubacher a răspuns că firma Kontinentale era o societate de tip concern; Germania dorea să aibă un concern petrolier precum Royal Dutch Shell și Standard, un trust care să controleze alte companii, atît în timp de pace cît și în caz de război, și spera să dobindească exploatarea rusești din Caucaz, Maikop, Grozni și Baku. Între Kontinentale și guvernul Reichului

¹ Conform Decretului-legi din 18 iulie 1945, prin care România se conforma cererii Comisiei Aliate de Control, au fost transferate U.R.S.S., în contul despăgubirilor de război¹ datorate de Germania, acțiunile societăților petroliere Concordia, Columbia, Petrol-Bloc, I.R.D.B., Buna Sperröl, Explora, Motica, Sardap, Sărpent, Transpetrol, Kontinental, cu un total al sumei nominale a acțiunilor de 1759, 8 milioane lei, „care au aparținut persoanelor fizice și juridice de naționalitate germană”.

² Într-o corespondență din Paris, unde urmărea lucrările Conferinței de pace, Grigore Preoteasa semnală, în România liberă, din 12 septembrie 1946, că la 3 septembrie se intrunise consiliul de administrație al societății Petrofina. „Se relatează că în 1940 membrii Comitetului de direcție, în Belgia, au vîndut germanilor 1 865 000 de acțiuni Concordia. Actualmente, conducătorii Petrofiniei pretind că au fost vîndute sub presiune. Tribunalul militar care i-a judecat n-a ajuns însă la această concluzie și a considerat că vînzarea acțiunilor Concordiei constituie crima de furnizare de arme și bani inamicului, pentru care s-a dat o primă sentință de condamnare la 26 iunie 1945. O a doua judecată, la 21 iunie 1946, schimbă calificarea faptului, dar condamnă totuși pe conducătorii pentru ajutorarea inamicului. Este adevărat că sentința se află în fața Casății, circula însă zvonul că s-au făcut insistente intervenții pentru sintereș superiorilor naționale, ca cei condamnați să fie achitați”.

¹ În original *Nichtbeauftragter* (fără împuterniciri). Aluzie evidentă la titlul oficial cu care el venise în România, acela de *Sonderbeauftragter* (cu împuterniciri speciale) pentru probleme economice.

² Practic, odată cu sosirea noului ministru german la București, Manfred von Killinger, implicarea lui Neubacher în chestiunile pur politice s-a restrîns. De altfel, raportul din 25 ianuarie a fost transmis la Berlin din Sofia, unde Neubacher venise în legătură cu problemele economice ale transferului de trupe germane în Bulgaria. Din interogatoriul lui Neubacher rezultă că noul ministru la București, Killinger, pe care îl considera „un primitiv”, fusese numit la insistențele lui Bormann și Bohle, primul — șef al cancelariei lui Hitler, al doilea — conducător al organizației pentru germanii din străinătate.

exista un acord pentru concesionarea câmpurilor petrolifere în favoarea firmei, pentru a domina producția în Rusia.

Neubacher a spus că, după victoria Germaniei, el urma să meargă la Tiflis (Tbilisi) în calitate de comisar german pentru interesele petrolifere în regiunile ocupate ale Rusiei, cu rangul de comisar politic regional german...

El a fost întrebat: care erau răspunderile și legăturile guvernamentale, oficiale și neoficiale, ale următorilor indivizi: Karl Blessing, Ernst Rudolph Fischer, Otto Gramsch, Heinz Osterwind? În mod deosebit, care erau relațiile acestora cu Ministerul de externe german și cum era influențată politica companiei lor de directivele guvernului?

Blessing era membru al Consiliului directorial al firmei Kontinentale pentru problemele financiare. În trecut el funcționase în Consiliul de administrație al Băncii Reichului și fusese cel mai apropiat colaborator al lui Schacht¹. Dar el era detestat de partidul [nazist] și a demisionat în 1941. Unul dintre cei mai buni experți financiari și oameni de afaceri din Germania, Blessing era și membru al Consiliului de administrație al Concordiei. Ernst Rudolph Fischer a fost unul dintre membrii de frunte ai Consiliului directorial al firmei Kontinentale. El era alfit cetățean particular cit și director în Ministerul economiei, conducând Departamentul petrolului din cadrul acestui minister, iar mai târziu i s-a alăturat lui Speer² la Ministerul armamentului, în calitate de șef al Departamentului petrolului. Fischer a avut legătură cu producția de petrol în calitate de membru al Companiei I.G. Farben. Otto Gramsch a fost director al Concordiei, membru al Consiliului de administrație și director la Standard. Era un om de afaceri important în negocierile din 1940 cu privire la acțiunile societății Concordia: Gramsch nu era decît cetățean particular. Heinz Osterwind, fost director de bancă la Berlin, a devenit primul director al Concordiei. Și el era tot cetățean particular, cîndva asociat cu Reichskreditgesellschaft.

Neubacher a fost întrebat: în ce măsură firma Kontinentale a fost folosită ca instrument al politicii petrolifere externe a Germaniei și ce principii călăuzeau această politică petroliferă externă?

Neubacher a spus că nu a existat o relație oficială între Ministerul de externe și firma Kontinentale. Cu toate acestea, un om ca Fischer în România, de exemplu, era în măsură să negocieze cu guvernul român, folosindu-l pe Neubacher drept asistent³.

Interogatoriul lui Neubacher certifică și el împotrivirea extrem de puternică existentă în România față de planurile naziste. El folosește expresia „opoziția naționalistă în România a fost întotdeauna puternică”. Dispunem, din

rapoartele sale secrete trimise la Berlin, și de alte mărturii: „Pături largi ale intelectualității și ale populației au simpatizat totdeauna cu Antania... La aceasta se mai adaugă și o activă propagandă comunistă... De sus și din afară este foarte greu de luptat împotriva propagandei comuniste, deoarece, fără doar și poate, cauzele economice nu vor putea fi înlăturate și nu există o mișcare politică internă, care să se poată opune instigărilor și agitațiilor comuniste” (2 aprilie 1941). După trei ani, la 7 aprilie 1944, Neubacher raporta despre „o pronunțată atitudine comunistă printre muncitorii din regiunea petroliferă” și conchidea: „Este mai curînd în interesul cauzei comuniste să se dezvolte pe neobservate o organizație gata de bătaie, care să poată fi introdusă în luptă la momentul oportun și după un ordin special”.

Memorii, interogatorii, rapoarte... Documente edificatoare privind căile și metodele jafului economic organizat de cel de-al III-lea Reich în România anilor celui de-al doilea război mondial. ■

Concursul MAGAZIN ISTORIC,

ediția 1986

VICTORIA

Răspunsurile la întrebări

I	II	III	IV
1-a	1-a	1-b	1-c
2-b	2-b	2-b	2-b
3-a	3-b	3-b	3-b
4-a	4-a	4-c	4-a
5-b	5-c	5-a	5-c
6-c	6-b	6-a	6-b
7-b	7-b	7-a	7-a
8-c	8-a	8-b	8-b
9-b	9-b	9-a	9-a
10-a	10-a	10-b	10-c

IMPORTANT !

În numărul 3/1986 al revistei, prima serie de întrebări a unui nou concurs Magazin istoric, ediția 1986.

Concursul este dotat cu importante premii. Bibliografie: articolele apărute în Magazin istoric în anii 1976-1986.

Tematica și regulamentul concursului, în numărul viitor.

Nu uitați: Pentru a vă garanta participarea, asigurați-vă din timp primirea numerelor din acest an ale revistei, în care vor fi publicate atît regulamentul cit și întrebările noului concurs Magazin istoric, ediția 1986.

¹ Horace Greely Hjalmar Schacht, financiar și om politic, președinte al Băncii Reichului (1920 - 1930 și 1933 - 1935) și ministru al economiei (iulie 1934 - noiembrie 1937). El a fost tradus în fața Tribunalului militar internațional de la Nürnberg, ca fost ministru hitlerist, dar a fost achitat în 1946.

² Magazin istoric, nr. 2-4/1971, 11/1982.

ITINERAR ISTORIC

PE VALEA OLTULUI

Dr. VASILE SMĂRÂNDESCU

Anul 1543. La Cozia, lângă lăcașul ctitorit de marele și înțeleptul voievod Mircea cel Bătrîn se înalță cel dintâi așezămint spitalicesc având rosturi balneare din Țara Românească. Construit în vremea lui Radu Paisie (1535-1545) după „planul și învățătura lui Maxim maistorul” (cum se menționează în hrisoavele vremii), așezămintul se află nu departe de „gura izvoarelor tămăduirii”, loc de alinare pentru tot felul de suferințe. Faima acestor izvoare cu apă „negrie” și mirosind a ouă clocite (cu efecte atât de benefice pentru cei ce o foloseau) și a spitalului amintit crește neîncetat. La scurtă vreme de la întemeierea așezămintului, aici vin să-și caute leac nu numai locuitorii din Țara Românească, ci și din întreaga Peninsulă Balcanică.

De fapt, localnicii cunoșteau și prețuiau de multă vreme izvoarele de lângă Cozia. La Bivolari — în imediata apropiere a Călimăneștilor — a fost îndălțat, în primele veacuri ale erei noastre, castrul roman Arutella. Între anii 127-138 e.n., din porunca împăratului roman Hadrian, izvoarele cu apă caldă sulfuroasă au fost captate, servind la construirea unor termăe (băi cu apă caldă) amenajate în apropierea castrului. Urmele lor au fost evidențiate de cercetări arheologice desfășurate în ultimele decenii. Romanii au cunoscut izvoarele tămăduitoare de pe Valea Oltului prin intermediul dacilor, ale căror vestigii au fost identificate tot pe cale arheologică. Între aceste vestigii cea mai importantă este aceea de la Ocnița, Buridava dăciacă, unde a fost descoperit un bogat material ceramic cu inscripții amintind un bazileu, Thiamarkos, necunoscut din alte surse istorice. Viețuirea pe aceste meleaguri datează însă de mult mai multă vreme, coborînd pînă în neolitic, cum atestă descoperiri de obiecte specifice culturii Coșofeni și din epoca bronzului (Glina III).

În documente din epoca medievală, stațiunile care alcătuiesc azi salba balneară de pe Valea Oltului sînt menționate cam în același timp: Govora la 4 februarie 1488, Olănești — în anul

1527, Cozia (care împreună cu Călimăneștii și Căciulata alcătuiesc un complex balnear) — în 1543 (dar Măndăstirea Cozia datează din 1386-1387).

Timp de oțteva veacuri, pînă în secolul trecut, cu toată renumea pe care izvoarele sulfuroase și cloruro-sodice au cunoscut-o pe o arie largă a continentului european, exploatarea resurselor minerale și de sănătate s-a făcut în mod rudimentar, prețioasa apă tămăduitoare colectîndu-se în gropi în care pacienții veniți la tratament se îmbăiau. În 1837, doctorul Ștefan Vasile Episcopescu, unul din primii noștri medici cu preocupări în domeniul balneologiei, a elaborat lucrarea Apele metalice ale României Mari, „cercetate, descrise și însoțite cu o dietetică și macro-viologică”, lucrare ce prezenta „spre obșteșcul folos al pătimașilor de boale cronice” 53 izvoare minerale și eficiența lor în tratarea diferitelor boli. Între acestea, Episcopescu acordă o mare atenție apelor minerale din Valea Oltului, subliniind necesitatea exploatarea lor eficiente: „Necunoștința acestor ape face ca pătimașii [suferinzii] să fie trimiși la băile pămînturilor străine, unde puteau să meargă cu duiumul cei cu stare, pătimași răminînd cei fără stare, cea mai mare parte a norodului”.

Stăruințele sale, cărora li s-au adăugat și cele ale doctorului austriac Karl Friedrich Siller, care efectuease, în 1830, primele analize chimice ale apelor de la Olănești au început să prindă contur. În 1853, la Olănești, au fost întemeiate cele dintîi stabilimente balneare, amenajate pe baze științifice, băile dispunînd de 33 cabine: pentru agrementul vizitatorilor funcționau un hotel, un cazino cu biliard și un han „cu bucatărie”. Un an mai tirziu a fost întemeiat și la Călimănești un stabiliment balnear, iar în 1886 a început exploatarea sistematică a Băilor Govora, stațiunea fiind oficial inaugurată în 1894.

Apele minerale de pe Valea Oltului au cunoscut o binemeritată reputație și pe plan interna-

țional, ilustrată de diplomele și medaliile obținute la diferite expoziții internaționale. Încă din 1868, doctorul austriac Bernath Landway făcuse analize chimice la 40 izvoare din stațiunea Olănești, ajungând la concluzii extraordinare. Din punctul de vedere al compoziției chimico-sulfuroase, apele de la Olănești rivalizau cu cele de la Baden, Saint-Sauver, Aix-les-Bains, Aix-la-Chapelle, Wiesbaden, iar din punctul de vedere al alcalinității nu erau cu nimic mai prejos decât cele din renumitele stațiuni Vichy, Vals, Bad, Ems. Câtă dreptate avea doctorul Episcopescu când le recomanda cu atita stăruință „pătimășilor” de tot felul de boli. Anul 1873 a marcat prima consacrare internațională a apelor minerale de pe Valea Oltului. La Expoziția universală de la Viena, atît apele de la Olănești (trimise la sugestia lui Carol Davila), cît și cele de la Căciulata (descoperite cu cîteva decenii mai înainte, în 1848; printre cei dintîi care au folosit efectul lor tămăduitor s-a numărat Mihai Kogălniceanu, în 1860), au obținut medalia de aur. Succesul s-a repetat la Expoziția universală din 1893, desfășurată în Elveția, unde apele de la Călimănești-Căciulata au primit cele mai mari distincții: medalia de aur și „Diplome de Grand Prix”.

Reputația cu totul deosebită a izvoarelor minerale de pe Valea Oltului a fost confirmată și de personalități de seamă care le-au folosit în tratament: Napoleon III (la recomandarea doctorului Carol Davila) sau președintele Franței, Emil Loubet, căruia în 1905 apa de la Izvorul Căciulata nr. 1 îi era trimisă în Franța, în cisterne speciale.

Cu toate că în primele decenii ale secolului nostru stațiunile de pe Valea Oltului au cunoscut o mare dezvoltare, concretizată în înființarea de sanatorii balneare ce mai există și astăzi (la Govora — Hotelul Palas, construit în 1915), la Olănești — „Hotelul Băilor” (pavilionul Dr. Marius Sturza, de azi) — datînd din 1912, se poate spune că adevărata punere în valoare a resurselor de sănătate din această regiune (ca, de altfel, de pe tot cuprinsul țării) este o cucerire a României socialiste și, cu deosebire, a ultimelor două decenii. Au fost construite hoteluri de cură, case de odihnă și vile cu o capacitate de 3 629 locuri în complexul Călimănești — Căciulata — Cozia, 425 — la Olănești, 98 — la Ocnele Mari, fără a mai socoti capacitățile de cazare din orașul Rîmnicea Vilcea și din alte orașe ale județului Vilcea. Amenajările sanatoriale și bazele de tratament au cunoscut, de asemenea, o excepțională dezvoltare, aparatura modernă și personalul medical de specialitate asigurînd eficiența unei cure balneare ce cuprinde nu-

meroase proceduri terapeutice: băi calde și buvete cu apă minerală, aerosoloterapie, magnetodisflux și ionizări, galvanizări, laboratoare de testări funcționale, săli de gimnastică medicală etc. Multe tratamente se pot efectua în cadrul aceluiași complex hotelier, care reunește și amenajările sanatoriale specifice locului. De asemenea, important de subliniat este că stațiunile de pe Valea Oltului au regim permanent de funcționare, eficiența tratamentului dovedindu-se la fel de mare, indiferent de sezon sau anotimp.

Valea Oltului — admirabilă sursă de inspirație a Cărții Oltului de Geo Bogza, apărută recent în ediția definitivă — este însă nu numai o imensă „fabrică de sănătate”, ci și un loc, de o frumusețe și un farmec deosebite. Alexandru Vlahuță scria: „Drumul larg și neted [construit în sec. XVIII și ulterior modernizat, pe fagașul vechiului drum roman urmat de împăratul Traian] serpuiește pe malul drept al Oltului. Lungi s-aștern peste luncă umbrele plopilor înșirați pe marginea șoselei; sclipesc în soare ca niște bănuși de argint frunzele sălciilor aplecate pe apă și e liniște, n-ai decît suierul Oltului, în aer e un miros de fîn și de pădure, peste dealurile verzi ce se înșiră înaintea noastră se ridică uriaș muntele Cozia cu creștetul pleșuv în soare. După un ceas și jumătate de drum sosim la Călimănești, sat cuprins și frumos, așezat pe malul drept al Oltului. În marginea de sus sînt băile și marele otel, în care vara e atîta lume, și zarvă și mișcare, că te crezi în mijlocul unui oraș. Ceva mai încolo, la zece minute cu piciorul, sînt binefăcătoarele izvoare — vestitele ape minerale de la Căciulata... Pușin mai sus de izvoarele Căciulatei răsar din Olt sfintele ziduri ale mînăstirii Cozia”.

Zona Vilcei, menționată în documente încă în anul 1247, cînd se suprapunea cnezatului stăpînit de Farcaș, cuprinde și numeroase obiective istorice și de interes turistic: Casa memorială Anton Pann și Complexul muzeal Gheorghe Magheru, în municipiul de reședință Rîmnicea Vilcea (atestat documentar la 1388), Complexul muzeistic Măldărești, cu cele două celebre cule — Greceanu și Duca — monumente arhitectonice de mare valoare, muzeul memorial Nicolae Bălcescu și excepționalele monumente de artă feudală de la Bistrița (ctitorie a boierilor Craiovești), Arneta (construită de Matei Basarab) și Hurez (monument reprezentativ al artei brîncovenesti).

O zestre turistică de mare frumusețe, ușor accesibilă tuturor categoriilor de drumeți, o zestre sanatorială de excepțională valoare — iată doar cîteva din darurile turistice ale Oltului, ce își așteaptă oaspeții. ■

FEBRUARIE
1936

MICROARHIVA MAGAZIN ISTORIC

ÎN BUCUREȘTI, ACUM 50 ANI

Cronică mărunță

● În colecția „Șantier” apare o nouă lucrare a scriitorului Ion Paș, intitulată *Drum spre pace*. După cum reiese din titlul cărții, e vorba de o pledoarie în favoarea păcii și de un rechizitoriu împotriva războiului. Ca toate celelalte aparute în colecția „Șantier”, lucrarea se adresează, în primul rând, muncitorilor. (Facia)

● În raliul automobilistic de la Monte Carlo, „cea mai importantă competiție turistică din est și se organizează în Europa”, după cum scrie Universul, echipajul românesc Ion Zamfirescu și Petre Cristea se clasează pe primul loc, parcurgând „distanța Atena-Monte Carlo (aproximativ 4.000 km) în timp prescrist și reușind să realizeze cel mai bun record în proba hotărâtoare. Victoria reputată de Zamfirescu și Cristea — continuă ziarul citat — nu are pereche în analele sportului românesc. Ei au scris cea mai frumoasă pagină a istoriei automobilismului românesc”. (1 februarie)

● Societatea Internațională de Istorie a medicinei, cu sediul la Paris, își alege un nou președinte, pe o perioadă de trei ani. Acesta este desemnat în persoana dr. Victor Gomoju din București. (4 februarie)

● La sala „Mozart” s-a deschis expoziția d-lui Alexandru Ciucureanu, cunoscut publicului din expoziția anului trecut. Atunci, ca și de data aceasta, Ciucureanu se impune ca o valoare reprezentativă a generației tinere în lumea plasticienilor români. (Adevărul, 5 februarie)

● Se împlinesc zece ani de apariție a revistei *Viața literară*, scoasă de I. Valerian, în paginile cărora colaborează Pompiliu Constantinescu, G. Călinescu, Șer-

Lumea politică e preocupată de două chestiuni: de alegerile din Mehedinți și Hunedoara și afacerea Cagero¹ — scrie *Libertatea* din 5 februarie 1936, revistă „economică, politică, socială, culturală”, de sub direcția lui I. Gigurtu, făcând Cronică politică a începutului de februarie 1936. Toate celelalte probleme la ordinea zilei, capitale pentru bunul mers al lucrurilor — continuă revista — preocupă mai puțin opinia publică².

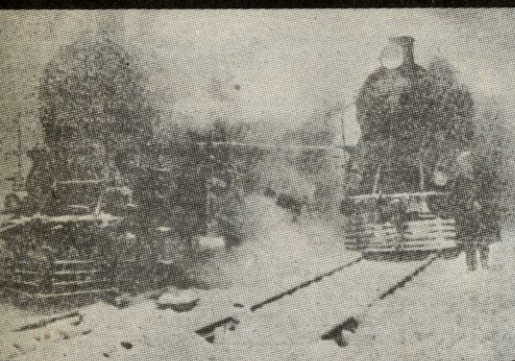
Dacă oneroasa afacere Cagero nu mai prezintă nici un interes acum la cinci decenii de la consumarea ei, fiind unul din multe altele asemenea scandaluri financiare din lumea capitalului, bătaia electorală desfășurată la Hunedoara și Mehedinți în februarie 1936 își păstrează vii semnificațiile. Masele populare, la îndemnul și mobilizarea Partidului Comunist Român, s-au pronunțat atunci cu fermitate împotriva fascismului, pentru front popular, pentru drepturi și libertăți democratice.

După cum am precizat și în numărul precedent al revistei, presa vremii ne oferă numeroase și emoționante mărturii despre tenacitatea cu care acționează comuniștii pentru a câștiga această importantă bătălie menită să sporească forțele democrației și păcii, ca și despre puternicul ecou pe care cuvântul lor îl are în rândul maselor largi populare. „Credincios luptei sale — scrie *Scinteia* din 7 februarie 1936 — pentru închegarea Frontului popular antifascist, Partidul Comunist va face tot ce-i stă în putință pentru a strânge cu orice ocazie forțele antifasciste și nefasciste, forțele opuse reacțiunii, a înfrînge fascismul și a închide orice putință de înaintare, oricât de neînsemnată, a fascismului și a reacțiunii care-l pregătește”.

În apelul C.C. al P.C.R. *Către poporul muncitor din județul Hunedoara* se subliniază, între altele: „Partidul comunist s-a înțeles cu Frontul Plugarilor pentru lupta comună. S-a înțeles cu Blocul pentru apărarea libertăților democratice, Partidul Socialist și Uniunea muncitorilor și țăranilor maghiari. Programul lor de luptă a fost primit de organizația județeană a P.N.Ț.”. Relevind semnificațiile acestei alianțe de luptă, P.C.R. arată că întreaga suflare muncitorească, țărănească, democratică și antifascistă se unește și sprijină în alegeri un singur candidat.

¹ Afacere în care era implicat fruntașul P.N.L. Leonte Moldovan. Societatea „Cagero” obținuse la 28 noiembrie 1933 aprobarea de a exporta piei, lână, textile, articole din metal. Prin abuz, această societate a ajuns să se substituie Ministerului Industriei și Comerțului, eliberând permise de export pentru care se percepeau taxe ce nu intrau în fondurile statului, ci în minile acționarilor (cf. Ioan Scurtu, *Din viața politică a României. 1926-1947*, București, 1983). Statul a fost exorcat — după cum consemnează Adevărul din 6 februarie — „de 92 milioane lei în dauna Băncii Naționale”.

² Pentru a ușura lectura nu am mai marcat cu puncte de suspensie întreprinderile de text la extrasele preluate din zările respective. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepții cerute de normele ortografice actuale, scrierea din original.

La capăt de linie,
în Gara de Nord

B. P. Hasdeu
evocat de
presa bucuresteană

Comentind ralierea P.N.Ț. la programul Blocului democratic, *Universul* din 12 februarie scrie: „Alegerea parțială de la Hunedoara a determinat, totuși, Partidul Național-Tărănesc să stabilească o colaborare electorală cu organizațiile comuniste camuflăte sub titulatura de front propular, social-democrat sau antifascist”.

În cele două județe Mehedinți și Hunedoara, comuniștii desfășoară o vie activitate în rîndul maselor muncitoare. Despre această activitate din județul Mehedinți, unul dintre militanții comuniști din acea perioadă scrie: „În întreprinderile orașului, comuniștii și uteciștii au desfășurat o intensă muncă de agitație. La casa poporului «Porțile de Fier», la Sala «Apollo», pe străzi, în piețele orașului și în comunele județului s-au organizat numeroase întruniri și manifestații, cu un mare număr de participanți, la care vorbitorii au arătat pericolul pe care îl reprezenta fascismul, necesitatea opunerii prin toate mijloacele ascensiunii acestuia spre putere”¹.

În județul Hunedoara, au loc, cum scrie *Adevărul* din 15 februarie, „peste 30 întruniri, toate desfășurate într-o atmosferă de entuziasm și de viguroase afirmări democratice”. Lupta contra instaurării dictaturii fasciste, contra permanentizării cenzurii și stării de asediu, pentru libertatea presei și a întrunirilor, pentru dreptul de organizare, lupta contra scutpetei și fiscalității excesive, pentru acordarea de drepturi egale naționalităților conlocuitoare, pentru legea electorală pe baza proporționalității, pentru amnistierea luptătorilor arestați, pentru apărarea drepturilor democratice, lupta pentru desființarea organizațiilor fasciste, lupta contra războiului, pentru pace, sînt lozincile ce se aud în aceste adunări.

În întrunirile care au loc, reprezentanții Blocului democratic subliniază, de asemenea, pe larg, importanța realizării frontului popular. Una dintre aceste mari întruniri se desfășoară, de exemplu, la Deva, la 9 februarie, constituind „o impresionantă manifestație politică a forțelor democratice”, după cum scrie *Adevărul* din 11 februarie. „Concentrarea forțelor populare și fixarea lor pe o linie de stînga — scrie același ziar — a fost cerută cu toată conștiința misiunii istorice de către toți vorbitorii care au simțit înrîndirea lor cu aspirațiile colective”.

Presă timpului publică, de asemenea, largi relatări despre atmosfera încărcată în care se desfășoară campania electorală. Bătăuși din Partidul Național-Creștin se dedau la acte de violență. La acestea se adaugă și măsurile represive ale autorităților liberale luate împotriva reprezentanților Blocului democratic. Protestînd împotriva acestor abuzuri, președintele Blocului democratic, Petre Constantin-Isași, adresează un memoriu ministrului de interne, I. Inculeț,

Cronică mărunță

ban Cioculescu, G. Murnu, Vl. Streinu, V. Voiculescu, F. Aderca, Ion Barbu, Adrian Maniu. (Facia. 5 februarie)

● La cinematograful „Aro” are loc reprezentarea filmului documentar *Satul Șanț*, din jud. Năsăud. Prezentarea luminoasă și deosebit de interesantă a înfățișat toate formele de viață ale satului ardelen. (6 februarie)

● „Abundența”, Societatea cotelarilor din România, organizează al 47-lea bal, în saloanele Colosseum Bragadiru (Glb). O grandioasă expoziție, precum și renumita tombolă. (7 februarie)

● Cînd vom călători în Lună? se întreabă Lupta. După ce trece în revistă cercetările întreprinse de „doi savanți ai domeniului interplanetar, Robert Esnault-Pelterie și [Robert Hutchings] Goddard”, ziarul citat conchide: „peste cincisprezece ani vom putea zbura în Lună. Volajurile lunare ale omului vor fi mai confortabile decît cele mai moderne amanașări pe bordul marilor transatlantice”. (8 februarie)

● „Cărăbușul” d-lui Constantin Tănase continuă să reprezînte cu un mare succes revistă de senzație a acestui stagiului: Apropo, Tănase. Răsfațat printr-un spectacol care stă pe picioare de egalitate cu cele mai faimoase înscenări ruvistice ale apusului, publicul bucureștean a ținut să răsplătească storfările făcute de d-l Tănase pentru realizarea acestui mare spectacol de revistă, umplînd pînă la refuz cocheta sală a teatrului Comedia. (Universul, 9 februarie)

● Tradiție. „La gara londoneză Euston — scrie *Dimineața* — se prezintă zilnic un sol al Amiral-

¹ Magazin istoric, nr. 2/1976.

FEBRUARIE
1936

Cu sănluța
la șosea

Cronică mărunță

țări și predă conductorului poștal al trenului spre Irlanda un ceas într-o cutie de piele. La destinație, în gara Holyhead, un funcționar al oficiului poștal așteaptă ceasul, pe care-l duce la oficiu. Acolo, ceasul e înțors cu solemnitate și retrimis la Londra cu trenul următor.

Acest obicei ciudat, care se practică cu exactitatea unei acțiuni importante, datează din 1837. Pe atunci s-a înființat între Anglia și Irlanda un serviciu de comunicații, a cărui singură misiune era să dea irlandezilor timpul exact de la Londra. În acest scop, un sol al Amiralității venea zilnic la gara Euston din Londra și predă conductorului vagonului poștal un ceas funcționând după orarul de la Greenwich. La stația terminus, Holyhead, toate ceasurile oficiale erau puse după ceasul londonez și navigațiunea spre Klungstown era regulată tot după acel orar. Cu trenul următor, ceasul era reexpedit la Londra.

Deși de atunci există radio și atâtea alte posibilități științifice de control al timpului exact, englezii n-au schimbat nimic din această tradiție, deși doar că solul Amiralității nu mai vine călare la gara Euston, cum venea înainte, ci cu metroul". (9 februarie)

● În procesiunea care preceda afetul de tun purtând sieriul regelui George V al Angliei (stins din viață în ianuarie 1936) — scrie Universul — se afla și credinciosul intendent Howlett, însărcinat exclusiv cu îngrijirea hainelor și uniformelor suveranului. Defunctul rege posedă peste 500 costume, păstrate fiecare în compartimente de sticlă, în care aerul nu poate pătrunde. Fiecare rind punea fi îmbrăcat în orice moment și era prevăzută dinainte cu toate decorațiile și insigne necesare. How-

publicat în *Facla* din 5 februarie: „Prigoana organelor administrative de sub ordinele d-lui Incuțel — se spune în protest — s-a îndreptat aproape exclusiv asupra Blocului democratic, care este o organizație politică de mase, cu program bine stabilit de revendicare democratică, înscrise în Constituția țării, dar călcat în picioare. Esențialul luptei Blocului — se arată în continuare — este de a înfăptui, împreună cu toate forțele de stînga, un larg front popular, care să zăgăzuiească primejdia fascistă”.

În tot timpul campaniei electorale, partidul comunist mobilizează în jurul frontului masele muncitoare. În aceste împrejurări, la 18 februarie, prezentîndu-se în fața urnelor, majoritatea alegătorilor își dau votul candidaților comuni ai forțelor democratice. Cei ai guvernului liberal procarlist și ai partidului de dreapta gogocuzist sînt înfrinți. Rezultatele votului exprimă o strălucită victorie a frontului popular, pentru care militează partidul comunist. Comentînd rezultatele votului, ziarul *Dreptatea* scrie la 20 februarie: „Biruina de la Mehedinți și Hunedoara a dovedit că țărănimea și clasa muncitoare au ajuns la conștiința drepturilor și îndatoririlor lor”. La rîndul său, *Adevărul*, referindu-se la semnificațiile acestei victorii a forțelor democratice, consemnează la 22 februarie: „Hunedoara și Mehedinți sînt afirmarea materială, sensibilă, decisivă a revirimentului în opinia publică întoarsă împotriva sistemului de brutalizare și înfeudare a țării în sfera fascistă-hitleristă. Am înregistrat cea mai frumoasă victorie a democrației române din ultima vreme”.

Starea de spirit antifascistă, antirăzboinică a maselor largi populare constituie o realitate a vremii, subliniată pe multiple planuri de presa bucureșteană. Evidențiînd această atitudine democratică a opiniei publice românești, *Cuvîntul liber* inițiază o amplă anchetă intitulată *Împotriva dictaturii, împotriva fascismului, împotriva hitlerismului*, la care „cititorii săi, țărani, muncitori și intelectuali”, sînt invitați să răspundă la întrebarea: „Pentru ce ești adversar al dictaturii?”.

Începînd cu numărul din 22 februarie, revista publică din răspunsurile sosite în mare număr pe adresa redacției și care ilustrează faptul că opinia publică, poporul român, „care muncește, care produce, care întreține statul român, se rostește hotărît împotriva hitlerismului, împotriva dictaturii”.

În numărul din 29 februarie este publicat, între altele, răspunsul muncitorului ceferist Ilie Pintilie: „Ca muncitor, sînt împotriva dictaturii fasciste, ce înseamnă teroare, zăgăzuirea totală a libertăților cetățenești, înfometarea maselor largi de muncitori, țărani, intelectuali cinstiți și a întregului popor sărac. Sînt împotriva hitlerismului — continuu autorul — pentru că nu vreau ca și noi muncitorii și țărani români să fim ținuți într-un război din care numai capitaliștii vor avea de cîștigat”.

Echipa
românească
clasat
pe primul loc
în rallyul
automobilistic
Monte Carlo

Promenadă
bucuresteană
în dreptul Căpeli

În februarie 1936, apare primul număr din *Era nouă*, „revistă lunară de filozofie, literatură, știință”, sub direcția lui N. D. Cocea, o publicație legală a Partidului Comunist Român. După cum se precizează în *Cuvînt înainte*, semnat de N. D. Cocea, publicația își asumă sarcina de a trata „în mod științific — pe baza largă a materialismului dialectic — toate problemele ideologice ale vremii”.

Revista înscris în programul său dezideratul slujirii cauzei proletarietului, care „reprezintă interesele vitale și culturale ale omenirii. Progresul acestei clase coincide cu progresul general al umanității. Ideea asupra lumii a proletariatului industrial este obiectivă — față de ideologia falsă și sterilă a lumii capitaliste, care e condamnată la moarte”. Își propune, totodată, să fie „o publicație de analiză și sinteză științifică, în domeniul economic, filozofic, social și cultural al realității societății românești, din mijlocul căreia s-au născut și se dezvoltă forțele care duc spre o eră nouă”.

Într-un comentariu prilejuit de apariția noii reviste, *Cuvîntul liber* scrie: „*Era nouă* reușește cu primul număr să se impună drept cea mai bună publicație lunară de la noi”. Revista — din care au apărut trei numere, februarie-aprilie 1936 — a publicat articole și studii de filozofie, sociologie, politică, literatură, cronici de film etc., printre care menționăm: *Crixa științei, Misticismul și filozofia românească, 115 ani de la mișcarea democratică a lui Tudor Vladimirescu, Situația economică a Germaniei la începutul anului 1936, Bilanțul economic al anului 1935 în U.R.S.S., Aspecte din agricultura românească, Japonia la răspîntie*.

După al treilea număr, revista a fost suprimată de cenzură.

Emil Vandervelde¹, șeful Partidului Socialist Belgian, împlinește 70 ani. Prilej pentru presa democratică de la noi de a evoca legăturile acestuia cu România. Astfel, *Cuvîntul liber* din 1 februarie închină o pagină militantului socialist belgian. Sub titlul *Vandervelde în Moldova*, este evocată vizita acestuia la Iași, în toamna lui 1917. „Sosirea lui la Iași a fost primul mare eveniment politic, după căderea țarismului, care urma să ne învioreze, să ne dea asigurarea continuității în lupta ce începusem. Emoția a fost enormă și calitatea lui de socialist adăuga atunci un ce profund optimist”.

În sala Teatrului Național din Iași, scrie în continuare revista, a avut loc primirea solemnă a oaspetelui belgian. Au participat deputați, senatori, corpul diplomatic, misiunile militare. A fost salutat de I.I.C. Brătianu, Take Ionescu, V.G. Morțun și Em. Porumbaru. „Brătianu evită să-i dea o calitate și începe, impersonal, cu «Dorința parlamentului român de a saluta pe d. Vandervelde». Morțun salută

Cronica mărunță

lett făcea și toate cumpărăturile regelui, căci eticheta Curții britanice împiedică pe suveran să intre într-un magazin, dacă acesta n-a fost dinainte evacuat de cumpărători. (12 februarie)

● La 16 februarie, presa bucreșteană consemnează împlinirea a 100 ani de la nașterea lui B.P. Hasdeu (m. 25 august 1907), deși, cum arată B. Lăzăreanu, în Adevărul din 15 februarie, data nașterii autorului Istoriei critice a românilor este controversată, investigații noi de arhive ducînd la concluzia că Hasdeu s-a născut la 26 februarie 1838. „Dar litigiul biografic și dezaclorul din genealogiști, menționează B. Lăzăreanu, nu trebuie să împiedice sărbătorirea acestei considerabile figuri a serisului românesc”.

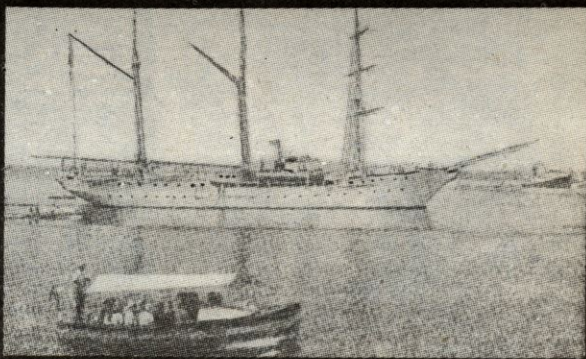
Trecînd în revistă activitatea lui Hasdeu, desfășurată în multiple domenii ale științelor și artelor (istorie, filozof, filolog, poet, prozator, dramaturg, critic literar etc.), Universul din 17 februarie notează: „Bogdan Petriceicu Hasdeu a spulberat cu argumente temelnice și documentate teoria lui Robert Rössler și a întrevăzut unitatea politică a națiunii române pe baza legilor etnice și a comandamentelor morale ce predomină lumea civilizată. Numele său va rămîne strîns legat de renașterea noastră culturală și națională”.

● Simbătă (15 februarie) seara a avut loc în aula Academiei de înalte studii comerciale și industriale, conferința d-lui Al. Duilă Zamfirescu, ministru plenipotențiar la Lisabona [și fost ministru al României în Brazilia]. În fața unui numeros public, conferințiarul a vorbit despre felurite aspecte

¹ Emil Vandervelde (1866-1938), militant socialist belgian. Deputat (1900), ministru de stat (1914), ministru Interențenței (1916-1918), al Justiției (1918-1921), Afacerilor externe (1925-1927), Sănătății publice (1936-1937). În 1900 a fost numit președinte al Internaționalei a II-a.

**FEBRUARIE
1936**

Bricul „Mircea”,
nava-geolă
a marinei române,
ancorat
în portul Constanța

Cronică mărunță

din Brazilia. Conferențiarul a încheiat cu un omagiu adus republicii surorii de peste mări și lui N. Titulescu, ministrul nostru de externe, care prin realismul politicii larg cuprinzătoare a stabilit legături firești între România și America Latină. (Facia, 17 februarie)

● Timpuri noi, noul film al lui Charlie Chaplin, a fost interzis în Germania pe motiv că nu corespunde defel cu spiritul noului Reich al cancelarului Hitler. (19 februarie)

● Acum două zile a început mutarea birourilor Ligii Națiunilor de la Geneva. Pe diversele puncte ale orașului unde se aflau situate, în noul palat construit în același oraș, Societății de transporturi colaborează la această lucrare, punând la dispoziție 11 vagoane captonate și 2 automobile de transport. Mutarea va dura o săptămână. (21 februarie)

● Din inițiativa unor țeseni se realizează primul film documentar al Iașilor. Pe pelicula lui de 2 000 m lungime se perindă toate monumentele, străzile principale, împrejurimile și toate frumusețile Iașilor. (26 februarie)

● Gruparea universitară pentru Societatea Națiunilor, de sub președinția d-lor N. Titulescu și D. Gusti, a ținut ieri o ședință consacrată „Abisinel și Societății Națiunilor”. A conferențiat d. Petru Comarnescu, după care au urmat numeroase discuții. (28 februarie)

● Apare volumul III din Oamenii cari au fost de N. Iorga. Șerban Cioculescu, în Adevărul: „Este o operă care, prin fondul nescut de omenie, spirit de frumusețe a cuvintului, satisfăce rostul înalt educativ al artei”. (28 februarie)

în numele Camerei «pe șeful democrației socialiste belgiene». A răspuns Vandervelde. „În picioare, înaintînd încet spre rampă — obiceiul oratorilor de mîngîuri — vocea lui calmă, metalică, gravă, ciocănește fraza lapidară, o modelează, o șlefuieste automatic și o aruncă în atențiunea auditorului. Adevărurile lui Vandervelde sînt atît de direct umane, încît îl regăsim pe marele luptător, pe omul de adînci convingeri, pătruns numai de nevoia de a spune unui popor cu care împarte suferința cotopirii cuvîntului dătător de speranță”. „În ce vă privește pe dv., domnilor — a spus Vandervelde — dv. cereți lucrul cel mai elementar la care un popor are dreptul; cereți să constituiți unitatea voastră națională”.

Cu interes sînt urmărite în paginile publicațiilor de acum cinci decenii, știrile ce vin din China și care prezintă cititorului bucureștean momente semnificative din lupta poporului chinez împotriva agresiunii japoneze, declansată la 18 septembrie 1931. În numărul din 8 februarie, *Cuvîntul liber*, de exemplu, relatează despre acțiunile studenților chinezi „în mișcarea pentru independența națională a Chinei”. „Mișcarea de eliberare — aceasta cu adevărat națională — se lărgește și cuprinde progresiv majoritatea poporului chinez, scrie revista amintită. Un popor muncitor se apără și, în fruntea lui, legîndu-și interesele sale de cele ale poporului, studenții joacă un rol hotărîtor. Masele muncitorești și țărănești — continuă revista — se asociază luptei studenților”.

Exprimînd solidaritatea studențimii române, grupată în Frontul Studențesc Democrat, cu colegii chinezi, revista scrie: „Lupta chineză pentru apărarea integrității teritoriale, liberarea Chinei de agresorul străin și independența națională nu pot găsi la studențimea din România decît înțelegerea totală și solidarizare necondiționată”.

În același număr al revistei, pe prima pagină, în articolul *Deșteptarea Chinei*, Ilie Cristea relevă rolul conducător al Partidului Comunist Chinez în antrenarea întregului popor „la lupta de apărare împotriva Japoniei și pentru salvarea patriei”. Este amintit Apelul¹ Partidului Comunist Chinez către întregul popor în care este adresată chemarea: „Luptă comună împotriva dușmanului din afară”. ■

Rubrică de: Valeriu BUDURU,
Ioana URSU, Ioan LĂCUSTĂ

Selecția fotografiilor:
Radu Ion POPESCU

¹ Magazin istoric, nr. 9/1985.

² La începutul lunii august 1935, P.C. Chinez a lansat un Apel către popor pentru crearea Frontului național unit anti-japonez.

AȘA VĂ PLACE ISTORIA?

CINE A FOST DAMA DE PICĂ DIN NUVELA LUI PUȘKIN?

N. A. RABKINA

16 iunie 1766. La Petersburg, este organizat un grandios bal al înaltei societăți. Spre sfârșitul festivității — scrie un ziar al vremii — feldmareșalul Minich i-a înmănat tinerei și frumoasei contese Natalia Cernișeva „premiul pentru grația și sprinteneala mișcărilor” și medalia de aur cu imaginea „semiramidei

ruse” — țarina Ecaterina II. Neobișnutei frumuseți cu profil energic și ochi inteligenți, celei care la balurile Curții dansa de obicei cu țareviciul Pavel, „Venerii moscovite”, i-a fost dat să trăiască o viață lungă și agitată. Ea a constituit prototipul istoric al eroinei lui A.S. Pușkin din nuvela Dama de pică¹.

Dama de pică a apărut în anul 1834. La o lună de la publicarea ei, scriitorul își nota în jurnal: „Dama de pică este la modă. Jucătorii de cărți mizează pe 3,7 și as.

¹ Nuvela lui Pușkin l-a inspirat pe marele compozitor rus Piotr I. Ceaikovski în crearea operei omonime — capodoperă a artei universale —, care a cunoscut și o izbutită ecranizare.

In imagine: sezațoare literară, într-un salon aristocratic din Moscova sec. XVIII.

La Curte, s-au găsit asemănări între bătrîna mea contesă din carte și prințesa N. [atalia] P.[etrovna]”. Bartenev, unul dintre primii biografi ai lui Pușkin, scria că motivul central al nuvelei, după cum mărturisea însuși scriitorul, nu a fost imaginat. Contesa Natalia Petrovna Golișina (născută Cernișeva) locuia la Paris în acea vreme, după mărturiile lui Pușkin. Nepotul ei, prințul Golișin, i-a povestit scriitorului că,

odată, pierzînd la cărți, s-a dus la bunica lui să îi ceară bani. Ea nu i-a dat, dar i-a spus trei cărți pe care să joace. „Încearcă”, l-a îndemnat bătrîna. Nepotul a jucat cărțile și a cîștigat. Restul conflictului din povestire este rod al imaginației.

Natalia Petrovna Golișina s-a născut la 17 ianuarie 1741. Tatăl ei, contele senator Piotr Grigorievici Cernișev, fusese ambasador în

Danemarca, Anglia și Prusia. Ca fiu al valetului lui Petru I, Piotr Grigorievici se bucurase încă de tînăr de privilegiile vieții la Curte. Contemporanii șusoteau că adevăratul său tată, deci bunic al contesei, fusese însuși țarul Petru I. La căsătoria valetului său cu Evdochia Ivanovna Rjevskaja, o fată săracă, de 17 ani, țarul i-a donat 4 000 țărani, l-a făcut general-comandant, dăruind cu mărminime apoi tuturor copiilor născuți din această căsătorie numeroase sate și sume de bani.

Natalia Petrovna primise o educație aleasă. Se exprima fluent în patru limbi, locuise la Berlin, Londra și Paris. Renumiți pictori ai Apusului se întrecuseră a-i picta portretul. La scurt timp după baful din 16 iunie 1766, ea se căsătorise cu tînărul prinț Vladimir Borisovici Golițin, salvîndu-i situația financiară destul de subredă, dar respectîndu-i numai numele, foarte cunoscut, de altfel, în cercurile înalte petersburgheze. Deosebit de inteligentă, înestrată cu o voință de excepție, trufășă față de „oamenii zilei”, contesa a reușit să se facă foarte plăcută în lumea aristocratică a Moscovei. După nuntă, a plecat la Paris. Acolo a fost primită la palatul Mariei Antoaneta, s-a lăsat curtată de George II, regele Angliei, care i-a dăruit „Venerei moscovite” portretul său în acuarelă, cu autograf. Între recepții, masa de joc, baluri și plimbări pe Champs Élisée, contesa găsea timp pentru educația copiilor. Fiul ei cel mare, Boris Vladimirovici, scriitor talentat, l-a tradus în rusește pe La Rochefoucauld. Locuința lui din Moscova era frecventată de Turgheniev, Derjavin, Madame de Staël. Rănit grav la Borodino, în timpul invaziei napoleoniene în Rusia, Boris Vladimirovici a murit în ianuarie 1813. Fiica contesei, Sofia Vladimirovna Stroganova, a avut preocupări de Mecena. Ea a înființat o școală de științe agricole, la care a învățat, printre alții, și fostul ei iobag Aleksandr Teplouhov, părintele silviculturii ruse.

În ajunul Revoluției franceze, minată de sentimente

regaliste, contesa a părăsit Parisul și s-a instalat la Petersburg. Avea atunci aproape 50 ani; începuse să îmbătrînească. Casa ei a devenit salo-nul politic al emigrației franceze. Ecaterina II a simpati-

Marele scriitor rus A. S. Pușkin

zat această societate, iar Alexandru I i-a decernat contesei ordinul „Sfînta Ecaterina”. La balul organizat de Golițina la 13 februarie 1804, a participat întreaga familie imperială. La scurt timp, Golițina a primit portretul suveranului înrămat cu briliante — semn al celei mai înalte considerații. În anumite zile, la ea acasă venea să i se închine întregul Petersburg. După o cutumă, Goliținei i se prezentau fiecare ofițer nou avansat, fiecare fată, la prima ei ieșire în societate. În eleganta sufragerie a contesei se dădeau spectacole de teatru, așa-numite „sarade în mișcare”. Acompaniați de muzicanți, artiști costumați interpretau arii din opere, iar publicul trebuia să ghicească cine se ascundea în spatele măștilor. Eroul unei asemenea sarade a fost într-o zi celebrul compozitor Mihail I. Glinka, care, pudrat și cu o perucă de femeie, a cîntat o arie cu o voce minunată.

Între numeroasele documente rămase de la contesa Golițina s-a păstrat și un ziar, din decembrie 1825, conținînd știrea despre răscoala decem-

briștilor din Piața Senatului¹. Strănepotul contesei, decembriștul Zahar Grigorievici Cernișev, a fost exilat în Siberia iar nepoata ei, Aleksandra Grigorievna Muraviova, a fost prima dintre soțiile decembriștilor care și-a urmat soful în surghiun.

Unul dintre cercetătorii creației lui A.S. Pușkin arăta: „Se spune că la Palatul de Iarnă, un înalt demnitar i l-a prezentat Goliținei pe contele Aleksandr Ivanovici Cernișev, care, în urma procesului intentat decembriștilor, fusese înălțat pe cele mai înalte trepte ale statului. Contesa nu a răspuns plecăciunii primului favorit al țarului, apoi i-a spus pe un ton ritos: „Nu cunosc decât un singur conte Cernișev și acela se află în Siberia”. Se știe că Golițina a intervenit în favoarea decembriștilor, pentru comutarea pedepsei cu moartea a nepotului ei și a Muraviovlilor. Ea a murit la aproape 97 ani, la 20 decembrie 1837, fiind înmormîntată la Moscova, în cimitirul mănăstirii „Donskoi”.

În ce împrejurări a înflăcărat contesa Golițina imaginația lui A.S. Pușkin? Scriitorul era bun prieten cu nepotul ei, Serghei Grigorievici Golițin-Firs, și aflate de la acesta despre cele trei cărți de joc. După ce terminase liceul, Pușkin o întîlnește, de altfel, personal pe bătrîna în societate. Dar cu mult înainte știa despre existența contesei. Între anii 1805 și 1810, cînd era încă copil, el fusese din mîșca bunicii sale din împrejurimile Moscovei, în satul Zaharov, la numai trei verste de moșia Goliținilor. Pe atunci, acolo locuia fiul cel mare al contesei, scriitorul. Tatăl lui Pușkin ca și unchiul său, ambii bibliofili pasionați, erau deseori invitați în imensa bibliotecă a fiului contesei. Cele două familii păstrînd legătura, micul Sașa (Pușkin) putea vizita casa Goliținilor, putea admira cărțile, acuarelele și portretele prietesei, aflate acolo. Astfel, marele scriitor rus a întîlnit în diferite ipostaze modelul lui de mai tirziu. ■

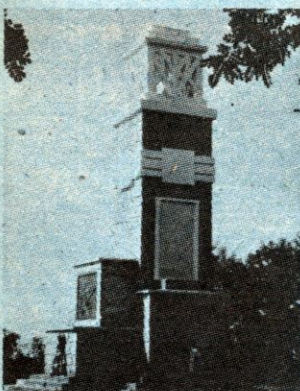
În românește de
Florentina DOLGHIN

¹ Magazin istoric, nr. 11/1984.

POSTA MAGAZIN ISTORIC

VINĂTORILOR DE MUNTE

Locotenent-colonel(r) MIRCEA GHEORGHIU, din Braşov, ne trimite o fotografie — executată în vara lui 1985 — a monumentului vinătorilor de munte de la Tîrgu Neamţ.

Precedăm că, ridicat în 1939, monumentul este opera sculptorului Theodor Burea şi se află pe locul numit „Dealul Gol”. Este din beton, are înălţimea de 6 m şi forma unui tolar de observaţie. Pe soclu sînt fixate basoreliefuluri din metal, reprezentînd militari români în atac şi o femeie cu o cunună de lauri, ce simbolizează Patria. Tot pe soclu se află un vultur din bronz cu aripile întinse, iar pe o placă de marmură albă, următoarea inscripţie: „De pe aceste plajuri şi-a luat zborul, în zorii zilei de 27 iulie 1917, primul batalion de vînători de munte de sub comanda maiorului Virgil Rădulescu. Infruntînd urgia focului duşman, vînătorii de munte au înscris pagini de glorie în istoria războiului nostru de întregire la Tg. Ocna, Măgura, Cîrsoaia, Coşna”. (Cf. colonel dr. Florian Tucă, Mircea Coelul. Monumente ale anilor de luptă şi jertfă. Bucureşti, 1983, pp. 356-357).

MARTIRILOR DIN 1784

GEORGE GEORGESCU, din com. Suiid, jud. Argeş: Am citit cu deosebit interes articolul Horia — istoricul unui original portret, din nr. 11/1985. În completare, vă semnalez şi eu că în com. Cepari, satul Măreşti, jud. Argeş există o biserică ridicată în 1935 de prof. univ. Stefan Minovici „în cinstea martirilor Horia, Cloşca şi Crisan”, după cum se menţionează pe pisania edificiului.

Stefan Minovici (1867-1931), fratele dr. Mina Minovici (1858-1923) a fost profesor de chimie la Universitatea din Bucureşti şi membru corespondent al Academiei Române. Are lucrări în domeniul chimiei toxicologice, analitice, organice şi biologice (Tratat de chimie analitică, 5 vol; Manual practic de chimie organică).

5 399 TEZE DE LICENŢĂ

Inginer BOGDAN GOILAV, din Bucureşti, ne întreabă despre începuturile învăţămîntului medical românesc. Dintr-o cercetare aflată în manuscris, consacrată Bibliografiei tezelor de doctor în medicină (licenţe de licenţă), susţinute la facultăţile şi institutele de medicină din ţara noastră între anii 1873 şi 1941, reţinem că în perioada respectivă au fost înregistrate 5 399 teze de licenţă în medicină.

Alektună de Traian Prodan şi Emanuel Kinsbruner (colaboratori Silvia Nichita, Dumitru Nichita, Victor Lăzărescu, Kinsbruner Rachel, Elisabeta Holban, Stela Popescu) bibliografia respectivă se înscrie ca o contribuţie la istoria învăţămîntului medical şi a medicinilor din România. Tezele sînt grupate în ordine cronologică, cu titlul în limba română şi în limba franceză. „Ansamboul bibliografic — subliniază autorii — ilustrează înaltul nivel ştiinţific al şcolii medicale româneşti, în cea mai mare parte a cazurilor personalităţi medicale din România dovedindu-şi încă de la teza de doctor originalitatea şi remarcabilul spirit creator.

„Autorii — arată prof. dr. docent Eugen Proca, într-un referat asupra lucrării — au desăvîrşit o muncă laudabilă şi profitabilă, care umple un gol resimţit în informaţia medicală actuală”. După cum se ştie, în ţările române învăţau şi studenţii din alte ţări, îndeosebi din sud-estul Europei, printre aceştia aflîndu-se şi cursanţi ai facultăţilor de medicină. Printre primii autori ai lucrărilor de diplomă în medicină s-au aflat, în 1873, Friedrich Schmidt, Cornelius Buchholz; în 1874, Ioan Slavkoff, I.N. Serbescu, Christu Ciobanoff, George Stransky; în 1875, George Paltimeanu, Dimitrie Stăicu, Michael Athanasovici, George Grigorescu.

Informaţii suplimentare privind istoricul învăţămîntului medical din ţările române, puteţi afla în volumele de studii coordonate de dr. G. Brătescu Din istoria luptei antipedicele în România şi Apărarea sănătăţii ieri şi azi, apărute la Editura medicală în 1972 şi, respectiv, în 1984.

PRIMI PARTICIPANŢI

ION STAIU, din Bucureşti şi VASILE PREDEANU, din Timişoara, doresc să cunoască cine sînt primii participanţi la concursul Victoria ale căror scrisori au sosit la redacţie.

După publicarea seriei a IV-a de întrebări în nr. 12/1985, într-adevăr, la câteva zile, au şi început să sosească pîrrierile cu răspunsurile concurenţilor. Primele scrisori au venit din Bucureşti şi sînt semnate de: Balint Cătălin, desinator tehnic C.P.P.C. — Centrocop, Nela Ionţitu, pensionară, Octavia Stănescu, elevă, Victor Vernescu, inginer, Gheorghe Prigoreanu, pensionar, Ovidiu Bercanu, tehnician principal topometru, IPICM, Marin T. Pătru, tehnician principal întreprinderea antrepriză drumuri şi poduri, Dumitru

D. Grigore, subinginer principal, întreprinderea de maşini unelte şi agregate, Ion Comandare, tehnolog metalurg, uzinele „Vulcan”, Monica Cornelia Bulbuc, medic. De asemenea, din provincie ne-au sosit, pînă la ora cînd revista a plecat la tipar, scrisorile semnate de: Dorin Doctean, profesorilor marmură. Întreprinderea „Marmura”, Simeria, Valer V. Pintea, director adjunct, Direcţia Judeţeană de poştă şi telecomunicaţii, Zalău, Mendel Fischman, pensionar, din Timişoara, Şcoala cu clasele I-VIII, com. Dragodana, jud. Dimboviţa, Szócs Coloman, matematician, Centrul de calcul al întreprinderii de aluminiu, din Slatina.

POŞTA CONCURSULUI

Victoria, concursul Magazin Istoric, ediţia 1985, se apropie de momentul desemnării câştigătorilor. Cînd citiţi revista noastră, are loc operaţiunea de triere a scrisorilor cu răspunsurile la concurs. Ca şi în alţi ani, numeroşi participanţi ne-au trimis, odată cu răspunsurile, şi o serie de gânduri privind acest concurs, precum şi revista. Iată alte câteva fragmente din scrisorile sosite pe adresa concursului Victoria.

MIHAELA DUMITRU, din Arad: Deşi urmăresc de mai mulţi ani revista, nu am mai participat la concursurile organizate. Anul acesta m-am hotărît să-mi încerc forţele. KOZEA KURELIUK, din satul Mărieşti, Mică jud. Suceava: Am aşteptat cu adîncă emoţie acest al 21-lea concurs Magazin Istoric, consacrat nepieritului victoriei asupra fascismului, contribuţie poporului român la înfrîngerea celui de-al treilea Reich.

IOAN MARC, din Piatra Neamţ: Cînd mil găsesc timp liber, răsfoiesc numerele revistei în căutarea răspunsurilor la întrebări, recitînd totodată unele articole. Cu acest prilej, doresc să adresez tuturor participanţilor urarea de a da cât mai multe răspunsuri exacte.

Dr. ŞTEFAN GURAN, ofiter în rezervă, medie, din Aiud: Întrebările concursului sînt extrem de interesante, dar nu sînt uşoare. Una dintre cele mai dificile mi s-a părut cea cu nr. 10 din a doua serie.

NĂSTASE FARMAZAN, din Bucureşti: Am participat şi particip la delegarea răspunsurilor din cadrul concursurilor Magazin Istoric şi de fiecare dată am avut şi satisfacţia personală de a găsi răspunsurile exacte.

Ne-au mai scris, de asemenea: BERNARD SIBIŞTEANU, din Focşani; CRISTEA PĂSLĂ, din Corabia; VIOREL SIMION, din Euzău; V. MANZA, din Bacău; SERGIU DARMOLANT, din Ploieşti; V. GORBATĂI, din Iaşi; TEODOR SEICEANU, din Blaj; NICOLAE TEODORESCU, din Turnu Măgurele; NICOLAE GOLGOJAN, din Tîrgu Jiu; DUMITRU FRAN, din Craiova; V. IANZA, din Petroşani, în legătură cu întrebarea nr. 6 din seria a III-a (nr. 11/1985). După cum am precizat şi în nr. 1/1986, întrebarea a fost formulată pe baza unui articol apărut în anul 1983.

CONTENTS (Romanian History) D. Berindei, A. Plămădeală, E. Glück 165 Years since the Revolution of Tudor Vladimirescu ● R. Economu 1818: Romanian-language Education Debated by the Divan of Valachia ● G. David 1528: The Salt Miners' „Strike” ● S. Suci 1842: The First Workers' Mutual-assistance Association ● L. Bătrina, A. Bătrina Le Prince Latcu (1367-1375) ● R. Popa Tara Făgărașului ● C.I. Turcu Lucian Blaga (1895-1961) as a Diplomat ● C. Cristescu, M. Stavinschi Comet Halley and Its „Traces” in History ● M. Popa 1905-1915: A Romanian Traveler to Three Continents ● I. Popescu-Puțurli Les Arsacides (VIII) ● M. Gramatopol Geto-Dacian Treasure-troves of Coins ● E. Preda 1940-1944: Hermann Neubacher's Mission to Romania ● V. Smărăndescu Historical Itinerary along the Olt Valley ● In Bucharest, 50 Years ago

SOMMAIRE (Histoire roumaine) D. Berindei, A. Plămădeală, E. Glück 165 ans depuis la Révolution de Tudor Vladimirescu ● R. Economu 1818: L'enseignement en roumain à l'ordre du jour du Divan de Valachie ● G. David 1528: „Le grève” des ouvriers des mines de sel ● St. Suci 1842: La première association ouvrière d'entraide ● L. Bătrina, A. Bătrina Le Prince Latcu (1367-1375) ● R. Popa Tara Făgărașului ● C.I. Turcu Lucian Blaga (1895-1961) diplomate ● C. Cristescu, M. Stavinschi La comète de Halley et ses „traces” dans l'histoire ● M. Popa 1905-1915: Un voyageur roumain sur trois continents ● I. Popescu-Puțurli Les Arsacides (VIII) ● M. Gramatopol Trésors monétaires geto-daces ● E. Preda 1940-1944: La mission de Hermann Neubacher en Roumanie ● V. Smărăndescu Itinéraire historique dans la Vallée de l'Olt ● A Bucarest, il y a 50 ans

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) Д. Бериндей, А. Плямадяла, Е. Глюк 165 лет со времени Революции Тудора Владимиреску ● Р. Економу 1818 г. — просвещение на румынском языке на обсуждении Дивана Валахии ● Г. Давид 1528 г. — „стачка” работников соляных копей ● Ш. Сучу 1842. Первый рабочий союз взаимопомощи ● Л. Бэтрына, А. Бэтрына Лянку Вода (1367-1375) ● Р. Попа Цара Фэгарашулуй ● К.И. Турку Лучиан Блага (1895-1961) — дипломат ● К. Кристеску, М. Ставински Комета Хейллы и ее „следы” в истории ● М. Попа 1905-1915 гг. Румынский путешественник по трем континентам ● И. Попеску-Пуцурли Аршакиды (VIII) ● М. Граматопол Гето-дакские денежные сокровища ● Е. Преда 1940-1944 гг. Миссия Германа Нойбахера в Румынии ● В. Смарандеску Исторический поход по долине реки Олт ● В Бухаресте, 50 лет тому назад

INHALT (Rumänische Geschichte) D. Berindei, A. Plămădeală, E. Glück 165 Jahre seit der Revolution des Tudor Vladimirescu ● R. Economu 1818. Der rumänische Unterricht als Diskussionssthema des Divans der Walachei ● G. David 1528. „Der Streik” der Salzscheider ● St. Suci 1842. Der erste Arbeiterverband für gegenseitigen Beistand ● L. Bătrina, A. Bătrina Fürst Latcu (1367-1375) ● R. Popa Tara Făgărașului ● C.I. Turcu Lucian Blaga (1895-1961) — der Diplomat ● C. Cristescu, M. Stavinschi Der Halley-Komet und seine „Spuren” in der Geschichte ● M. Popa 1905-1915. Ein rumänischer Reisender auf drei Kontinenten ● I. Popescu-Puțurli Die Arsakiden (VIII) ● M. Gramatopol Geto-dakische Münzensammlungen ● E. Preda 1940-1944. Der Auftrag des Hermann Neubacher in Rumänien ● V. Smărăndescu Reise in die Geschichte durch das Olttal ● In Bukarest, vor 50 Jahren

SUMARIO (Historia rumana) D. Berindei, A. Plămădeală, E. Glück 165 años desde la Revolución de Tudor Vladimirescu ● R. Economu 1818. La enseñanza en rumano en el debate del Diván de Valaquia ● G. David 1528. „La huelga” de los cortadores de sal ● St. Suci 1842. La primera asociación obrera de ayuda mutua ● L. Bătrina, A. Bătrina El príncipe Latcu (1367-1375) ● R. Popa Tara Făgărașului ● C.I. Turcu Lucian Blaga (1895-1961) — diplomata ● C. Cristescu, M. Stavinschi La cometa Halley y sus „huellas” en la historia ● M. Popa 1905-1915. Un viajero rumano por tres continentes ● I. Popescu-Puțurli Los Arsácides (VIII) ● M. Gramatopol Tesoros monetarios geto-dacicos ● E. Preda 1940-1944. La misión de Hermann Neubacher en Rumania ● V. Smărăndescu Itinerario histórico por el Valle del Olt ● En Bucarest, hace 50 años

ABONNEMENTS : ROMPRESFILATELIA — Sectorul export-import presă, București, Calea Griviței, nr. 64—66, P.O.BOX 12—201, telex : 10376 psrifr.

magazin istoric

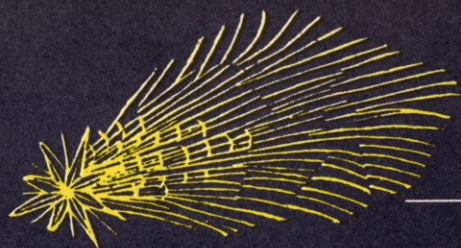
București, Intrarea Ministerului nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702, Cod 70 100.

REDACTIA : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Ioana Ursu Năstășel, Ana Maria Șerbănescu, Marian Ștefan
TEHNOREDACTOR : Anton Tănase
CORECTURA : Georgeta Apreotesel, Constanța Avram

PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții, școli etc., de la oraș și de la sat. Prețul unui număr — 6 lei, abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii” — București

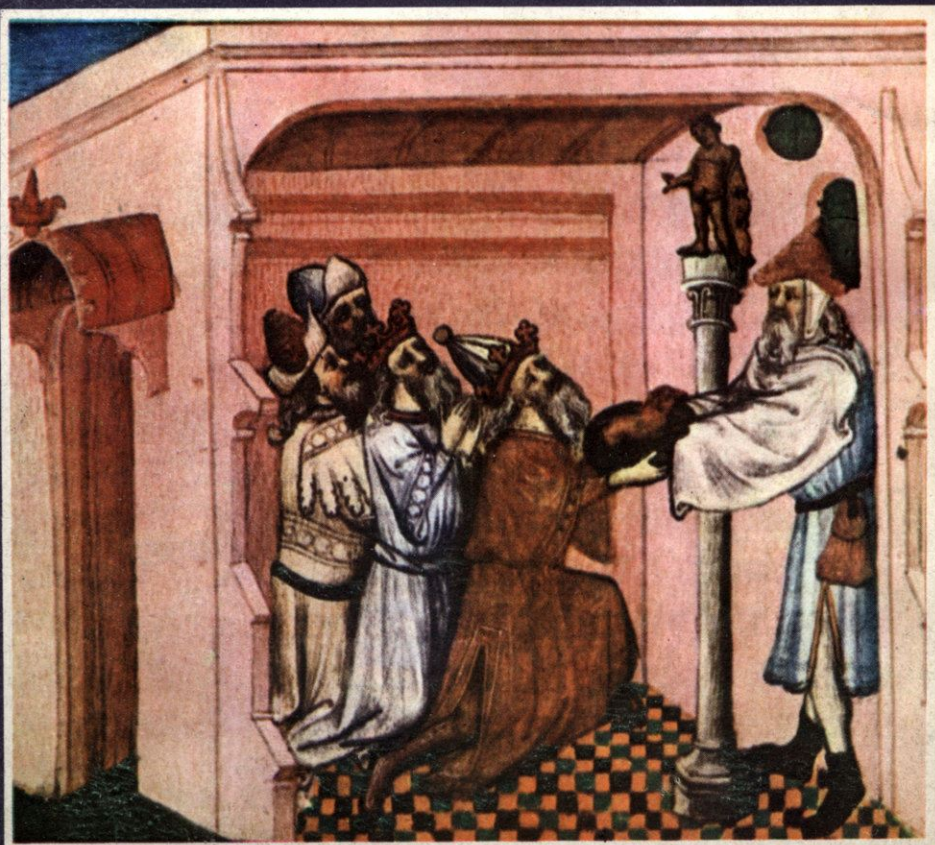

d

e

f